

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**I. TBMM'DE MARDİN MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ
(1920-1923)**

KÜBRA NUR İŞCAN

**Aralık-2024
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**I. TBMM'DE MARDİN MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ
(1920-1923)**

Kübra Nur İŞCAN

**Danışman
Doç. Dr. Tekin İDEM**

Diğer Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Canan SARIYAR SEZAN

Dr. Öğr. Üyesi Türker UYGUR

**Aralık-2024
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Kübra Nur İŞCAN tarafından hazırlanan “I. TBMM’de Mardin Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1920-1923) ” adlı tez çalışması 29/11/2024 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan/Danışman

Doç. Dr. Tekin İDEM

.....

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Canan SARIYAR SEZAN

.....

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Türker UYGUR

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Murat ÖTER
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

Bu tez çalışması tarafından nolu proje ile desteklenmiştir.

ETİK BEYANI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sorumluluğu kabullendiğimi bildiririm.

ETHICAL DECLARATION

I declare that all the information in this thesis has been obtained within the framework of ethical behavior and academic rules, and that the source of any statements and information that do not belong to me in this study prepared in accordance with the thesis writing rules has been fully cited, and I declare that I accept all kinds of legal responsibility in case of any contrary situation.

İmza
Kübra Nur İŞCAN
27.12.2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

I. TBMM'DE MARDİN MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS FAALİYETLERİ (1920-1923)

Kübra Nur İŞCAN

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Tekin İDEM

2024, 102 Sayfa

I. Dünya savaşından sonra Osmanlı topraklarının işgali ve işgal bölgelerinde yaşanan katliamlara karşı İstanbul Hükümeti'nin yeterince sert tepki gösterememesi Türk Milleti'nin Mustafa Kemal Paşa liderliğinde bir Milli Mücadele'ye başlamasına neden olmuştur. Milli Mücadele'nin yol haritası olarak tanımlayabileceğimiz Misak-ı Milli Kararlarının ilan edilmesi üzerine Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin kapatılması üzerine Milli Mücadele'nin sevk ve idaresini gerçekleştirmek üzere Ankara'da TBMM açılmıştır.

Bu çalışmanın amacı I. TBMM'ye altı milletvekili ile katılan Mardin Milletvekillerinin Meclis çalışmaları ile gerek bölge gerekse ülke siyasetine katkılarının ne olduğunu ortaya çıkarmaktır. Mardin Milletvekillerinin tahrir, teklif, önerge, söz alma, sual, vb. yasama ve denetim faaliyetleri ile yeni Türkiye Devleti'nin bağımsızlık ve kuruluş sürecine ne gibi katkılarda bulunduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca "kendi seçim bölgelerinin sorunları ne derece meclise yansıtılmıştır" sorularının cevabı bulunmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın neticesinde seçilen tüm milletvekillerinin tamamının meclise katılması ile Mardin vilayeti mecliste tam kadro görev yapan istisna vilayetlerimizden birisi olduğu tespit edilmiştir. Milletvekillerinden İbrahim Bey özellikle Türkiye, Suriye sınır hattının belirlenmesi sürecinde kabul edilen sınırın Mardin ve çevre vilayetlere vereceği zararı dile getirerek seçim bölgesinin menfaatlerini koruduğunu gösterir bir tavır sergilemiştir. Mehmet Necip Bey ise Lozan Barış Konferansı esnasında Türk- Kürt ayrımı ile ikilik çıkarmaya çalışan İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a yönelik teklifi ile tüm milletvekillerinden takdir görmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mardin, Milletvekili, I. Yasama Dönemi, TBMM, Denetim.

ABSTRACT

MASTER THESIS

MARDİN DEPUTIES AND PARLIAMENTARY ACTIVITIES IN THE FIRST GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY (1920-1923)

Kübra Nur İŞCAN

Batman University Graduate Education Institute

History Department of Science

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Tekin İDEM

2024, 102 Pages

The occupation of the Ottoman lands after World War I and the failure of the Istanbul Government to react strongly enough against the massacres in the occupied regions caused the Turkish Nation to start a National Struggle under the leadership of Mustafa Kemal Pasha. Upon the declaration of the Misak-ı Milli Decisions, which we can define as the road map of the National Struggle, the Turkish Grand National Assembly was opened in Ankara to carry out the management and administration of the National Struggle upon the dissolution of the Last Ottoman Parliamentary Assembly.

The aim of this study is to reveal the contributions of Mardin. Members of parliament , who participated in the First Grand National Assembly of Turkey with six deputies, to the politics of both the region and the country through their parliamentary activities. It was tried to reveal what kind of contributions Mardin members of parliament made to the process of independence and establishment of the new Turkish State with their legislative and control activities such as parliamentary proposals, proposals, motions, questions, etc. In addition, the answer to the question "to what extent the problems of their constituencies were reflected in the parliament" has been tried to be found.

As a result of the study, it was determined that Mardin province was one of the exceptional provinces that served in the parliament with full staff, as all of the elected deputies attended the parliament. Mr. İbrahim Turhan , one of the deputies, showed an attitude that he protected the interests of his constituency by expressing the damage that the accepted border would cause to Mardin and the surrounding provinces, especially during the process of determining the border line between Turkey and Syria. Mr.Mehmet Necip on the other hand, was appreciated by all Members of parliament with his proposal to Lord Curzon, the British Foreign Minister, who tried to create a dichotomy between Turks and Kurds during the Lausanne Peace Conference.

Keywords: Mardin, Members of parliament, Grand National Assembly of Turkey First Legislative Period, T, Audit.

ÖN SÖZ

Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkması ve Mondros Ateşkes Anlaşması imzalaması üzerine ateşkes antlaşmasının 7. Maddesine dayanarak itilaf devletleri Osmanlı topraklarını işgale başlamışlardır. Gerek işgal bölgelerinde yaşanan katliamlar gerekse Türk milletinin elde kalan son vatan topraklarını da etmek istememesi silahlı ve siyasi direniş birliklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Anadolu'nun her yerinde direniş ateşi yanmaya başlamışsa da bu ateş vatanın bütünlüğü milletin istiklalini, sağlamaya yetecek güçte değildir. Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktıktan sonra Anadolu'da başlayan bu isyan ateşini örgütleyip tek elden yönetmeye çalışmıştır. Bunun için Amasya Genelgesi, Erzurum Kongresi ve ardından Sivas Kongresi yapılmış olup; dağınık cemiyetler Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında birleştirilmiştir. Dağınık cemiyetlerin birleştirilmesinden sonra Türk Milleti'nin istiklal hedefine ulaşmasını sağlamak isteyen Mustafa Kemal Paşa bu uğurda alınan kararların bir meclis kararına dönüştürülerek Milli Mücadele'nin tam anlamıyla millet iradesine dayandırılması için çaba sarf etmiştir. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin açılması ve Misak-ı Milli kararlarının alınması, Mustafa Kemal Paşa'nın bu gayretinin sonucudur.

Misak-ı Milli kararlarının Türk ve Dünya kamuoyuna ilan edilmesinden sonra bir esaret metni imzalatmak için açılmasına müsaade ettikleri meclisin tam bağımsızlık bildirgesi yayınlaması itilaf devletlerinde büyük tepkiye neden olmuştur. 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgal edilmesi, Osmanlı Mebusan Meclisi'nin basılarak milletvekillerinin bir kısmının tutuklanması Osmanlı'da parlamento faaliyetlerinin sonlanmasına neden olmuştur. Anadolu'ya geçtiği ilk günden itibaren işgalcilerle mücadelenin yanında aynı zamanda milli egemenlik esasına dayalı yeni bir devlet kurma fikriyle hareket eden Mustafa Kemal Paşa yaşanan gelişmeleri Türk Milleti'nin lehine çevirecek önemli adımlar atmıştır. 19 Mart 1920 tarihli seçim genelgesi doğrultusunda Anadolu'dan seçilen milletvekillerinin fedakârlıkları neticesinde 23 Nisan 1920'de TBMM açılmıştır.

Güneydoğu Anadolu bölgemizin bir sınır şehri olan Mardin vilayetinden seçilen 5 milletvekili ve Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nden katılan 1 milletvekili ile Mardin I. TBMM'de 6 milletvekili ile temsil edilmiştir. Dönemin şartlarında seçilen milletvekillerinden bir kısmı istifa edip bir kısmı ise TBMM'ye hiç katılmazken Mardin vilayetimiz oransal olarak en fazla milletvekili ile temsil edilen, Meclis'te tam kadro görev yapan istisna vilayetlerimizden bir tanesi olmuştur.

I. TBMM'de Mardin Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri(1920-1923) adlı tez çalışması ile Mardin Milletvekillerinin yasama ve deneme faaliyetlerine katkısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Milletvekilleri gerek Mardin'den çevre vilayetler adına ne gibi çalışmalarda bulunulmuştur? Gerekse yeni Türk devletinin kuruluşunda ne gibi katkıları olmuştur? Sorularının cevapları bulunarak bu alandaki akademik boşluk doldurulmaya çalışılmıştır. I. TBMM'de Mardin Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri(1920-1923) adlı yüksek lisans tez çalışması 2 bölümden meydana gelmekte olup 1. Bölümünde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Parlamento Tarihi ele alınmıştır. 2. Bölümde ise TBMM'ye Mardin Milletvekili olarak katılan altı Milletvekilinin özgeçmişleri ve 1920-23 aralığında meclis çalışmalarına katkısı incelenmiştir. Konunun tespitinde ve tez çalışma sırasında şahsımdan maddi ve manevi hiçbir yardımı esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Tekin İDEM'e; Varlığı ile hayatıma neşe katan kardeşlerim Beraat, Zührenaz ve Ahmet Yusuf İŞCAN'a; gözümün nuru, gönlümün süruru, kıymetlim anneciğim Leyla İŞCAN'a ve hayatım boyunca beni bırakmayan, devletine, milletine

vatanperver bir evlat olarak yetiştiren canımdan âziz babacığım Mehmet Murat İşCAN’a
gönülden teşekkürü bir borç bilirim.

Kübra Nur İşCAN
BATMAN – 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
2. YÖNTEM	1
BİRİNCİ BÖLÜM: DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE PARLAMENTO SİSTEMİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	3
1.1. Parlamento Sistemin Tanımı.....	3
1.2. İngiltere’de Parlamento Sistemin Tarihsel Gelişimi.....	4
1.3. Osmanlı İmparatorluğu’nda Parlamento Sistemin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi	7
1.4. Kanun-i Esasi’nin Kabulü ve I. Meşrutiyet Dönemi	11
1.5. II. Meşrutiyet Dönemi	14
1.6. Milli Mücadele Dönemi ve Son Osmanlı Mebusan Meclisi.....	17
1.7. Büyük Millet Meclisi’nin Açılması.....	19
İKİNCİ BÖLÜM: MARDİN MİLLETVEKİLLERİNİN ÖZGEÇMİŞLERİ VE MECLİS ÇALIŞMALARI.....	27
2.1. Derviş Bey (Mehmet Derviş Ural)	27
2.1.2. Derviş Bey’in meclis çalışmaları	28
2.1.2.2. Kullanmış olduğu izinler	28
2.1.2.3. Diğer milletvekillerinin yaptığı teklif ve tavrilerde tespit edilen imzası	28
2.2. Esat Bey (Önen)	31
2.2.1. Esat Bey’in özgeçmişi	31
2.2.2. Esat Bey’in meclis çalışmaları.....	32
2.2.2.1. Mecliste almış olduğu görevler.....	32
2.2.2.2. Kullanmış olduğu izinler	32

2.2.2.3. Kanun teklifleri	32
2.2.2.4. Takrirleri	35
2.2.2.5. Diğer milletvekillerinin yaptığı teklif ve takrirlerde tespit edilen imzası	36
2.3. Hasan Tahsin Bey (Artık)	38
2.3.1. Hasan Tahsin Bey'in özgeçmişi	38
2.3.2. Hasan Tahsin Bey'in meclis çalışmaları.....	39
2.3.2.1. Mecliste almış olduğu görevler.....	39
2.3.2.2. Kullanmış olduğu izinler	39
2.3.2.3. Takrirleri	40
2.3.2.4. Konuşmaları.....	40
2.3.2.5. Hakkındaki diğer bulgular	42
2.4. İbrahim Bey (Turhan)	42
2.4.1. İbrahim Bey'in özgeçmişi.....	42
2.4.2. İbrahim Bey'in meclis çalışmaları	43
2.4.2.1. Mecliste almış olduğu görevler.....	43
2.4.2.2. Kullanmış olduğu izinler	43
2.4.2.3. Kanun teklifleri	44
2.4.2.4. Takrirleri	49
2.4.2.5. Konuşmaları.....	52
2.4.2.6. Sözlü soruları	55
2.4.2.7. Diğer milletvekillerinin yaptığı teklif ve takrirlerde tespit edilen imzası	58
2.5. Mehmet Necip Bey (Güven)	59
2.5.1. Mehmet Necip Bey'in özgeçmişi	59
2.5.2. Necip Bey'in meclis çalışmaları	60
2.5.2.1. Mecliste almış olduğu görevler.....	60
2.5.2.2. Kullanmış olduğu izinler	61
2.5.2.3. Kanun teklifleri	62
2.5.2.4. Takrirleri	72
2.5.2.5. Konuşmaları.....	75
2.5.2.6. Sözlü soruları	77
2.5.2.7. Diğer milletvekillerinin yaptığı teklif ve takrirlerde tespit edilen imzası	79
2.6. Mithat Bey (Ulusal).....	81
2.6.1. Mithat Bey'in özgeçmişi.....	81
2.6.2. Mithat Bey'in meclis çalışmaları	82
2.6.2.1. Mecliste almış olduğu görevler.....	82
2.6.2.2. Kullanmış olduğu izinler	82
2.6.2.3. Konuşmaları.....	83
2.6.2.4. Diğer milletvekillerinin yaptığı teklif ve takrirlerde tespit edilen imzası	83

SONUÇLAR VE ÖNERİLER	86
KAYNAKLAR	91
EKLER	95

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

Bkz	: Bakınız
D.	: Devre
GCZ	: Gizli Celse Zabıtları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
ZC	: Zabıt Cerideleri

1. GİRİŞ

Bu tez çalışmamızın ana konusu “I. TBMM’de Mardin Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri”dir. Konunun tespiti sürecinde Dünyada ve Türkiye’de Parlamenter Sistemlerin tarihsel oluşumunun nasıl vuku bulduğuna yönelik cevap bulabilmek için bu alanda yapılan birtakım çalışmalar belirlenip incelenmiştir. Olabildiğince I. elden kaynaklara ve arşiv belgelerine dayandırılarak hazırlanan bu tez çalışması Parlamento Tarihi ve I. TBMM’nin açılışı başlığını telif ve tetkik eserlere dayanılarak hazırlanmıştır.

1876 senesinde Kanun-i Esasi’nin kabul edilmesi ve Birinci Meşrutiyetin de ilanı ile Başlamış olan Türk Parlamenter sisteme geçiş deneyimi, siyasi nedenlerden ötürü pek uzun sürmemiştir. 1908’den 1918’e kadar süren İkinci Meşrutiyet dönemi ve 12 Ocak 1920’de Son Osmanlı Mebusan Meclisi süreci sonraki dönemi büyük bir şekilde tesir etmiştir. Böylelikle 23 Nisan 1920’de TBMM açılmıştır. Açılmasıyla birlikte millet egemenliği tam olarak Meclis’e yansımıştır. 23 Nisan 1920 tarihinde açılan bu meclisi idrak etmek, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin esas durumunu ortaya çıkarmak kadar önemlidir. Dolayısıyla 1920-1923 yılları arasında faaliyet gösteren Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi, kurucu bir meclis özelliği sunması ve sonraki dönemlere ışık tutması bakımından önemle üzerinde durulması gereken bir konudur.

2. YÖNTEM

Mardin Milletvekillerinin Meclis Faaliyetleri kısmında ise ana kaynak “TBMM Zabıt Cerideleri” olmuştur. I. Yasama Dönemi için 29 ciltten oluşan ve taranabilir PDF formatında bulunan Açık Oturum Tutanakları ile 4 ciltten oluşan Gizli Oturum Tutanaklarının tamamı Mardin, Esat, Necip, Derviş, Tahsin, İbrahim ve Mithat anahtar kelimeleri ile 33 cildin tamamı taranmıştır. Elden geldiğince Mardin milletvekillerine ait hiçbir yasama faaliyeti gözden kaçırılmadan Meclis faaliyetleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Milletvekillerinin biyografilerinin hazırlanmasında ise TBMM arşivi Milletvekilleri özgeçmiş dosyaları ve seçim mazbatalarından istifade edilmiştir. Bazı

milletvekillerinin özgeçmiş dosyaları olmadığından, Türk Parlamento Tarihi I. dönemindeki Milletvekili özgeçmişlerinden faydalanılmıştır.

Milletvekillerinin “Emekli Sandığı Arşivi’ndeki” dosyalarından faydalanarak özgeçmişlere daha güçlü biçimde yansıtılmak istenmişse de KVKK kapsamında ilgili şahısların kanuni mirasçılarından izin alınması zorunluluğu olması nedeniyle bu arşivden istifade etmek mümkün olmamıştır.

Ele alınan konu itibariyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi çalışmaya büyük ışık tutmuştur. TBMM Arşivi’nde bulunan Mardin Milletvekillerine ait Tercüme-i Hal Belgeleri, Seçim Mazbataları, TBMM Açık ve Gizli Celse Zabıt Tutanakları, TBMM Albümü, bunların yanı sıra literatür taraması da yapılarak bu alanda yayınlanmış makale, kitap ve tez çalışmalarından yararlanılmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmamızda ayrıca yararlandığımız meclis üzerine literatüre yapmış olduğu çalışmalarla büyük oranda katkı sağlayan İhsan Güneş’in “Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı”, Tarık Zafer Tunaya’nın 3 ciltlik “Türkiye’de Siyasal Partiler” ve Fahri Çoker’in “Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem” adlı üç Ciltlik kitaplarından istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: DÜNYA’DA VE TÜRKİYE’DE PARLAMENTER SİSTEMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. Parlamenter Sistemin Tanımı

Parlamento kelimesi köken olarak Fransızca “Parler” yani konuşma sözcüğünden türemiştir. İngilizcede “Parliament”, İspanyolca ve İtalyancada ise “Parlamento” olarak tanımlandığını söylemek yerinde olacaktır. Dilimize ise “parlamento” olarak geçmiştir. Türkçede kullanılan “divan” ve “meclis” kelimelerinin karşılığıdır. Herhangi bir konuda fikir, öneri, konuşma yapmak için bir araya gelen şahısların birlikte bir karara varmak için görüşme yaptıkları encümen anlamına gelmektedir (Doğru, 2014, s. 11).

Parlamenter sistem genel tanımı ile bir ülkenin yasama organının ve hükümetinin nasıl işlediğini düzenleyen bir siyasi sistem bütünüdür. Parlamenter sistem aynı zamanda demokratik bir sistem olma özelliğini de taşımaktadır. Bu sistemde, yasama ve yürütme organları birbirinden ayrıdır, fakat yürütme organı genellikle yasama organından seçilmektedir. Parlamenter sistemde, bir parlamento veya meclis, hükümetin başkanını seçer ve hükümet bu parlamentonun güvenine dayanır. Parlamenter sistem ile demokrasi birbiriyle ilişkilidir. “Halkın kendi kendini yönetme şekli” anlamını taşıyan demokrasi kavramı Latince kökenli olan “demo” (demokratik halk) ve iktidar manasını taşıyan “kratos” sözcüklerinden türemiştir. Demokrasi kelimesi zamanla çok farklı anlamlar kazanmıştır. Demokrasinin ilk örnekleri Ortaçağ Avrupa’sına kadar dayanmaktadır.

Amerika’daki Bağımsızlık Savaşı, Avrupa’daki Fransız İhtilali ve Aydınlanma Çağı demokrasinin şekillenmesinde önemli olaylar olmuştur. Demokrasi’nin bu ilerleyişi on dokuzuncu yüzyılda tamamlanmış ve Avrupa’da kısa müddet de olsa parlamenter düzene geçilmiştir (Ural, 1999, s 452).

Başta da belirtildiği gibi çağdaş demokratik toplumlarda parlamenter hükümet sistemi, yasama ve yürütme kavramları adı altında ele alınmaktadır. Bakıldığı zaman parlamenter sistem esnek kuvvetler ayrılığına dayalı bir sistemdir. Bu sistem yasama ve yürütme adı altında birleşmektedir, sistemin ilk olarak ortaya çıkışı ise İngiltere’de olmuştur.

Siyaset ve hukuk alanında ise “Parlamento” kavramı ise meclis içerisinde kanun koymak, çıkarmak ya da değiştirmek, bakanlar kurulu gibi vb. görevlerin tümünü üstlenen meclislerin tamamı anlamını taşımaktadır.

1.2. İngiltere’de Parlamenter Sistemin Tarihsel Gelişimi

İngiliz parlamenter sisteminin ortaya çıkışı uzun bir tarihsel sürece sahiptir. Bu tarihi süreç Ortaçağa kadar uzanmaktadır ve Ortaçağda üç gücün yani hükümdar, aristokrasi ve halkın devletin kontrolü için mücadelesine tanıklık etmektedir. Kökeni Anglo-Sakson kralların Witangemot adı verilen meclislerinde kadar da dayanmaktadır.

11. ve 17. Yüzyılları arasını kapsayan dönemde İngiltere’de genel olarak siyasal düzen feodal monarşi olmuştur. İngiliz kralının mutlak iktidarı sınırlandırılmış ve bu süreç mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçen bir hazırlık dönemini oluşturmuştur. 1215 yılında Magna Carta yani (Büyük Şart) ile kralın mutlak iktidar sınırlandırılmaya çalışılmıştır. 13. Yüzyıl ortasına gelindiğinde Magna Carta’nın Avrupa’da bir ihtilal etkisi meydana getirdiği bilinmektedir. 63 maddeden oluşmaktadır. Magna Carta, vassalların vergilerinden söz etmekte, halkla ilgili bir yenilik öngörmektedir. Büyük Şart yani Magna Carta tüm feodal imtiyazları sınırlandıran bir belge olma özelliği taşımaktadır ve kölelerin vergilerinden söz etmektedir (Çam, 1993, s. 17).

Kral feodal hukukun kabul ettiği şekilde kızını evlendirme ve şövalye yapma durumları dışında Magnum Concilium’un isteği olmadan tek başına karar veremeyeceğini kabul etmiştir (Çam, 1993, s. 17). Parlamento tabiri ilk defa 1230 yılında Magnum Concilium’da kullanılmaya başlanmıştır. O dönemde parlamento sözcüğü Magnum Concilium’un toplantı yapması anlamına gelmekteydi. İngiliz Kralı Simon de Monfort, 1265 senesinde her şehirden iki temsilcinin ve her kontluktan iki şövalyenin Magnum Concilium’a katılmasını uygun görmüş ve emretmiştir. Bu tarihten itibaren parlamentoda kontlar, baronlar ve ruhban sınıfının dışında halk ve şövalyeler de temsil edilmeye başlanmıştır. 1295 senesinde Kral Edward başa geldiğinde mevcut düzende değişiklikler yapmış ve Concilium’un yapısını değiştirmiştir. Bu değişimin ardından Magnum Concilium Regis (Büyük Kral Konseyi) adını almıştır. Büyük Karl Konseyi’nde yüksek rütbeli din görevlileri, şövalyeler ve burjuva temsilcileri bulunmaktaydı. Bu konsey içerisinde yer alan kişilere kral vergi toplama hakkı sunmuştur.

Bu oluşum, İngiliz Parlamentosu'nun iki meclisi olan Lordlar (Yukarı Meclis-Üst Meclis) ve Avam Kamarası'nın (Aşağı Meclis-Alt Meclis) esasını oluşturmuştur. Asil ve seçkinlerin gruplara ayrılması Lordlar Kamarasını, ruhban ve burjuva sınıfının gruplara ayrılması ise Avam Kamarası'nı meydana getirmiştir (Teke, 2009, s. 2).

Kral Edward İskoçya ve Fransa ile savaş halinde olduğundan hazine paraya ihtiyaç duyuyordu. Ekonomik sebeplerden ötürü Kral Konseyi her sene toplanmak durumunda kalıyordu. Bu konseye katılım gösteren asil ve seçkinler Lordlar Kamarası'nı, ruhban ve burjuva sınıfı ise Avam Kamarası'nı meydana getirmiştir. Kral hem Lordlar Kamarası'na hem de Magnum Concilium'a başkanlık görevini üstlenmişti, Avam Kamarası toplantılarına ise katılmamıştır. Avam Kamarası'nda alınan kararlar “Speaker” adı verilen bir sözcünün aracılığıyla krala bildirilmiştir. Zaman içerisinde ise Speaker Avam Kamarası'nın başkanı olma görevini üstlenmiştir.

1400'li yıllara kadar parlamentodaki Lordlar Kamarası'nın da Avam Kamarası'nın da kanun teklif etme hakları olmamıştır, sadece vergi toplanmasına rıza göstermeleri hakkına sahip olmuşlardır. Parlamento; kanun teklifi hakkını, vergiye rıza gösterme hakkı ve dilekçe hakkı sayesinde elde edebilmiştir. Krala dilekçe verme hakkına sahiptiler. Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası, kralın ihtiyaı olan vergiyi onaylama hakkını krala karşı adeta bir koz olarak kullanmışlar ve verdikleri dilekçelerin kanunlaşmasını sağlamışlardır (Teke,2009, s. 2)

İlerleyen dönemlerde ise hem Lordlar hem de Avam Kamarası'da kanunlaşmasını istediği konular ile alakalı dilekçe vermek yerine kanun tasarısı hazırlayıp sunmaya başlamışlardır.

Parlamentonun krala ödenek vermeyi reddetmesi I. Charles dönemine denk gelmektedir, bu red üzerine kral parlamentoyu birkaç kez feshetmek durumunda kalmıştır. Mevcut seçilen parlamentonun da krala karşı aynı kararlılıkla direnmesi sebebiyle I. Charles parlamento ile anlaşma sağlamış ve parlamentonun isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştır.

1628 yılına gelindiğinde Haklar Dilekçesi kabul edilmiştir. Kabul edilen Haklar Dilekçesi 'ne göre hiç kimsenin parlamentonun kararı olmadan vergi ödemek zorunda olmadığı ilkesi ikinci kez ilan edilmiştir. Haklar Dilekçesi'nin ardından 1641 senesinde parlamentonun krala yapmış olduğu Büyük Uyarı ve 1689 tarihli Haklar Bildirgesi, İngiltere'de kralın yönetimdeki gücünü zayıflatmıştır. Dolayısıyla parlamentoyu

güçlendiren gelişmeler olmuştur. Zaman içerisinde parlamenter sistem, ekonomik nedenlerin meydana getirdiği süreç neticesinde İngiliz siyasal yaşamının ortasına yerleşmiştir. Parlamenter sistemin demokratikleşme süreci ise oy verme hakkının genişlemesiyle mümkün olmuştur. Bakıldığı zaman 19. Yüzyıla kadar adil bir seçim sisteminin var olduğu söylenemez.

İngiltere’de genel oy-serbest seçim ilkesi üzerine şekillenmesinde; 1892 yılında Lord Gray tarafından ilk reformun yapılması ve çok vergi verene oy hakkı tanınmasıyla atılmış ve İngiltere’de seçmen sayısı 1 milyonu bulmuştur. 1867 yılında Disraeli’nin vergileri indirmesiyle seçmen sayısı daha da arttırılmıştır. 1872 yılında Liberal Gladstone tarafından ilk defa gizli oy kullanma ilkesi getirilmiştir. Yine Gladstone tarafından 1883 yılında kentlilerle birlikte köylülerin de oy kullanmaları sağlanarak temsil oranı daha da arttırılmıştır. 1918 yılında oy kullanma oranı kadınlarda 30, erkeklerde ise 21 olarak belirlenmişken, 1928 yılında kadınlar da erkeklerle aynı yaşta oy kullanma hakkı elde etmişlerdir (Fırıldak,2015, s. 9).

Genel oy ilkesinin İngiltere’de belirlenmesi demokrasi alanında atılan önemli bir adımın göstergesi niteliğindedir. Bunun ardından ise diğer bir adım, siyasi partilerin oluşumudur. 19. yüzyılda Muhafazakârlar (Troy) ve Liberaller iki önemli parti olarak karşımıza çıkarken, 20. yüzyılda ise Muhafazakârlar (Troy) ve İşçi Partisi (Labor), İngiliz siyasetinin önemli partileri olmuşlardır. Bununla birlikte, bölgesel ve ideolojik sebeplerle ortaya çıkmış fakat İngiliz genel siyasetinde yeteri kadar etkili olamamış birçok siyasi partiden de söz etmek mümkündür (Çam, 1993, s.19).

Bakıldığı üzere İngiltere’de parlamenter sistemin gelişim süreci yüzyıllar içerisinde gelişen bir zaman diliminde son halini almıştır. Halkın temsilcisi olarak bulunan Avam Kamarası 18. Yüzyıl sonlarında üstünlük kurmaya başlamış ve bu üstünlük 19. Yüzyılda gerçekleşmiştir. 19. Yüzyıl sonlarında her kesimi kapsayacak şekilde İngiliz vatandaşlarına verilen oy kullanma hakkı ancak I. Cihan Harbi sonrası kadınları kapsamıştır. Bu şekilde genel oy niteliği kazanmıştır.

1.3. Osmanlı İmparatorluğu'nda Parlamenter Sistemin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi

Parlamenter sistem, 1876 yılı itibariyle Türk siyasi tarihine girmiştir. 17. Yüzyıl sonları ve 18. Yüzyıl'ın başları itibariyle, Kuzey kesimde Rusya'nın güçlenmesi ve Batı'nın da ilerlemesi Osmanlı İmparatorluğu'nun aleyhine olmuştur. Bu süre zarfında Osmanlı İmparatorluğu katıldığı savaşıardan büyük bir yenilgi ile çıkmış ve büyük oranda da toprak kaybına uğramıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm bu olanlardan sonra aslında Avrupa'daki siyasal, toplumsal ve tabii ki ekonomik değişime de uyum sağlaması gerektiği söz konusu olmuştur. Bu uyumu sağlayabilmek maksadıyla da meşrutiyetin ilanından evvel birtakım modernleşme çabalarına girmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde devletin temel dayanak noktalarından biri olan Yeniçeri Ocağı, Osmanlı için oldukça tehlike arz etmeye başlamış, gerek ekonomik anlamda gerekse devlet adamları ve aydınlar açısından korkulu bir rüya haline gelmiştir. Devlet adamları, Osmanlı'nın kötü gidişatına hem dur demek hem de yönetimi devam ettirme gayesini benimsemişlerdir. Fakat o zamana kadar küçümsedikleri Batı'nın üstünlüğünü kabul etmeye ve Batı'dan faydalanmanın mecburiyetini vurgulamaya başlamışlardır (Güneş, 1997, s.13). Daha sonrasında Osmanlı başta da belirtildiği gibi büyük bir değişim içerisinde girmiş olup birçok alanda gelişme göstererek Avrupalılaşıma sürecini başlatmıştır.

Divan-ı Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nun idare biçiminde önemli bir yer arz etmektedir. İlk zamanlarda Divan'a padişahlar başkanlık ederken Padişah IV. Mehmet'in vaktinin büyük bir çoğunluğunu av ve eğlenceye dalması ve İstanbul dışında geçirmesi Divan- Hümayun 'un Sadrazam konağında toplanmaya başlamasına sebebiyet vermiştir. Zaman geçtikçe bilhassa Köprülüler döneminin de başlaması ile Sadrazam Divan-ı Hümayun 'un başı olmaya başlamıştır (Kunt, 2000, s.29). Bu vaziyetin Divan-ı Hümayun'u işlevsiz bir duruma getirmesinden ötürü icra yetkisi bulunmayan Meşveret yani Danışma Meclisi toplanmaya başlanmıştır, Meşveret Meclisi geleneği 18. yüzyılın sonlarına doğru yeniden canlandırılmıştır.

Meşveret Meclisi III. Selim'in padişah olmasının ardından daha sık toplanmış ve katılımcıların da görüşülen, ele alınan konularla alakalı fikir ve düşüncelerini daha rahat ifade edebildikleri bir ortam olmuştur. 1789 senesinde III. Selim saltanat koltuğuna

oturduğunda, merkezi otoriteye tehdit unsuru oluşturacak kadar güçlenen ayanlar, Fransız ihtilalinin getirdiği milliyetçilik akımı ve yeniçeri ordusunun gittikçe işlevsizleşmesi onu “Nizam-ı Cedid” hareketi adı altında devletin ordu yapısını ve teşkilatını yeniden düzenlemeye mecbur bırakmıştır. Nizam-ı Cedid ıslahatlarının önemli bir kısmı III. Selim tarafından Meşveret Meclisi’nde görüşülerek karara bağlanmıştır (Güneş, 1997, s.17).

III. Selim, Avusturya ve Prusya’ya elçiler göndererek ve kendisine geniş çaplı reform önerileri beyan eden yaklaşık yirmi danışmanına raporlar sipariş ederek hazırlıklarını tamamlamıştır. Barış ortamı yeniden sağlanmış ve bu politikalar uygulamaya konuşmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi öncelik askeri düzene verilmiş ve mevcut askeri birlikler yenilenmiştir. Teknik hizmetlerin düzeyi yükseltilmiş ve Avrupai tarzda bir ordu kurulmuştur. Zamanla bu yeni düzen anlamına gelen Nizam-ı Cedid genişleyip III. Selim’in başlattığı tüm reformları kapsar nitelikte olmuştur.

III. Selim’in getirdiği Nizam-ı Cedid hakkındaki bilgilerimiz, Osmanlıların da Avrupa Aydınlanmasının “sistemleştirici ruhunu” yavaş yavaş fark etmeye başladığını gösterir. Selim’in eskiden olduğu gibi geçici elçilikler yerine, sürekli ve karşılıklı diplomatik temsilcilikleri benimsemesi, reformlarının ulaştığı boyutu örnekler. Elçilerin hazırlamış olduğu raporlar, dönemin Avrupa’sı hakkında geniş kapsamlı bilgiler verir; dikkat çekici bazı raporlar ise Osmanlı fikirlerini Aydınlanma fikirleriyle kaynaştırarak ıslahatı savunur. Osmanlı’nın gitgide artan modernleşme eğilimini askeri ve mali reformlardan çok, bu zihniyet değişimi göstermektedir.

III. Selim, oluşturmaya çalıştığı bu düzenden rahatsızlık duyan ulema ve yeniçeriler tarafından 1807 senesinde çıkarılan Kabakçı Mustafa İsyanı ile saltanat tahtından indirilerek katledilmiştir. III. Selim öldürülmüş olmasına rağmen, onun başlatmış olduğu yenileşme hareketi birtakım asker, bürokrat ve ayanlarca benimsenmiş olduğundan yeni bir düzene yönelişin önü alınamamıştır (Suraiya Faroqhi, 2011, s. 103).

III. Selim dönemine bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu ve Türk demokrasi tarihi açısından önemli gelişmelerle geçtiğini söylemek mümkündür. Meşveret Usulünü yeniden canlandırıp kurumsallaştırması da bu büyük gelişmeler arasında görülmektedir. Devletin ileri gelenlerinin katıldığı, Padişah’ın başkanlık ettiği toplantılar, düşünceler özgürce dile getirilmekte, sorunlar enine boyuna tartışılabilmektedir. Hatta Padişah toplantıya katılanların fikirlerini özgürce savunabilmeleri için onlara destek olmaktadır (Akşin, 2000, s. 26).

III. Selim'den sonra IV. Mustafa kısa süreliğine padişah olmuşsa da Kabakçı Mustafa İsyanı sırasında reformcuların kendisine sığındığı Rusçuk Ayanı olan Alemdar Mustafa Paşa'nın yardımıyla II. Mahmut tahta çıkarılmıştır. II. Mahmut'un tahta çıkmasından sonra, Alemdar Mustafa Paşa'nın aracılığı ile ayanlar ile II. Mahmut arasında 7 Ekim 1808 tarihinde Sened-i İttifak imzalanmıştır (Berkes,2002, s.132). Sened-i İttifak anayasal bir belge niteliği taşımaktadır. Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa, taşrada âdeta fiilen iktidara sahip olan ayanlara dayanmadan iç güvenliğin sağlanamayacağını, iç güvenlik sağlanamadan da devletin asla güçlendirilemeyeceğini görmüştür. Merkez ile taşra arasındaki ilişkiyi tekrardan canlandırabilmek ve yarım kalmış ıslahatlara devam edebilmek için ayanlarla bir ittifak yapmaya yönelmiştir (Armaoğlu, 1997, s.219)

Sened-i İttifak bir taraftan padişahın diğer taraftan ise ayanların karşılıklı taahhütlerini ihtiva ediyordu. Bu taahhütlere göre, hem padişah hem de ayanlar ülkenin en iyi şekilde yönetilmesi adına çaba harcayacaklar ve yenilik hareketlerinin gerçekleşmesi yönünde çalışmalar yürüteceklerdi.

Hukuki bakımdan bu belge, padişahın mutlak otoritesini sınırlamak gayesini güden bir vesika olmak haysiyetiyle modern Türk Devleti'nin gelişme tarihinde "ilk amme hukuku kaidesi" ve hukuk devletine doğru gidişin bir belirtisi sayılabileceği ileri sürülmüştür (İnalcık, 1964, s. 603).

Sened-i İttifak Osmanlı devlet ve egemenlik anlayışına aykırı olması sebebiyle imparatorluğun içinde bulunduğu karmaşık ortamdan çıkabilmesi için Padişah tarafından güç bela kabul görmüştür. Yenilik yanlısı bir âyân olan sadrazamın bir isyan sonucu öldürülmesinden sonra da II. Mahmut, diğer ayanları çeşitli yollarla egale ederek bu belgeyi yürürlükten kaldırmıştır (Güneş, 1997, s. 6).

Sened-i İttifak'ın ardından padişahın mutlak yetkilerini belli başlı ölçülerde paylaşarak sınırlandıran bazı danışma meclisleri oluşturulmuştur. Darı Şurayı Babı-Ali Meclisi ve Valayı Ahkâmı Adliye bu meclislerin en başında gelmektedir. 1839 senesinde ilan edilen Gülhane Hattı Hümayunu ile Meclisi Ahkâmı Adliye kurulmuştur. Sultan Abdülmecid tarafından kabul edilmiş olup yeni bir dönem başlamıştır. Meclisin açılış konuşmalarını padişahın yapması kararlaştırılmıştır. Gülhane Hattı Hümayunu ya da diğer adıyla ilan edilen Tanzimat Fermanı anayasal bir belge niteliği taşımamaktadır.

Ferman, vatandaşların can, mal, namus ve ırz güvenliğinin temin edilmesi, vergi ve askerlik mecburiyetinin belli düzene sokulması gibi hükümler ihtiva etmekteydi.

Ayrıca faydalı nizamı kanunların yapılacağını, rüşvetin yasak olacağını bildirmiştir (Akşin, 1997, s. 35-36). Tanzimat Fermanı'nda Osmanlı Devleti'nde vatandaşların birbirine karşı eşitliği hususu üzerinde de durmuştur. Osmanlı vatandaşları arasında farklı dinlere mensup olan gayrimüslim tebaanın hakları ile alakalı da bazı düzenlemelere gidilmiştir.

Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye'ye önemli vazifeler verilmiş, yasal düzenlemeleri sağlayacak üst düzey bir kurum haline getirilmiştir. Eyalet ve sancak yönetiminin yeni bir düzene kavuşturulması, iltizam sisteminin kaldırılıp Muhassıllık Meclisleri'nin açılması, Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye'nin uğraşlarıyla mümkün duruma gelmiştir (Güneş, 1997, s. 14). Tanzimat Dönemi'nde kurulan “Darı Şurayı Bab-ı Ali” ve “Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye” ilk zamanlarda parlamenter sisteme faydalı gibi görünse de bu meclislerin niteliği ve uygulamada padişahın yetkilerini kısıtlayamaması bu düşüncenin yanıltıcı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Çünkü meydana gelen bu kurumların varlığı tamamen padişahın izin ve iradesinden kaynaklanmaktadır. Sonuç itibariyle kanunların oluşturulması hususunda son karar yine padişahındır. Başta da belirtildiği gibi bu kurumlar sadece bir danışma organı görevini görmüşlerdir. Parlamenter sistemin en belirgin özelliği parlamentonun kendiliğinden harekete geçmesi ve kendi kendine oluşmasıdır. Sadece bu şekilde oluşan bir parlamento, merkezi yönetimin yetkilerini sınırlandıracak bir güç kazanabilir. Bahsedilen dönemde padişahın mutlak otoritesine getirilmeye çalışılan kısıtlama girişimleri, yine padişahın kendi iradesiyle bu sözleşmeleri kabul etmesi sonucu gerçekleşmiştir. Padişahın en üstün otorite olma konumu devam etmiştir (Teke, 2009, s. 5).

Gülhane Hattı Hümayun'unun ardından, benzer biçimde aynı vaatleri içerisinde barındıran 1856 Islahat Fermanı ilan edilmiştir. Bu ferman Ali Paşa tarafından, padişah adına ilan edilmiş olup 1839'daki vaatlerin yinelenmesiyle başlıyor, ama daha da ileri gidiyordu. Bu ferman ile Müslüman ve gayrimüslim halk arasında hak, vergi, askerlik, eğitim ve kamu hizmetlerine girme yönündeki farklar kaldırılarak eşitlik sağlanmak amaçlanmıştır. Ancak bu fermanla öngörülen vaatler belli çerçevede bir hukuksal yaptırıma bağlanmamıştır (Tosun, 2002, s. 194).

1.4. Kanun-i Esasi'nin Kabulü ve I. Meşrutiyet Dönemi

1876 senesine kadar siyasi dilde çok yaygın olmayan “meşrutiyet” kelimesi, “şart” kökünden gelen “meşrüt” kavramından türetilmiş, “meşveret”ten “parlamenter sisteme” kadar pek çok manayı da karşılamıştır. I. Meşrutiyet, ilk anayasanın ilan edildiği 23 Aralık 1876 tarihi ile meclisin kapatıldığı 14 Şubat 1878 tarihleri arasındaki dönemi kapsamakla birlikte; I. Meşrutiyet dönemi dendiğinde, 1908 senesinde ilan edilen II. Meşrutiyet’e kadar olan süreç kastedilmektedir.

Tanzimat Dönemi ile beraber, Osmanlı Devleti’nin Avrupa ile daha yakın bir ilişki içerisinde olmasından ötürü Avrupa ülkelerini gezen, gören ve onların siyasi düzenlerini, işleyişlerini tanıyan, birçok Osmanlı Aydını yetişmiştir. Bu Osmanlı aydınları Tanzimat adı altında yapılan yenileşme hareketlerini yetersiz görmüşler ve sıklıkla dile getirmişlerdir. Onlara göre halkın ve devletin refahı ancak Avrupa standartlarına yükseltilmesiyle mümkün olabilirdi. Ancak tüm vatandaşların tam bir eşitlik ilkesi doğrultusunda ülke yönetimine katılımı ile gerçekleşeceğini de eklemişlerdir. Tüm bu düşünceler ülkenin meşrutiyet idaresine geçmesi demektir (Karpas, 2000, s.74).

1865 senesinde Namık Kemal, Ziya Paşa, Mithat Paşa, Şinasi ve Hüseyin Avni gibi aydınların öncülüğünde kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti (Jön Türkler) ; Girit Meselesi, Bulgar İsyanı ve ekonomik bunalım gibi Osmanlı Devleti’ni zor vaziyete düşüren olaylar üzerine Meşrutiyet idaresine geçmek istemeyen Sultan Abdülaziz’e karşı muhalefeti mücadeleye dönüştürmüşlerdir. Bu fikir adamları yazdıkları yazılarla gündem oluşturmaya başlamışlardır. Halkın bilinçlenmesi adına birçok yazı kaleme almışlar, yazılarında anayasa, hak, hukuk, kanun, hürriyet, cumhuriyet, meclis gibi kavramlar işlenmişlerdir.

Genç Osmanlılar, Kanun-ı Esasi’yi yürürlüğe koyarak hükümdarın istibdadını azaltmayı, onun hüküm ve nüfuzuna karşı dengeyi sağlayacak bir kuvvet meydana getirmeyi amaçlamışlardır. Çünkü devletin mukadderatının şahsi ve keyfi bir idare elinde bulunmasını, memleketin ilerlemesine mani olan başlıca sebep saymışlardır (Düztaş, 2015, s. 51).

Sultan Abdülaziz’in tahttan indirilmesi üzerine, yerine V. Murad (Deli Murad) tahta çıkarılmıştır. Sultan V. Murad ise zihinsel hastalığı nedeniyle tahttan indirilip, bertaraf edilmiştir. Tahta çıkmadan önce kendisine destek vermeleri durumunda padişah

olduğunda anayasayı kabul edeceği konusunda Mithat Paşa'ya kesin söz vermiş olan Şehzade II. Abdülhamid tahta çıkarılmıştır (Güneş, 1997, s. 90).

Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçtiği dönemde, Osmanlı Devleti ve Rusya arasında ziyadesiyle tehlikeli bir savaş hali söz konusu olmuştur. II. Abdülhamid kendisini Avrupa'nın aydınlanmış hükümdarları arasına katabilecek bir anayasanın kabul edilmesiyle birlikte, Rusya'nın, Batı devletleri karşısında yalnız kalacağı ve bunun savaşı önlemeye yetebileceği yanılıgısına düşmüştür. Böylece bir anayasa ilan etmeye ve imparatorluğun bir parlamentoya sahip olması için seçimler düzenlemeye karar verilmiştir (Tunaya, 1985, s. 28).

31 Aralık 1876'da II. Abdülhamid tahta çıktı ve meşrutiyet yönetiminin ilanını kabul etti. Ülkenin içinde bulunduğu iç ve dış zorlukların vaziyetini göz önünde bulundurarak hareket eden II. Abdülhamid, bir anayasa tasarısı için Mithat Paşa başkanlığında 28 kişilik bir komisyon oluşturdu. Bu özel komisyon ilk toplantısını 24 Eylül 1876'da gerçekleştirdi. Ziya paşa ve Namık Kemal'in desteği ile Belçika ve Fransa anayasalarından esinlenerek hazırlanan anayasa tasarısını incelemeye başladı. Padişahın yetkilerinin sınırlandırılmasına ve hükümetin kuruluşuna dair getirilen ıslahatlara karşı gelen Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa ve Sultan II. Abdülhamid anayasa tasarısı üzerinde değişiklik yaptılar (Kara, 1995, s. 9).

Tasarının görüşüldüğü sırada Sultan II. Abdülhamid 20 Aralık 1876 senesinde Mithat Paşa'yı sadrazamlığa getirmiştir. 23 Aralık tarihinde ise Balkan bölgesinde yapılması düşünülen düzenlemeler ile alakalı görüşmeler için İstanbul'da Tersane Konferansı toplanmıştır. Konferansın ilk oturumunun gerçekleştiği esnada ise Babıali avlusunda toplanan devlet adamları ve halk önünde törenle Kanuni Esas-i ilan edilmiştir. Tersane Konferansı ise bir sonuca varamadan dağılmıştır (Güneş, 1997, s. 68).

Kanun-i Esasi 11 bölüm ve 119 maddeden oluşmaktadır. Bu anayasanın temel hükümleri ise şunlardır;

- 1- "Devlet-i Osmaniye" ülkesiyle bölünmez bir bütündür.
- 2- Başkent hiçbir ayrıcalığı olmayan İstanbul'dur.
- 3- Saltanat, hilafet hakkı ve makamı ve Osmanogulları soyuna ve bunun en büyük evladına aittir.
- 4- Devletin dini, Din-i İslam'dır.

- 5- Padişah yürütme organının başı ve hatta kendisidir. Heyet-i Vükela ya da Meclis-i Vükela'nın başkan ve üyeleri olan sadrazamı, şeyhülislamı ve vekilleri kendisi seçer, atar ve gerektiğinde azleder.
- 6- Osmanlı Devleti uyruğu herkes, din ve mezhebi ne olursa olsun "Osmanlı" sayılır. Bunlar yasa önünde hak ve ödevler bakımından eşittir.
- 7- Konut dokunulmazlığı tanınmıştır.
- 8- Her türlü eziyet, işkence, müsadere ve angarya yasaktır.
- 9- Basın, kanun dairesinde serbesttir.
- 10- Okullar devletin denetim ve gözetimi altındadır.
- 11- Vergiler ancak yasayla konabilecek, istisnasız herkes vergi verecek, vergilendirme herkesin "kudreti nispetince" yapılacaktır (Güneş 1997, s. 68).

Kanun-i Esasi'ye göre Osmanlı Hükümdarlığı, Osmanlı hanedanının en yaşlı üyesine aittir. Padişah dokunulmaz ve kimseye karşı sorumlu değildir. Vekiller Heyeti'nin atanması, görevden alınması, savaşa ve barışa karar verilmesi, parlamentoyu toplamak ve dağıtmak, seçim için gerekli çalışmaları yapmak padişahın tabii hakları arasında bulunmaktadır (Girgin, 2013, s.47).

Heyet-i Vükela padişaha karşı sorumlu tutulmuştur. Kanun teklifi verme hakkı, verilen bu teklifleri değiştirme hakkı Vekiller Heyeti'ne verilmiştir. Tüm bunlara karşılık parlamentonun yetkileri ise sınırlı kalmıştır. Parlamentoyu oluşturan Mebusan Meclisi ve Ayan Meclisi üyelerinin doğrudan kanun teklif etme hakları yoktur. Kanun teklif etmek için önce padişaktan izin alınmalı, padişah izin verirse kanun teklifi verilmeliydi. (İdem, 2015, s.7). Padişahın dilerse verilen teklifi veto hakkı da bulunmaktaydı.

Kanun-i Esasi'de parlamentonun devlet yönetimine katkısı sınırlı tutulup padişahın anayasal hakları güvenceye kavuşmuştur. Meşrutiyet yönetiminde parlamento; üyelerini halkın seçtiği Mebusan Meclisi (Heyet-i Mebusan) ve üyelerini padişahın seçtiği Ayan Meclisi (Heyet-i Ayan) adı verilen iki meclisten oluşmaktadır. Ayan Meclisi üyeleri, Mebusan Meclisi üyelerinin 1/3'ünden daha fazla olmayacaktır. Ayan Meclisi üyeleri vefat edene kadar doğal üye olarak kalabilmiş, istedikleri takdirde istifa etme hakkı kendilerine tanınmıştır. Ayan Meclisi'ne üye seçilmek için en az 40 yaşında olmak ve vükelalık, valilik, ordu müşirliği, kazaskerlik, elçilik, patriklik ve hahambaşılık görevlerinden birini yapmış olmak şartı aranmıştır (Deniz, 2005. s. 46).

Osmanlı Devleti'nin ilk parlamentosu, 19 Mart 1877 yılında Dolmabahçe Sarayı'nda açılarak çalışmalarına başlamıştır. Mebusan Meclisi'nin birinci devresi 28 Haziran 1877'de sona ermiştir. Mebusan Meclisi'nin ikinci devresi 13 Aralık 1877'de başlamış, fakat ne yazık ki; 1876 yılında yapılan Tersane Konferansı'nda alınan kararların Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmemesi üzerine Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. 93 Harbi olarak da biline bu savaşın, yanlış politikalarla sürdürülmesinde padişahın sorumlu olduğu yönünde meclisteki mebusların görüş belirtmesi üzerine II. Abdülhamid tarafından 14 Şubat 1878'de Mebusan Meclisi süresiz olarak tatil edilmiştir. (Akşin, 2000, s. 18).

1.5. II. Meşrutiyet Dönemi

II. Meşrutiyet dönemi yakın tarihimiz açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Daha öncesindeki ıslahat ve çağdaşlaşma hareketlerinin devamı olarak görülmektedir. Lale dönemiyle başlayıp Tanzimat Dönemi, Islahat Dönemi ve I. Meşrutiyet devirleriyle tamamlanan bu hareket uzun girişimler ve uğraşlar sonucunda batılılaşma macerasıyla beraber ortaya çıkmıştır. I. Meşrutiyet gibi II. Meşrutiyet'i de Sultan İkinci Abdülhamid ilan etmiştir (Berkes, 2002, s. 132).

Meşrutiyet yönetiminin sona ermesinin ardından ise Sultan II. Abdülhamid hem iç kısımda hem de dış kısımda meydana gelen olayların da etkisiyle ziyadesiyle otoriter bir yönetim tarzı sergilemiştir. Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından 1889 yılında İstanbul'da, "İttihad-ı Osmani" adıyla gizli bir cemiyet kurulmuştur. Kurulan bu cemiyet meşrutiyetin yeniden ilan edilmesini amaçlamaktaydı. İttihad-ı Osmani cemiyeti daha sonra Paris'te bulunan Ahmet Rıza Bey ile temasa geçip ve 1895 yılında cemiyetin ismi "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti" olarak değiştirilmiştir (Akşin, 2000, s. 49-59).

Sultan II. Abdülhamid Han, Osmanlı- Rus Savaşı'nı sebep göstererek 1878 senesinde Mebusan Meclisi'ni kapatmıştır. Sonuç olarak I. Meşrutiyet devri kısa sürmüş ve Padişah devleti istibdatla yönetmeye başlamıştır. Mevcut hükümetin bu tutum ve tavrı gençler üzerinde de olumsuz etki meydana getirmiştir.

1906 senesine gelindiğinde ise Selanik'te çoğunluğu genç subay ve küçük rütbeli memurlardan oluşan "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" kurulmuştur. Bunun yanında da Şam'da görevli olan Yüzbaşı Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından "Vatan ve

Hürriyet Cemiyeti” kurulmuştur. Mustafa Kemal, gizli bir şekilde Selanik’e geçmiş ve cemiyetin bir şubesini de Selanik’te açmıştır. Fakat bu cemiyet de yeteri kadar destek bulamamıştır (Güneş, 2001, s. 231-232; Andrew, 2009, s. 84). 1907 yılında ise Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Dr. Nazım’ın arabulucu olmasıyla beraber “İttihat ve Terakki Cemiyeti” adı altında toplanmışlardır. Ardından Mustafa Kemal’in kurduğu cemiyet de İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne katılmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Jön Türkler ile temasa geçmiş ardından mücadelesini arttırmıştır. Faaliyetlerini Paris, Kahire, Cenevre gibi merkezlere taşıyıp mücadeleyi orada da sürdürmüşlerdir. Jön Türkler, II. Abdülhamid idaresine basın yolu ile karşı çıkmıştır. Farklı dillerde gazeteler çıkartmışlardır. Bu amaçla farklı ülkelerde 95’i Türkçe, 12’si Fransızca, 8’i Arapça, 1’i Yahudice olmak üzere toplamda, 116 gazete çıkarmışlardır (Tunaya, 1988, s. 19).

Osmanlı Devleti’nde II. Abdülhamid’in baskı ve otoriter rejimine karşı tepkilerin hızla büyümesi üzerine Avrupa’da bulunan Jön Türkler 27 Aralık 1907’de Paris’te Osmanlı Devleti’ndeki düzeni yıkmak maksadıyla toplanmışlardır. Bundan yedi ay sonra Makedonya’da görev yapan III. Ordu’nun ısrar etmesiyle 23 Temmuz 1908’de Osmanlı Devleti yeni bir meşruti düzene geçmiştir. Osmanlı Devleti’nde bu durumlar cereyan ederken İngiliz Kralı VII. Edward’la, Rus Çarı II. Nikola’nın Makedonya, Boğazlar ve İstanbul’un geleceği konusunda 7 Haziran 1908’de Reval şehrinde görüşmeler yapmaları üzerine Osmanlı Devleti’nde bir tereddüt meydana getirmiştir. İttihat ve Terakki mensupları çareyi 1876 Anayasası’nın tekrar yürürlüğe konmasıyla düzeleceğine inanmışlardır (Ahmad, 1971, s. 17; Armaoğlu, 1997, s. 599-600).

Reval görüşmeleri bir korku meydana getirmiş ve siyasal bir patlamaya sebep olmuştur. Padişahın Rumeli’ye göndermiş olduğu adamlarının peşi sıra vurulması üzerine sarayla olan bağların kopmasına sebep olmuştur. Kolağası Niyazi Bey’in 400 kişilik grubuyla Resne’de dağa çıkması bu kargaşalığı fiilen başlatmıştır. Sarayın bu isyanı bastırma girişimleri sonuç vermemiştir. Padişaha gönderilen telgraflarda anayasanın tekrardan yürürlüğe girmesi ve bir “millet meclisinin” toplanması bir araya gelmesi talep edilmiştir.

Netice itibariyle 30 yıllık bir sürenin ardından 23 Temmuz 1908 akşamı Kanun-i Esasi tekrardan yürürlüğe girmiştir. 24 Temmuz 1908’den sonra o güne dek gizli bir cemiyet olarak faaliyet göstermiş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türk tarihinde ilk

siyasi parti olan İttihat ve Terakki Fırkası 1908 seçimlerinde büyük bir başarı kazanırken, ona muhalefet partisi olan Ahrarlar (Hürler) Fırkası pek etkisini gösterememiştir. Meşrutiyet'i ilan eden İttihat ve Terakki kadrosu kendilerini genç ve deneyimsiz gördüklerinden dolayı idareye müdahale etmeye cesaret gösterememişlerdir ve devleti eski düzenin yetiştirmiş olduğu tecrübeli bürokratlara bırakmak mecburiyeti içerisinde kalmışlardır. Devlet idaresinde ittihatçıların planlarının olmayışı ciddi bir otorite boşluğu meydana getirmiş ve Bulgaristan bu boşluktan faydalanmış ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Bununla yetinmeyip Avusturya- Macaristan, Bosna- Hersek'i topraklarına katmıştır. Girit ise Yunanistan'a bağlanma kararı almıştır. Tüm bu gelişmeler İttihat ve Terakki Fırkasına karşı muhalefetin artmasına sebebiyet vermiştir. Gazeteci Hasan Fehmi Bey 6 Nisan 1909'da bir İttihatçı tarafından öldürülmüştür. Bu hadiseden sonra Selanik'ten gelen avcı taburlarının liderliğinde tarihe 31 Mart Vakası olarak geçen ayaklanma İstanbul'da cereyan etmiştir. Kurmay başkanlığını Mustafa Kemal Paşa'nın, komutanlığını ise Mahmut Şevket Paşa'nın yaptığı Hareket Ordusu 21 Nisan 1909'da İstanbul'a giriş yapıp ardından 3 gün içerisinde isyanı bastırmışlardır (Güneş, 2009, s. 21-23)

27 Nisan 1909 tarihinde ise Meclis-i Mebusan toplanmıştır. Tüm bu yaşanan olayların sorumlusu olarak Sultan II. Abdülhamid görülmüştür. Akabinde tahttan indirilmiş ve yerine Şehzade Mehmet Reşad Efendi'yi tahtta geçirmişlerdir (Girgin, 2013, s. 55).

Kanun-i Esasi'de esaslı değişiklikler yapılmıştır. Padişah'ın yetkilerine kısıtlama getirilmiş ve meclisin yetkilerine ise arttırılmıştır. II. Meşrutiyet dönemi Türk demokrasisinin ilerleme kaydettiği bir süreç olmuştur. Bu dönemde İttihat ve Terakki Fırkası'nın dışında da başka siyasi partiler kurulmuştur. Bu partiler sırasıyla şu şekildedir; Osmanlı Demokrat Fırkası İbrahim Temo ve Abdullah Cevdet tarafından, Ahrar Fırkası ise Ahmet Fazıl, Nurettin Ferruh, Celalettin Arif, Mahir Sait tarafından kurulmuştur. Ayrıca İttihat ve Terakki Fırkası içerisinde bir grup "Hizip Hareketi" diye adlandırılan karşıt bir grubu ortaya çıkarmışlardır. Kurulan bu muhalif partilerin hiçbiri "İttihat ve Terakki Partisi'ne" karşı güçlü bir tutum sergileyememişlerdir. Kısa bir süre sonra muhalif partiler bir araya gelmiş ve 29 Kasım 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı kurmuşlardır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası 1911 seçimlerini kazanmış ve ittihatçıların önüne geçmişlerdir (Beyoğlu, 2013, s.202).

İttihat ve Terakki Fırkası 1921 senesinde yapılan genel seçimlerde devletin tüm imkânlarını kullanıp reylerin muhalefet partisine geçmesine engel olmuştur. Ayrıca İttihat ve Terakki Fırkası halk üzerinde baskı kurmaya çalışmıştır. Tarihe “Sopalı Seçim” olarak geçen bu seçimi İttihat ve Terakki Fırkası kazanmıştır (Girgin, 2013, s. 57).

I. Balkan Harbi’nin 1912 yılında patlak vermesi Osmanlı Devleti’ni Balkan Devletlerine karşı mağlup ettirmiştir. Bunun üzerine İttihatçılar, 23 Ocak 1913’te tarihe “Bab-ı Ali Baskını” olarak geçen hadiseyle İttihatçılar Kamil Paşa Hükümeti’ni istifa ettirmiş ve yerine Şevket Paşa’yı geçirmişlerdir. Balkan savaşlarında, cephelerde ve I. Dünya Savaşı’nda İttihatçıların mağlup olmalarının ardından, Bulgaristan Selanik Ateşkes Antlaşması’nı imzalamıştır. Ve daha sonra Bulgaristan’ın savaştan çekilip topraklarını İtilaf Devletlerine açması üzerine Osmanlı Devleti savaşı devam ettirememiş ve geri çekilmiştir (Aydemir, 1992, s. 338-339).

Daha sonrasında, Sadrazam Talat Paşa, Bahriye Nazırı Cemal Paşa ve Başkomutan Vekili Enver Paşalar görevlerini bırakıp yurt dışına gitmişlerdir. 14 Ekim 1918 senesinde Talat Paşa’nın ardından İzzet Paşa Hükümeti kurulmuş olup hemen kısa bir süre sonra 30 Ekim 1918 tarihinde de oldukça ağır maddeler içeren Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır (Karaca, 2004, s.19).

İtilaf Devletleri 3 Kasım 1918’de Mondros Ateşkes Antlaşması’nın 7. maddesine güvenerekten Musul’u ve 13 Kasım 1918’de de İstanbul’u işgal etmişlerdir. Tüm bu yaşanan olaylar neticesinde Osmanlı Devleti çaresiz kalmıştır. 21 Aralık 1918’de çoğunluğu İttihatçılardan oluşan Mebusan Meclisi’ni Sultan Vahdettin kendi iradesi ile feshettirmiştir (Karaca, 2004, s. 20).

1.6. Milli Mücadele Dönemi ve Son Osmanlı Mebusan Meclisi

İtilaf Devletleri 3 Kasım 1918’de Musul’u işgal ederek Osmanlı Devleti’nin son topraklarını ele geçirmeye başlamışlardır. Mondros Ateşkes Antlaşması’na dayanarak Osmanlı topraklarını yağmalamışlardır. 13 Kasım 1918’de İtilaf Devletleri’ne ait 72 parçadan oluşan bir donanma ile İstanbul işgal edilmiştir. Tüm bunlar karşısında Osmanlı Devleti güçsüz bir duruma düşmüştür. İstanbul’un yani başkentin işgal edilmesi, Osmanlı Devleti’ni yaşanan işgaller karşısında iyice zayıflatmıştır.

Yürürlükte olan mevcut anayasaya göre, Kanun-i Esasi'nin 35. Maddesi gereğince Meclis'in herhangi bir nedenden dolayı kapatılması sonucu, seçimlerin dört ay içerisinde yapılmasını öngörmekteydi. Sultan Vahdettin sağlıklı bir seçim yapılabileceğini beklemediğinden yeni bir seçim kararı ancak 4 Ocak 1919 tarihinde alınmıştır. Bu yeni seçim kararının, ilanının ardından itilaf devletleri mecliste yer alacak çoğunluğun ittihatçılardan oluşacağı konusunda endişeliydiler ve bu sebepten ötürü Damat Ferit Paşa Hükümeti üzerinde baskı oluşturmuşlardır. Seçimlerin gerçekleştirme kararından itilaf devletleri son derece rahatsızlık duymuşlardır. Çünkü Temsil Heyeti Anadolu'da gittikçe güç kazanmaya başlamıştır (Karabekir, 1960, s. 136-137).

Damat Ferit Paşa, itilaf devletlerinin isteği doğrultusunda seçimlerin ertelenmesi yönünde talepte bulunmuştur. 6 Temmuz 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezaretine göndermiş olduğu telgrafta hükümetin tutumunu eleştirmiş ve seçimlerin derhal yapılması yönünde teklifte bulunmuştur. 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresi'nde *Ulusal Meclisin* zaman kaybetmeden toplanması kararı alınmıştır. Kongrenin ikinci gününde ise 24 Temmuz 1919'da Kongre heyeti tarafından; belediye reislerine, mülki memur reislerine, sadarete, büyük kumandalara alınan karara ilişkin telgraf gönderilmiştir (Güneş, 2015, s. 45). Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit Paşanın görevden alınmasını ve Anadolu'daki faaliyetleri destekleyecek bir hükümetin kurulmasını talep etmiştir. Anadolu'nun ve sarayın baskıları neticesinde Damat Ferit Paşa Hükümeti istifasını vermiştir. Yerine Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştur.

7 Ekim 1919 tarihinde bir seçim kararnamesi yayınlanmış, 19 Ekim 1919 yılında ise kabul edilmiş olan 16 maddelik seçim talimatnamesi de bu seçimlerin önemli yasal metinleri olarak öne çıkarak bütün vilayetlere gönderilmiştir (Atatürk, 2003, s. 182). Beyanın yayınlanmasının ardından hızla İstanbul seçimleri için çalışılmaya başlanmıştır. Dâhiliye Nazırı Şerif Paşa, İstanbul gazetelerine açıklama yapıp, kamuoyuna güven telkininde bulunmuştur. Seçimleri başlatmış olduğunu fakat ne zaman biteceği konusunda herhangi bir bilgi vermemiştir. Aynı zamanda seçmenlerin herhangi bir etki altında kalmadan seçimlere katılım sağlamalarını ve seçecekleri kişiler hakkında dikkatli davranılmasını istemiştir.

20-22 Ekim 1919 tarihlerinde Temsil Heyeti ve Ali Rıza Paşa hükümeti arasında Amasya Görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmelerde Sivas Kongresi kararları üzerinde tartışılmıştır ve görüşmeler sonucunda hükümet Temsil Heyeti'ni resmen tanımıştır. 7 Ekim 1919 talimatnamesi gereğince seçimler yapılmıştır. Seçimler iki dereceli

uygulanacak ve her 50.000 nüfusa bir milletvekili seçilecekti. Seçme hakkı için öncelikle 25 yaşını tamamlama şartı getirilmiştir. Toplanacak olan meclisin de İstanbul dışında bir yerde toplanması kararını almış ve toplamda 15 vilayet, 35 mülhak liva ve 16 müstakil liva da yapılan seçimlerde Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin kontrolüne geçmiştir (Atatürk, 2003, s. 182).

27 Aralık 1919 tarihinde Temsil Heyeti Mustafa Kemal Paşa'nın talebi üzerine Ankara'da açılmıştır. Mustafa Kemal görüşmüş olduğu milletvekillerinin "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu" adıyla bir grup kurmalarını da istemiştir.

12 Ocak 1920'de Mebusan Meclisi açılmıştır. 164 milletvekilinden 72 kişi katılmıştır. Mebusan meclisinden sonra Mustafa Kemal "Felah-ı Vatan" adı altında mecliste bu grubun kurulmasını istemiştir. Misak-ı Milli kararları (Milli And, Milli Yemin) Şerif Bey'in vermiş olduğu önergeyle 28 Ocak 1920 tarihinde oy çokluğuyla kabul edilmiştir (Köstüklü, 2013, s. 19-20).

İşgal güçleri 16 Mart 1920'de İstanbul'u tekrardan işgal etmişlerdir. Mebusan Meclisi'ni basıp birçok milletvekilini tutuklamışlardır. Bu olayların üzerine 18 Mart 1920'de Mebusan Meclisi son kez toplanmış ve Sultan Vahdettin'in kararıyla 11 Nisan 1920'de kapatılmıştır. Bununla birlikte Osmanlı parlamenter sistemi sona ermiştir (Girgin, 2013, s. 59).

1.7. Büyük Millet Meclisi'nin Açılması

28 Ocak 1920 yılında Misak-ı Milli'yi kabul etmiş olan Mebusan Meclisi dağıtılmış, İstanbul işgale uğramış ve bazı milletvekilleri tutuklanmış Malta adasına sürgüne gönderilmiştir. Bunun üzerine devleti yönetecek, millet işlerini yapacak bir sisteme ihtiyaç duyulmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Mebusan Meclisi'nin İstanbul'da işlevsiz vaziyete geldiğini görünce yeni bir meclisin Ankara'da açılması adına faaliyete girişmiştir. 17 Mart 1920'de bir beyanname yayınlayarak ordu komutanlarına ve sancaklara göndermiştir.

Mustafa Kemal Paşa, "*Temsil Heyeti Başkanı*" sıfatıyla, tarihler 17 Mart 1920'yi gösterdiğinde askeri ve mülki yetkililere bir genelge göndermiş ve genelgede Osmanlı anayasasının koruması altında bulunan devletin yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ortadan kaldırıldığı, her milletin böyle zor zamanlarda başvurduğu yönteme paralel olarak

“*Meclis-i Müessisan*” (Kurucu Meclis) kurulmasının zorunlu olduğunu bildirmiştir (İdem, 2015, s. 19).

Bu genelgede; “*Devlet başkentinin de İtilaf Devletlerince resmi olarak işgali; yasama, adalet ve yürütme gücünden meydana gelen ulusal devlet gücünü kırmış ve Meclisi Mebusan, bu durum karşısında görev yapamayacağını hükümete resmi olarak bildirerek dağılmıştır. Şu duruma göre devlet başkentinin korunmasını, ulusun bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını sağlayacak önlemleri düşünüp uygulamak üzere ulusça olağanüstü yetki verilecek bir meclisin Ankara’da toplantıya çağırılması ve dağılmış olan milletvekillerinden Ankara’ya gelebileceklerin de bu meclise katılmaları zorunlu görülmüştür.* Sözlerinde hem işgalleri protesto etmiş hem de Ankara’da yeni bir meclisin açılacağını dile getirmiştir (Coşkun, 2013, s. 26-27). Sancaklara gönderilen bir başka önemli beyanname ise sancaklardaki ilgililerin seçimler düzenleyerek seçilecek şahısların Ankara’ya gelmeleri halinde olmuştur. Yeni kurulacak olan meclisin adının ne olacağı üzerinde düşünceler ileri sürülmüş olup bazıları *Kurultay* olmasını sunmuşlarsa da kabul edilmemiştir. (*Meclis-i Müessisan*) Kurultay deyiminin kullanılmasına bazı milletvekilleri karşı çıkmışlardır bunlardan 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa’da muhalif olduğunu ifade etmiştir (İdem, 2015, s. 19). Ardından Mustafa Kemal Paşa ve bazı arkadaşları ise *Meclis-i Kebir-i Milli* denilmesini uygun görmüşlerdir. Sonunda ise “*Büyük Millet Meclisi*” adını kabul etmişlerdir.

Seçimlerin nasıl düzenleneceği ve yapılacağı hususunda ilk taslakta liva ve belediye meclisleri ile Müdafaa-i Hukuk merkez kurullarının ortak yapacağı bir toplantı yapılması ile öngörülmüştür. Yapılan istişareler sonucunda ortak seçici kurul biraz daha genişletilerek ikinci seçmenlere de seçimde yer verilmiştir. Seçim süresi taslakta tamimin alınmasından sonra 5 gün içerisinde yapılması gerekirdi. Vali ve komutanların eleştirileri üzerine 15 gün içinde Ankara’da olmaları şeklinde sonuca varılmıştır (Turan, 1992, s. 122).

11 Nisan 1920 senesinde Ankara’da toplanan milletvekilleri bir ön görüşme yapmış ve meclisin 22 Nisan Perşembe günü açılmasına karar vermişlerdir. Fakat 21 Nisan 1920’de Mustafa Kemal Paşa Ankara’da Büyük Millet Meclisi’nin Cuma namazından sonra açılacağı, içinde bulunulan şartları göz önünde bulundurduğunu, yurdun bağımsızlığı için cumaya denk getirmekle o günün kutsallığından yararlanılmak istenildiği, bu yolda başarıya ulaşmak için dua edilmesi gerektiğini dile getirmiş ve şu özellikleri ifade etmiştir;

1“Allah’ın Lütûfıyla Nisan’ın 23. Cuma günü, Cuma namazından sonra, Ankara’da Büyük Millet Meclisi açılacaktır.

2. Vatanın istiklali, yüce hilafet ve saltanat makamının kurtarılması gibi en önemli ve hayat görevleri yapacak olan Büyük Millet Meclisi’nin açılış gününü Cuma’ya rastlatmakla, o günün kutsallığından yararlanılacak ve bütün sayın milletvekilleriyle Hacı Bayram Veli Cami-i Şerifinde Cuma namazı kılınarak Kur’an’ın ve namazın nurlarından da feyz alınacaktır. Namazdan sonra, sakal-ı Şerif ve Sancak-ı Şerif alınarak Meclis’in toplanacağı yere gidilecektir. Meclise girmeden önce bir dua okunarak kurbanlar kesilecektir.

3. Açılış gününün kutsallığını belirtmek için bu günden başlayarak vilayet merkezinde, Vali Beyefendi hazretlerinin düzenleyeceği şekilde, hatim indirilmeye ve Buhari-i Şerif okunmaya başlanacak ve Hatmi Şerif’in son kısımları uğur getirsin diye Cuma günü namazdan sonra Meclis’in toplanacağı yerin önünde tamamlanacaktır.

4. Kutsal ve yararlı vatanımızın her köşesinde bu günden itibaren aynı şekilde Hatmi Şerifler indirilmesine ve Buhari-i şerif okunmasına başlanacak, Cuma günü ezandan önce minarelerde sala verilecek, hutbe okunurken, Halifemiz, padişahımız efendimiz Hazretleri’nin mübarek adaları anılırken, padişah efendimizin yüce varlıklarının, şanlı ülkesinin ve bütün tebaasının bir an önce kurtulmaları ve saadete kavuşmaları için ayrıca dua okunacak ve Cuma namazının kılınmasından sonra da halim tamamlanarak yüce hilafet ve saltanat makamı ile bütün vatan topraklarının kurtuluşu için girişilen milli mücadelenin önemini ve kutsallığını, milletin her bir ferdinin, kendi vekillerinden meydana gelmiş olan bu Büyük Millet Meclisinin vereceği vatani görevleri yapmaya mecbur olduğunu anlatan vaazlar verilecektir. Daha sonra, halife ve padişahımızın, din ve devletimizin, vatan ve milletimizin kurtuluşu, selameti ve istiklali için dua edilecektir.

5. Bu tebliğin hemen yayımlanarak her tarafa ulaştırılabilmesi için her vasıtaya başvurulacak, süratle en ücra köylere, en küçük askeri birliklere, memleketin bütün teşkilat ve kuruluşlarına ulaştırılması sağlanacaktır (Atatürk, 2003, s. 285).

22 Nisan 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa “dakika geciktirilmeyecektir” uyarısı ile tüm illere, bağımsız sancaklara, valilere demeç göndererek seçimlerin önemini defaatle vurgulamıştır. TBMM’nin açılabilmesi için en az 169 milletvekilinin açılış gününde hazır olması gerekmektedir. Fakat TBMM’nin açılışı olağanüstü şartlar ve bir an önce ülke yönetimine el koyma zorunluluğundan dolayı bu davranışa aykırı olarak

açılması kararı alınmıştır. Ankara'ya 115 milletvekili gelebilmiştir. TBMM'ye kaç milletvekilinin iştirak ettiği tartışmalı bir konu olmuştur. Bu konuda farklı sayılar verilmiştir. Verilen sayıların birbirinden farklı olması çeşitli sebeplere dayanmaktadır. Çünkü yapılan seçimler olağanüstü koşullardan dolayı her yerde aynı anda tamamlanamamıştır. Bazı sancaklarda 23 Nisan 1920'de Meclis'in açıldığı tarihte tamamlanmışken bazı sancaklarda ise TBMM açıldıktan sonra tamamlanabilmiştir. Bundan ötürü milletvekilleri aynı tarihte Ankara'ya gelememişlerdir. Milletvekillerinin bazıları TBMM'ye katılmadan istifa etmiş, bazıları vefat etmiştir. Sayıların birbirinden farklı olmasını yazarlar şu sayıları belirtmişlerdir: Mazhar Müfit Kansu 437, Tevfik Bıyıklıoğlu 338, İhsan Güneş 391 olarak değerlendirirken, Yılmaz Altuğ 338, Ahmet Mumcu 390, Falih Rıfkı Atay 381, Ali Fuat Cebesoy 442, Mahmut Goloğlu 390, Fahri Çoker ise 390 olarak belirlemiştir (İdem, 2015, s. 21-22).

23 Nisan 1920 tarihinde Hacı Bayram Camii'nde Cuma namazının ardından camii avlusunda büyük bir kalabalık toplandı ve en önde yeşil örtülü bir rahlenin üzerine konulmuş Kuran-ı Kerim ve Sakal-ı Şerif'i başının üstünde bir kişi taşıyarak dualar eşliğinde Büyük Millet Meclis'i açılmıştır. Milletvekilleri binaya girmişlerdir. Açılış konuşmasını en yaşlı üye sıfatıyla Sinop mebusu Şerif Bey yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa Meclis'in olağanüstü yetkilere sahip olduğunu belirterek, Türkiye'nin bundan sonra izleyeceği yol haritasını açıklamıştır. Ertesi gün 24 Nisan'da Meclis'te yapılmış olan toplantıda başkanlığa Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir. Akabinde İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) oluşturulmuştur. Hem Meclis hem de Hükümet Başkanı olarak Mustafa Kemal Paşa'nın teklifi ile Meclis tarafından şu ilkeler benimsenmiştir; *Mecliste toplanan milli iradenin vatanın geleceğine hâkim olması esastır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin üstünde bir kuvvet yoktur. TBMM yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplamıştır. Meclis içinden seçilecek bir heyet, Meclise vekil olarak hükümet işlerini görür. Meclis başkanı bu heyetin de başkanı olmakla beraber milli iradeyi yansıtan ve kuvvetler birliğine dayanan bir meclis oluşmuştur. Yasama ve yürütme yetkisinin yanında yargı yetkisini de gerektiğinde kullanan bu meclis kurucu meclis niteliğini taşımaktadır* (Köstüklü, 2013, s. 20).

Meclis üyeleri mesleklerine göre sınıflandırıldığında da çiftçi, tüccar, avukat, asker, tarikat şeyhi, gazeteci, bankacı, mühendis, doktor, işçi, öğretmen, amele mesleğine varıncaya kadar toplumun hemen her kesiminden temsilciler bulunmuştur. Hemen hemen her meslekten temsilcilerin olduğu Mecliste çoğunluğu asker kökenli milletvekillerinden

oluştugu görülmüştür. Meclis'te bulunan milletvekillerin yüzdelik dağılımı ise; memurlar % 36, serbest meslek erbabı % 34, ordu mensubu % 15, ilmiye sınıfı % 9, belediye mensubu % 4, aşiret reisi % 2 şeklinde olmuştur¹⁹⁴. Meclisin eğitim düzeyine baktığımızda ise çeşitli eğitim basamaklarından mezun oldukları görülmektedir. Sultani (lise) mezunu 12, iptidai (ilkokul) mezunu 2, rüştiye (ortaokul) mezunu 78, üniversite, yüksekokul mezunu 158, idadi (lise yakını) 25, özel eğitim görmüş olan 30 kişi olmuştur (Güneş 1999, s. 92).

Bu durum bize milletvekillerin eğitim düzeylerinin o dönemin şartlarına göre ülke genelindeki eğitim ortalamasının üstünde olduğu bilgisi edinilmiştir. Eğitim düzeylerinin yüksek milletvekillerin olması mecliste gündeme alınan sorunlara karşı değişik fikirlerle yaklaşımlarına, çözüm üretmelerine olanak sağlamıştır. Bu sayede de siyasal yaşamda faaliyetlerini arttırmışlardır (Güneş 1999, s. 92).

TBMM'de milletvekillerinin yaş ortalamasına bakıldığında genç bir yaş yapısına sahip olduğu görülmüştür. Gruplar kurulmadan TBMM ile ilişkisi kesilen ve bir kısmının yaşı hakkında bilgi olmayan 82 milletvekili haricinde, kalan 355 milletvekilinin yaşı ortalama 42,8 yaş olarak tespit edilmiş olup yaş gruplarının yüzdelik dağılımı ise; 20'li yaş grubunda olan milletvekillerinin % 4. 3, 30'lu yaşlarda % 38, 40'lı yaşlardan olan % 35, 50'li yaşlarda olan % 17. 6, 60'lı yaşlarda olan % 3. 8, 70'li yaş grubunda olanların % 0. 7 olduğu görülmüştür (Girgin, 2013, s. 54).

Meclisteki milletvekilleri 66 seçim çevresini temsil etmişlerdir. Coğrafi açıdan ise 9 seçim çevresine ayrılmıştı. Bunlar: Güneydoğu Anadolu, Orta Güney Anadolu Akdeniz Bölgesi, Kuzey Doğu Anadolu, Marmara, Ege Bölgesi, Orta Doğu Anadolu, Orta Anadolu Bölgesi ve Karadeniz Bölgesidir. Bütün Meclis üyelerinin en yoğun olarak temsil ettikleri bölge ise Güneydoğu Anadolu bölgesi olmuştur.

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni oluşturan milletvekillerinin % 56. 7'si doğduğu yerden iken, % 42'si doğum yeri dışındaki yerlerden seçilmiştir. Dünyaya geldikleri ilin dışındaki yerlerden seçilenlerin % 12'sinin doğum yeri de Misak-ı Milli sınırları dışında kalan yerlerden oluşmaktadır. Akdeniz Bölgesinden seçilen milletvekillerinin % 55'i, Karadeniz Bölgesinden seçilenlerinin % 59. 1, Ege ve Marmara Bölgeleri'nden seçilenlerinin % 43. 3'ü, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden seçilenlerinin % 64, 3 ü kendi bölgelerinden meclise katılmışlardır. Doğduğu ilin dışında seçilenler ise; Akdeniz Bölgesi'nden seçilenlerin % 33. 3'ü, Karadeniz Bölgesinden

seçilenlerin % 24, 5'i, İç Anadolu Bölgesi'nden seçilenlerin % 27. 5'i, Ege ve Marmara Bölgeleri'nden seçilenlerin % 38. 8'i, Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri'nden seçilenlerin % 30. 4'ü doğdukları yerlerin dışındaki illerden seçilip meclise katılmışlardır (Işık, 2011, s. 39).

Birçok çeşitli çevreden, meslek gruplarından gelen ve farklı yaşlarda olan milletvekilleri ortak amaçlarının yanı sıra kendi fikirlerinin ve ülkeyle ilgili düşüncelerinin savunucusu olmuşlardır.

Fakat Mecliste birbirlerinden çok değişik düşünce, inanç ve görüşlere sahip olmuşlardır. Bunlar arasında bazen tartışmalar vuku bulmuştur. Bazı milletvekilleri buna çözüm olmak için 1920 yılı sonlarına doğru gruplar oluşturmaya başlamışlardır. Bunların başlıcaları; Tenasüt yani Uyum Grubu, İstiklâl Grubu, Müdafaa-i Hukuk Zümresi, Halk Zümresi, Islahat (Reform) Grubudur (Kabasakal, 1991, s. 93).

Birinci Meclis ayrıca ülkedeki karışıklıkları önlemek amacıyla birtakım kanunlar çıkarmıştır. Kanunlardan ilki 24 Nisan 1920 tarih ve 1 sayılı kanunu olan Ağnam Resmi Kanunu'dur. Diğer yandan meclisin varlığına kast edici girişimlerde bulunanlar, iç isyanlara karışanlar ve asker kaçaklarının yargılanması için 29 Nisan 1920 tarih ve 2 sayılı Hıyaneti Vataniye Kanunu'nu çıkartmıştır (Düstur, 3. Tertip, C.1; 07.02.1921 Tarih ve 1 Sayılı Resmi Gazete; Köstüklü, 2013, s. 20).

Anadolu'da ciddi manada zararlı propaganda faaliyetlerinin artışı, casusluk, isyan ve yağma olaylarının önü alınamamıştır. En önemli eksikliklerden biri de yürürlükte olan kanunların ve bunları uygulayacak mevcut mahkemelerin bu olağanüstü dönemde ihtiyacı giderebilecek durumda olmayışından ve mahkemelerin hızlı çalışıp karar verebilmek adına 11 Eylül 1920'de Firariler Hakkında Kanun kabul görülmüştür(Düstur, 3. Tertip, C.1; 07.02.1921 Tarih ve 1 Sayılı Resmi Gazete; TBMM ZC., D. 1, C. 1. s. 38).

Akabinde ise 31 Temmuz 1922'de İstiklal Mehakimi Kanunu ıkarılmıştır. Milli Mücadele döneminde büyük fedakârlıklar yapıp ve zorluklara karşı mücadele edenlerin ödüllendirilmesi için 29 Kasım 1920 tarihinde İstiklal Madalyası Kanunu, Türk Milletinin özgürlük ve bağımsızlığını gösterecek, milli birlik ve beraberlik duygularını aşılacak için 12 Mart 1921'de İstiklal Marşı'nın Milli Marş olarak Kabul Edilmesi Kanunu, 5 Ağustos 1921 tarihinde Başkomutanlık Kanunu kabul edilmiştir (Kabasakal, 1991, s. 93).

20 Ocak 1920 tarihli ve 85 sayılı kanunla Teşkilat-ı Esasiye Kanunu çıkartılmıştır. Bu anayasa 23 Maddeden oluşup egemenliğin millete ait olduğunu benimsemiştir.

1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye) “*Kuvvetler Birliği*” ilkesini ve “*Meclis Hükümeti Sistemini*” kabul etmiştir. Devrim niteliğinde olan 1921 Anayasası’nın 1. maddesinde “*Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız milletindir İdare usulü halkın mukadderatını doğrudan doğruya ve fiili olarak kendisinin idare etmesi ilkesine dayanmaktadır.*” Biçiminde geçmektedir (Teke, 2009, s. 38).

Birinci Büyük Millet Meclisi’nde Meclis hükümet sisteminin devam edildiği, kanunlar, hükümet tasarıları, milletvekilleri önerileri, İcra Vekilleri Heyeti’nin TBMM’ye sunmuş olduğu tezkereler evrakların sunumuyla meclis gündemine getirilip görüşüldükten sonra karara bağlanırdı. Hukuk alanındaki çalışmalar bu şekilde yürütülmüştür. Bu bağlamda; Hükümet Tasarısı 225, Milletvekili Önerisi 98, Tezkereler 5, Evrak 10, Toplam olarak 338 Kanun Tasarısı bu teklifler sonrasında kanunlaştırılmıştır.

Dönem içerisinde İcra Vekilleri Heyeti’nce (Hükümet) Vekâletler aracılığıyla Meclis Başkanlığına 627 kanun tasarısı yollanmış, bunlardan 225’i kanun olarak kabul edilmiş, kabul edilen kanunlar içerisinde ise 66 tane yer almış, 20 tanesi karar, 51 tanesi yorum olarak değerlendirilmiş, 24’ü reddedilmiş ve 33’ü tekrardan gönderilmiş, 31 öneri muhafaza edilmiş, işlemi tamamlanamayan 206 tasarıdan 91’i Meclis Genel Kurul gündeminde 115’i ise komisyonlarda kalmıştır. 719 milletvekili önerisi yasa tasarısı olarak sunulmuştur. Bunlardan 98’i kanun olarak kabul edilmiştir, 23’ü karar olarak kabul görülmüştür, 15’i ise reddedilmiştir. Kabul edilen kanunlar içerisinde 51 teklif yer almıştır, 76’sı geri verilmiştir. 31 öneri kaldırılmıştır, işlemi tamamlanan 287 öneriden 129’u genel kurul gündeminde, 1582 tanesi de komisyonlarda kalmıştır. Tezkereler olarak 457 tezkere Meclis Başkanlığı’na gönderilmiş, bunlardan 5’i kanun, 5’i yorum olarak hazırlanmış, 5 tanesi de kabul edilen kanunlar içerisinde yer almıştır. 354 tezkere gereği Meclis Başkanlık Divanında düzenlenmiş, geriye kalan 31’i Genel Kurul gündeminde 57’si komisyonlarda kalmıştır. Tezkereler dışında 389 sair evrak Meclis Başkanlığına verilmiştir. Bu evraklardan 10’u kanun 2’si karar, 6 tanesi de yorum olarak hazırlanıp kabul edilmiştir. Başkanlık Divanı tarafından 279 evrakın işlemi tamamlanmış, geriye kalan 38’i Genel Kurul Gündeminde, 54’ü ise komisyonlarda kalmıştır (Tekgündüz, 2010, s. 23-27).

Büyük Millet Meclisi, Türk Siyasi tarihi içerisinde ne kendisinden önce ne kendisinden sonra gelen diğer dönemlerdeki meclisleri andırmaktadır. Türk anayasa tarihinde eşi benzeri olmayan bir şekilde ikili /çift seçimle (1919-1920) üyelerini tayin ederek iş başına gelmiştir. Tarık Zafer Tunaya Birinci Meclis için şu değerlendirmeyi yapmıştır: *“Bir meclisin iki genel seçim neticesinde kurulmuş olması, Dünya Anayasa Tarihi’nde ender rastlanan bir olaydır ve bu olay Türk İnkılâbının organı olan Meclise gerçek bir özellik vermiştir.”* Birinci TBMM diğer dünya parlamentolarına nazaran çok daha az görülen, geniş yetkilerle donatılmış bir meclis olma özelliğini taşımaktaydı. Yasama ve yürütme yetkilerini Meclise vermiş olması en belirgin özelliği Her konuda karar alabilme ve bu kararlar doğrultusunda sürekli ve aralıksız çalışmış olan bir meclis niteliğinde idi. Fakat ilk yıllarında bu denli bir kaynaşma ve uyum içerisinde olan meclis özellikle son aylara doğru “Saltanat ve Hilafet tartışmaları” ile Lozan Konferansı’nın gelişiminden kaynaklanan yoğun tartışmalar ve baş gösteren sorunlar yüzünden çalışmalarına devam edemez duruma gelmiştir. Meclisin bu duruma geldiğini gören Mustafa Kemal Paşa ise bu meclisin görevini şerefiyle yerine getirmiş olduğunu düşünerek yeni bir meclise ihtiyaç hâsıl olduğunu dile getirmiştir. TBMM 1 Nisan 1923 tarihli oturumunda Ali Fuat Cebesoy başkanlığında Aydın milletvekili Esat Efendi ve 120 arkadaşı ile birlikte seçimlerin yenilenmesine dair önerge vermişlerdir. Meclis 16 Nisan 1923’te son toplantısını yaparak seçim sonuna kadar çalışmalarına ara vermiştir. Bu netice ile Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi dönemi sona ermiştir (Karaca, 2004, s. 16-17).

İKİNCİ BÖLÜM: MARDİN MİLLETVEKİLLERİNİN ÖZGEÇMİŞLERİ VE MECLİS ÇALIŞMALARI

2.1. Derviş Bey (Mehmet Derviş Ural)

2.1.1. Derviş Bey'in özgeçmişi

Hicri 1281 / Miladi 1865 yılında Mardin'de doğan Derviş Bey ulemadan Hafız Sabri Efendi ile Zeynep Hanım'ın oğludur¹.

İlk ve orta öğrenimini Mardin Rüştîye'sinde tamamladıktan sonra İstanbul'a gelen Derviş Bey 1892 senesinde Kasımpaşa Medresesi'nden sarf, nahil ve mantık ve fıkıhtan başarılı olduğuna dair şahadetname alarak mezun olmuştur (Çoker, 1995, s.749). Mardin Şer'iyye Mahkemesi Kayıt Memuru olarak memuriyet görevine başlayan Derviş Bey 1893-1897 seneleri arasında Nizip Bidayet Mahkemesi Sorgu Hâkim Yardımcısı olarak görev yapmıştır. 26 Ağustos 1897 tarihinde noterlik sınavını kazanarak boş olan bu kadroya tayin edilmiştir (Derviş Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi).

I. Dünya Savaşı yıllarında 2. Ordu komutanlığının önemli bir geçit yeri olan Mardin Vilayetinin Koçhisar Bucak Müdürlüğüne tayin edilen Derviş Bey burada sevk olunan askerlerin barındırılması ve iâşe ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması gibi görevler yaptığı Konak Komutanlığı vazifesinde bulunmuştur. Derviş Bey'in bu görevlerinden ötürü kendisine Savaş ve Gümüş iftihar madalyaları verilmiştir (Çoker, 1995, s.749). Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının ardındaki süreçte Milli Mücadeleye katılan Derviş Bey I. TBMM'ye Mardin'den Milletvekili seçilmiş ve 24 Mayıs 1920 tarihinde TBMM'ye katılmıştır (Derviş Bey'in Seçim Mazbatası). Derviş Bey'in seçim mazbatasını Meclisin 5 Haziran 1920 tarihli oturumunda Seçim Mazbatasını Tetkik Encümeni tarafından kabul edilmiştir.

Çeşitli komisyonlarda görev yapan Derviş Bey II. Dönem TBMM seçimlerinde yine Mardin'den Milletvekili seçilmiştir (Derviş Bey'in Seçim Mazbatası).

Milletvekilliği devam ederken 8 Nisan 1925 tarihinde vefat etmiştir. Derviş Bey evli olup bir çocuğu bulunmaktaydı (TBMM, 2010, s. 49). Derviş Bey'in vefatından sonra ailesinin yaşamış olduğu ekonomik zorluklardan ötürü dönemin Mardin Milletvekilleri Ali Rıza ve Abdülrezzak Beyler Derviş Bey'in ailesine Vatana Hizmet

¹ TBMM Albümü'nde baba adı Hıdır olarak geçmektedir. Bkz. TBMM, 2010, s. 49.

Tertibinden maaş bağlanması hususunda bir kanun teklifinde bulunmuşlardır. Teklifin kabul edilmesi üzerine Derviş Bey'in ailesine Vatana Hizmet Tertibinden maaş bağlanmıştır (BCA; 30-10-0-0-133-953-9).

Derviş Bey'in vefatından sonra ailesi Ural soyadını almıştır.

2.1.2. Derviş Bey'in meclis çalışmaları

2.1.2.1. Mecliste almış olduğu görevler

Derviş Bey, Meclisin üçüncü yasama yılında 1. Şubede (TBMM ZC. D. 1, C. 18, s. 20) ve Meclisin 4. Yasama yılında 4. Şubede görev yapmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 21). Derviş Bey ayrıca Meclisin 4. Yasama yılında Layiha Encümeni'nde (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 42) ve İstida Encümeni'nde görev yapmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 43).

2.1.2.2. Kullanmış olduğu izinler

Meclisin 26 Mart 1923 tarihli oturumunda Meclis Başkanlık Divanı Kararı ile Derviş Bey'e üç ay izin verilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 164).

2.1.2.3. Diğer milletvekillerinin yaptığı teklif ve takrirlerde tespit edilen imzası

1. Diyarbakır Milletvekili Kadri Bey ve arkadaşlarının, memur olan milletvekillerinin her iki unvanı kullanabilmeleri hakkındaki takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 2, s. 322-324).

2. Antep Milletvekili Kılıç Ali Bey ve arkadaşlarının, Dâhiliye Vekili Hakkı Behiç Bey'in açıklamalarının yeterli görülerek kendisine itimat edilmesi ve istifasının iadesi hakkındaki takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 112-113).

3. Canik Milletvekili Hasan Fehmi Bey ve arkadaşlarının, Kanun-i Esasi Encümeni tarafından hazırlanan esas maddeler ve tahsisat mazbatasını önemine binaen aciliyetle meclis gündemine alınması hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 312).

4. Kastamonu Milletvekili Abdulkadir Kemali Bey ve Arkadaşlarının, Hukuk-u Esasiye ve tahsisat hakkında, Hukuk-u Esasiye Encümeni mazbatasının 4. Maddesinin değiştirilmesi hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 381).
5. Bayazıt Milletvekili Mehmet Bey ve arkadaşlarının, Meclisin şeklinin tespitine ve nisab-ı müzakereye ve ödeneklere ve meclis üyeliği ile beraber sürdürülebilecek memuriyetlere dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 505-506).
6. Bayazıt Milletvekili Mehmet Bey ve arkadaşlarının, nisabı- müzakere hakkındaki takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 518-519).
7. Çorum Milletvekili Fuat Bey ve arkadaşlarının, İcra Vekilleri Seçimine Dair Kanunu'nun düzenlenmesi hakkındaki kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 5, s.291).
7. Cebelibereket Milletvekili İhsan Bey ve arkadaşlarının, orduya bu yıl katılan subaylara Büyük Millet Meclisi Hükümeti adına bir ziyafet verilmesi hakkındaki takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 5, s.308).
8. Bitlis Milletvekili Hüsnü Bey ve arkadaşlarının, Bitlis muhacirlerinin iâşe ve iskânlarına dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 6, s. 88).
9. Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey ve arkadaşlarının, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun dördüncü maddesinin düzenlenmesi hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 2, s. 165).
10. Siirt Milletvekili Salih Efendi ve arkadaşlarının, Doğu vilayetlerinin ağnam vergisi zammından istisna tutulması hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 6, s. 439).
11. Sivas Milletvekili Rasim Bey ve arkadaşlarının, Burdur Milletvekili Veli Bey'in mazeretinin meşru addiyle meclise kabul olunmasına dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 8, s. 162-163).
12. Amasya Milletvekili Hamdi Bey ve arkadaşlarının, Meclisin açılışının 1921 Mart başında yapılmasına dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 8, s. 196).
13. Siverek Milletvekili Mustafa Lütfü Bey ve arkadaşlarının, Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun altıncı ve sekizinci maddelerinin düzenlenmesine dair teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 8, s. 270).
14. Van Milletvekili Hasan Sıddık Bey ve arkadaşlarının, Kırşehir Milletvekili Sadık Bey'in meclise katılış tarihinden itibaren tahsisatının verilmesi hakkındaki takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 8, s. 302).

15. Bayazıt Milletvekili Doktor Refik Bey ve arkadaşlarının Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun düzenlenmesine dair teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 8, s. 31).
16. Muş Milletvekili Hacı Ahmet Hamdi Bey ve arkadaşlarının Bitlis, Genç, Muş sancaklarında okul olmadığı halde niçin Maarif Müdürü tayin edildiğine dair, Maarif Vekâlet'inden istizah tavriri (TBMM ZC. D. 1, C. 9, s. 235).
17. Erzurum Milletvekili Mustafa Durak Bey ve arkadaşlarının, göçmenlerin bir an evvel yurtlarına gönderilmelerine dair tavriri (TBMM ZC. D. 1, C. 10, s. 419-420).
18. Çorum Milletvekili Ferit Bey ve arkadaşlarının, Başkumandanlık Kanunu'nun 3 ay daha uzatılmasına dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 16, s.202).
19. Ergani Milletvekili Hakkı Bey ve arkadaşlarının, 23 Nisan 1923 tarihinden önce çeşitli derecelerde suçlardan mahkûm olan şahısların aklarına dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 17, s.8-9).
20. Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey ve arkadaşlarının İktisat Vekili Sırrı Bey'e güvenoyu verilmesine dair tavriri (TBMM ZC. D. 1, C. 19, s. 411).
21. Sivas Milletvekili Vasıf Bey ve arkadaşlarının Müdafaa-i Milliye Encümeni'nin Bahriye Dairesi'nin, Müdüriyet-i Umumiye 'ye kalbine dair kanun teklifinin ivedilikle görüşülmesine dair tavriri (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 318).
22. Burdur Milletvekili İsmail Suphi Bey ve arkadaşlarının işgalden kurtarılan yerler hakkında alınacak tedbirlere dair tavriri (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 609-610).
23. Kastamonu Milletvekili Abdulkadir Kemali Bey ve arkadaşlarının Meclisin Ankara'dan başka bir yere nakli hakkındaki tavriri (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 25-26).
24. Sinop Milletvekili Dr. Rıza Nur Bey ve arkadaşlarının, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıldığına ve yeni Türkiye Hükümetinin onun varisi bulunduğuna ve Makam-ı Hilafet'in esaretten kurtulacağına dair tavriri (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 292-293).
25. Sinop Milletvekili Dr. Rıza Nur Bey ve arkadaşlarının, hilafetin Osmanlı hanedanına ait olduğuna ve halifenin bu hanedandan Büyük Millet Meclisi'nce seçileceğine dair tavriri (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s.304).
26. Muş Milletvekili İlyas Sami Bey ve arkadaşlarının, İngiliz Dış İşleri Bakanı Lord Curzon'un Meclis'e ve Kürtlere yönelik sözlerine karşı TBMM tarafından bir kınama bildirisi yayınlanması hakkındaki tavriri (TBMM ZC. D. 1, C. 26, s. 511).

27. Ergani Milletvekili Sırrı Bey ve arkadaşlarının Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun altıncı ve sekizinci maddelerinin düzenlenmesine dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 61).
28. Aydın Milletvekili Esat Efendi ve arkadaşlarının, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ek maddelerinin kaldırılması ve seçimlerin yenilenmesine dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 283).
29. Mardin Milletvekili Esat Bey ve arkadaşlarının, Çorum Milletvekili Ferit Bey'in Memurun Emeklilik Kanunu'nun düzenlenmesi hakkındaki teklifinin acele olarak görüşülmesine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 6).
30. Siverek Milletvekili Abdülgani Bey ve arkadaşlarının, Diyarbakır İstiklal Mahkemesi üyesi Bursa Milletvekili Şeyh Servet Efendi'nin görevden el çektirilmesi ya da görev yerinin değiştirilmesi hususundaki teklifi (TBMM GCZ. D. 1, C. 1, s. 344).
31. Erzurum Milletvekili Mustafa Durak Bey ve arkadaşlarının, Pontus meselesi hakkındaki teklifi (TBMM GCZ. D. 1, C. 3, s.685-686).

2.2. Esat Bey (Önen)

2.2.1. Esat Bey'in özgeçmişi

Hicri 1289 – Miladi 1873'te Mardin'de doğan Esat Bey, Millizade Abdurrahman Efendi ile Hori Hanım'ın oğludur. İlk ve orta öğrenimini Mardin Rüştîye'sinde tamamladıktan sonra, Tahrirat Kâtipliği göreviyle memuriyete başlamıştır. Daha sonra Halep vilayetinin çeşitli ilçelerinde bu görevini devam ettirmiş ve Mardin Nüfus Müdürlüğü Baş Kâtipliğine atanmıştır (Çoker, 1995, s. 751).

I. TBMM seçimlerinde Mardin Milletvekili seçilen Esat Bey 24 Mayıs 1920 tarihinde TBMM'ye katılmıştır (Esat Bey'in Seçim Mazbatası).

Esat Bey'in seçim mazbatasını Meclisin 5 Haziran 1920 tarihli oturumunda Seçim Mazbatasını Tetkik Encümeni tarafından kabul edilmiştir.

I. Yasama Dönemi boyunca çeşitli komisyonlarda görev yapan Esat Bey Yasama Dönemi sona erdikten sonra Mardin'e dönmüş 19 Eylül 1936 tarihinde vefat etmiştir.¶Evli

ve 3 çocuk babası olan Esat Bey Arapça bilmekteydi. (Çoker, 1995, s.751; BCA 490-1-0-0-512-2075-3).

2.2.2. Esat Bey'in meclis çalışmaları

2.2.2.1. Mecliste almış olduğu görevler

Esat Bey, Meclisin 3. yasama yılında 1. Şubede (TBMM ZC. D. 1, C. 18, s. 20), Meclisin 4. Yasama yılında 3. Şubede görev yapmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 21)

Meclisin 22 Şubat 1923 tarihli oturumunda Memurin Muhakemat Heyeti üye seçimlerinde Esat Bey 55 oy alarak encümen üyesi seçilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 27, s. 444). Esat Bey ayrıca Meclisin 4. Yasama yılında Layiha Encümeni'nde çalışmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 42).

2.2.2.2. Kullanmış olduğu izinler

Esat Bey I. Yasama dönemi boyunca Meclisin 18 Eylül 1920 tarihli oturumunda 3 ay (TBMM ZC. D. 1, C. 12, s.241) , Meclisin 18 Ekim 1922 tarihli oturumunda 1 ay (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 13) ve Meclisin 13 Aralık 1922 tarihli oturumunda 1 ay olmak üzere 3 defa toplam 5 ay izin kullanmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 25, s. 348).

2.2.2.3. Kanun teklifleri

Şurayı Devlet Makamının Yetkilerine Haiz Bir Heyet Oluşturulması Hakkındaki Teklifi

Meclisin 2 Eylül 1920 tarihli oturumunda Şurayı Devlet makamının yetkilerine haiz bir heyet oluşturulması hakkında verilen tahrir meclis gündeminde okutulmuştur. Meclis başkanı tahriri adliye encümenine havale edilmesi ve encümenin görüşleri doğrultusunda bir sonraki gün müzakerelerin yapılmasını teklif etmiştir.

Meclis başkanından sonra söz alan Saruhan Milletvekili Refik Şevket Bey, Mardin Milletvekillerinin takriri hakkında Adliye Encümeni tarafından bir rapor hazırlanarak meclise sunulduğunu fakat Dâhiliye Encümeni'nin raporu incelemek için Adliye Encümeni'nden raporu aldığını beyan etmiştir. Meclis başkanı bu konuşma üzerine Dâhiliye Vekâlet'ine raporun sevki hususunda bir tezkere yazılmasını istemiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 469).

Esat Bey ve iki milletvekili tarafından 7 Eylül 1920 tarihinde Memurin Muhakemat Kanunu'nun Şurayı Devlet'e ait hükümlerinin bir heyet tarafından tayini memurlarda ortaya çıkan mağduriyetlerin giderilmesi amacıyla şu teklifte bulunulmuştur (TBMM ZC. D. 1, C. 4, s. 77);

Huzuru Riyasetpenahiye

Memurin muhakematı kanununun Şurayı Devlete ait ahkâmının tatbik ve infazı için bir merci tayin ile memurinin mağduriyetlerine mahal bırakmamak üzere Şurayı Devlet makamına kâim olacak bir heyet teşkili hakkında mukaddema Dahiliye Encümeninden verilen mazbata ve teklif olunan kararnamenin bu bapta dairei intihabiyemizden tevali etmekte olan müracaatlara nihayet verilmiş olmak ve haklarından tahkikat icra edilmiş olan memurların sürünmesine mahal kalmamak üzere Adliye Encümenine vaktiyle havale edilerek henüz gelmediği anlaşıldığından mevkii müzakereye konulmasını teklif ederiz.

7 Eylül 1336

Mardin

Mardin

Mardin

Esat

İbrahim

Mithat

Daha önce Meclis Başkanlığından talep edilen rapor hakkında Dâhiliye Vekâleti Namına Dr. Adnan Bey imzası ile 7 Eylül 1920 tarihli cevabi yazıda tezkerenin Meclise takdim edildiği bildirilmiştir(TBMM ZC. D. 1, C. 4, s. 77). Bu husus hakkındaki Dr. Adnan imzalı yazının Mecliste okutulmasından sonra söz alan Meclis Başkanı; Adnan Bey'in yazısının bilgilendirme mahiyetinde olduğu; kanun tasarısının Meclise gelmesi üzerine gerekli müzakerelerin yapılarak ilgili encümenlere gönderileceğini bildirmiştir. Meclis Başkanının bu konuşması üzerine Saruhan Milletvekili Mustafa Necati Bey ise kanun teklifinin zaten Adliye Encümeni'ne gittiği uyarısında bulunmuştur.

Ergani Milletvekili Sırrı Bey ve Arkadaşlarının Nisab-ı Müzakere Kanunu’nun 6. ve 8. Maddelerinin Düzenlenmesine Dair Kanun Teklifi ve Kanuni Esasi Encümeni Mazbatasının 1. Maddesinin Düzenlenmesi Hakkındaki Teklifi

Meclisin 8 Mart 1923 tarihli oturumunda Ergani Milletvekili Sırrı Bey ve arkadaşlarının Nisab-ı Müzakere Kanunu’nun 6. Ve 8. Maddelerinin düzenlenmesine dair kanun tekliflerinin birinci maddesinde² sene başı 1 Mart 1923 olmak üzere yıllık 2400 lira ödenek verilmesi teklif edilmişti.

Teklifle ilgili Kanun-i Esasi Encümeni’nden gönderilen mazbatanın 1. Maddesinde³ ise sene başı Kasım ayı olarak belirlenmiştir. İçinde kendisinin de imzasının olduğu Esat Bey tarafından Kanuni Esasi Encümeni mazbatasındaki Kasım ayına karşılık, sene başının Mart ayı olarak kabul edilmesi hususunda Esat Bey şu teklifte bulunmuştur (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 68):

Riyaseti Celileye

Müzakere edilmekte olan Nisab-ı Müzakere Kanunu’ nun 1. Maddesine irae edilen sene başının Mart’tan itibar edilmesine teklif ederim.

8 Mart 1339

Mardin Esat

Esat Bey dışında bazı milletvekilleri 1. Maddedeki sene başı tabirinin kaldırılması hakkında teklifte bulunmuşlardı. O milletvekillerinin tekliflerinin kabul edilmesi ve 1. Maddedeki “ay” hususunun kaldırılması üzerine Esat Bey’in teklifinin oylanmasına gerek kalmamıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 68).

² **Madde 1:** BMM müstemirren münakit bulunduğı cihetle azasına 1 Mart 1339 tarihinden itibaren senedi ikibindörttyüz lira tahsisat ita olunur.

³ **Madde 1:** TBMM azasına seneliğı 2400 lira tahsisat ita olunur. Sene başı Teşrinisani iptidasıdı.

2.2.2.4. Takrirleri

Aile Harcırahının Memur Harcırahının Yarisını Geçmemesi Hakkındaki Tefsirin Gündeme Alınmasına Dair Takriri

Meclisin 13 Aralık 1922 tarihli oturumunda Meclis Başkanı tarafından Esat Bey'in aile harcırahının memur harcırahının yarisını geçmemesine dair tefsirin Çarşamba günü Meclis gündemine alınması hakkındaki takriri okutulmuştur. Başkan “Bu Çarşamba Meclis gündeminin yoğun olduğu, bir sonraki Çarşamba meclis gündemine alınması” yönünde genel kurulun oyuna sunmuştur. Esat Bey'in takriri kabul edilmemiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 25, s. 341).

Esat Bey ve Arkadaşlarının, Çorum Milletvekili Ferit Bey'in Memurun Emeklilik Kanunu'nun Düzenlenmesi Hakkındaki Teklifinin Acele Olarak Görüşülmesine Dair Takriri

Meclisin 9 Nisan 1923 tarihli oturumunda Emeklilik Kanunu tasarısının düzenlenmesine dair Çorum Milletvekili Ferit Bey tarafından yapılan teklife Kavanin ve Muvazene-i Maliye Encümenleri tarafından görüş bildirilmiş ve teklifin Ocak ayında acele olarak görüşülmesi kararı alınmıştır. Nisan ayı gelmesine rağmen hala görüşmelerin başlamaması üzerine Esat Bey ve arkadaşları tarafından şu takrir verilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 6).

Riyaset-i Celileye

Tekaüt ve mazuliyet kanununun tadiline dair Kavanin ve Muvazene-i Maliye encümenlerinden geçen ve müstacelen müzakeresi Kanunisani'de takarrür eden layihai kanuniyenin bugün herşeye tercihan müzakeresini nizamnamenin bahşettiği salahiyyete binaen talep ve teklif eyleriz.

8 Nisan 1339

Takririn okutulmasından sonra Emeklilik Kanun tasarısının meclis gündemine alınması konusunda oylama yapılmak istenmiş; oylamadan önce Yozgat milletvekili Feyyaz Ali Bey o anda görüştükleri Mahsup Kanunu görüşmelerinin bırakılarak bu tasarının görüşmelerine geçilmesinin uygun olmayacağını bildirmiştir. Yapılan oylama üzerine takrir oy çokluğu ile kabul edilerek Mahsup Kanunu görüşmelerinden sonra

Emeklilik Kanunu Tasarısının görüşmelerine geçilmesine karar verilmiştir. Meclisin almış olduğu bu karara bir tepki de Adana milletvekili Zamir Bey’den gelmiş ve Meclisin yapılan bu tekliflerle her gün gündem maddesi değiştirmesinin Meclisin çalışmasını zorlaştıracaklarını iddia etmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 6).

2.2.2.5. Diğer milletvekillerinin yaptığı teklif ve takrirlerde tespit edilen imzası

1. Antep Milletvekili Kılıç Ali Bey ve arkadaşlarının, Dâhiliye Vekili Hakkı Behiç Bey’in açıklamalarının yeterli görülerek kendisine itimat edilmesi ve istifasının iadesi hakkındaki takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 112-113).

2. Canik Milletvekili Hasan Fehmi Bey ve arkadaşlarının, Kanun-i Esasi Encümeni tarafından hazırlanan esas maddeler ve tahsisat mazbatasını önemine binaen aciliyetle meclis gündemine alınması hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 312).

3. Bayazıt Milletvekili Mehmet Bey ve arkadaşlarının, Meclisin şeklinin tespitine ve nisab-ı müzakereye ve ödeneklere ve meclis üyeliği ile beraber sürdürülebilecek memuriyetlere dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 505-506).

4. Bayazıt Milletvekili Mehmet Bey ve arkadaşlarının, nisab-ı müzakere hakkındaki takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 518-519).

5. Diyarbakır Milletvekili Hacı Şükrü Bey ve arkadaşlarının, cephe gerisindeki çeşitli yerlerden azami direnişin sağlanabilmesi için yeterli donanımına sahip herkesin görevlendirilmesi hakkında takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 4, s. 42-43).

6. Dersim Milletvekili Mustafa Bey ve arkadaşlarının, Kırşehir Eski Milletvekili Bekir Bey hakkındaki İstida Encümeni Kararı’nın aciliyetle müzakere edilmesine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 21, s. 485).

7. Erzincan Milletvekili Emin Bey ve arkadaşlarının bayram münasebeti ile Meclisin 17 Ağustos 1922 tarihine kadar tatil edilmesi hakkındaki takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 103).

8. Sivas Milletvekili Vasıf Bey ve arkadaşlarının Müdafaa-i Milliye Encümeni’nin Bahriye Dairesi’nin, Müdüriyet-i Umumiye ’ye kalbine dair kanun teklifinin ivedilikle görüşülmesine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 318).

9. Burdur Milletvekili İsmail Suphi Bey ve arkadaşlarının işgalden kurtarılan yerler hakkında alınacak tedbirlere dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 609-610).
10. Kastamonu Milletvekili Abdulkadir Kemali Bey ve arkadaşlarının Meclisin Ankara'dan başka bir yere nakli hakkındaki takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 25-26).
11. Sinop Milletvekili Dr. Rıza Nur Bey ve arkadaşlarının, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıldığına ve yeni Türkiye Hükümetinin onun varisi bulunduğuna ve Makam-ı Hilafet'in esaretten kurtulacağına dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 373).
12. Bitlis Milletvekili Arif Bey ve arkadaşlarının Lozan'da Türk – Kürt ayrımı yapmak isteyenlere karşı Erzurum Milletvekili Necati Bey ve Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey'in azınlıklar hakkındaki nutuklarının acilen dünya kamuoyuna ilanı hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 373).
13. Adana Milletvekili Zamir Bey ve arkadaşlarının, ziraat makinelerinde kullanılan yanıcı maddelerin gümrük vergisinden muaf tutulmasına dair kanun tasarısının gündeme alınmasına dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 25, s. 350).
14. Ergani Milletvekili Sırrı Bey ve arkadaşlarının Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun altıncı ve sekizinci maddelerinin düzenlenmesine dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 61).
15. Isparta Milletvekili Hüseyin Hüsnü Bey ve arkadaşlarının, Şer'iyye Vekili Vehbi Efendi'nin müstahikkini ilmiye ödeneğini kendi seçim bölgesi ulemasına tahsis ettiği ve kayınbiraderini himaye ettiğine dair Şer'iyye Vekâleti'nden istizah takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 31).
16. Karahisarı Sahip Milletvekili Ömer Lütfü Bey ve arkadaşlarının, Büyük Millet Meclisi üyelerinin İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmesine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 152).
17. Dersim Milletvekili Mustafa Bey ve arkadaşlarının Kırşehir Eski Milletvekili Bekir Efendi'nin dilekçesi hakkındaki İstida Encümeni mazbatasının uygulanması hakkındaki takriri (TBMM GCZ. D. 1, C. 3, s.549).
18. Mersin Milletvekili İsmail Safa Bey ve arkadaşlarının, düşman işgalinden kurtarılan yerlerde toplantılar yapılması hususundaki teklifi (TBMM GCZ. D. 1, C. 3, s.810).

2.3. Hasan Tahsin Bey (Artıkı)

2.3.1. Hasan Tahsin Bey'in özgeçmişı

Hicri 1275 / 1859 tarihinde Mardin'de dünyaya gelmiştir. Artukizade Camii Mütevellisi Ahmet Efendi ile Kahle Hanım'ın çocuklarıdır. İlk ve orta öğrenimini Mardin İdadisinde tamamlayan Hasan Tahsin Efendi 28 Mayıs 1873 tarihinde Mardin Tahrirat kaleminde ücretsiz kâtip olarak çalışmaya başlamıştır. 18 Haziran 1879 tarihinde Maden livası Tahrirat Müdürlüğü'ne atanan Hasan Tahsin Efendi daha sonra sırasıyla Bidayet Mahkemesi Zabıt Kâtipliği ve Aşar Başkâtipliği görevlerinde bulunmuştur (Çoker, 1995, s.752).

11 Mart 1884'te Nusaybin Mal Müdürlüğü, 28 Temmuz'da Cizre ve 19 Ekim 1885 tarihinde Midyat Mal Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. 3 yıl açıkta kalan Hasan Tahsin Bey daha sonra sırasıyla Hamidiye ilçesi Mal Müdürlüğü, Mardin Bidayet Mahkemesi Zabıt Kâtipliği, Bidayet Mahkemesi Üye Yardımcılığı Mardin Livası Baş Tahsildarlığı Nusaybin Mal Müdürlüğü, Cizre Mal Müdürlüğü, Savur Kaymakam Vekilliği görevlerinde bulunmuştur (Çoker, 1995, s. 752 - 753). Mardin'de Artukizade Camii Mütevellisi olarak görev yaptığı sırada I. TBMM'ye Mardin Milletvekili olarak seçilmiş ve 24 Mayıs 1920 tarihinde Meclise katılmıştır (Hasan Tahsin Efendi'nin Seçim Mazbatası). Hasan Tahsin Bey'in seçim mazbatasını Meclisin 5 Haziran 1920 tarihli oturumunda Seçim Mazbatasını Tetkik Encümeni tarafından kabul edilmiştir.

Meclise katıldıktan sonra gözlerindeki rahatsızlık sebebiyle izin kullanan Hasan Tahsin Efendi 12 Eylül 1921 tarihinde Mardin'de vefat etmiştir (Çoker, 1995, s.753).

Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Hasan Tahsin Efendi evli ve 3 çocuk babasıydı. Soyadı kanunundan sonra ailesi "Artıkı" soyadını almıştır (TBMM, 2010, 1 s.49).

2.3.2. Hasan Tahsin Bey'in meclis çalışmaları

2.3.2.1. Mecliste almış olduğu görevler

Hasan Tahsin Bey gerek rahatsızlığı gerekse Yasama dönemi içerisinde vefat etmesi sebebiyle Mecliste bir Şube ya da Encümen görevi almamıştır.

2.3.2.2. Kullanmış olduğu izinler

Hasan Tahsin Bey, 5 Temmuz 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'ne göndermiş olduğu dilekçede gözlerinde ortaya çıkan rahatsızlık sebebiyle tedavi altına alındığı Baştabip, Kaymakam İhsan ve Mütihassıs Şerafettin Bey tarafından 3 ay istirahat etmesi ve gerekli ameliyatı olması hususunda kendisine bir rapor verildiğini; bu rapora istinaden 3 ay izinli sayılmasını talep ettiği şu dilekçeyi vermiştir:

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Âliyesine

Mardin'de yola çıktıktan sonra gözlerime lahik olan arıza gitgide tezayit ederek kasrıbasara müncer olması üzerine ledelârz hastane sertebabetine şerefsadır olan emri âlii riyasetpenah ilerine binaen sertabip Kaymakam İhsan ve Mütihassıs Binbaşı Şerafettin Befeyendiler taraftarından icra edilen muayene neticesinde verilip merbut bulunan raporda gözlerimin şu arızai nagâh zuhuru üç mah tedavi ve istirahattan sonra muhtacı ameliyat olduğu beyan olunmuş ve binaenaleyh, ona göre muktazi mezuniyetin itası her halde menuu müsaadei celilei riyaset penahileri bulunmuş olduğu maruzdur. Ol babda emrüferman hazreti menlehülemrindir.

5 Temmuz 1336

Mardin Mebusu Takizade Hasan Tahsin

Yapılan görüşmeler üzerine Hasan Tahsin Bey'in 3 ay izin talebi Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 2, s. 176-177).

Meclisin 19 Ekim 1920 tarihli toplantısında talebi üzerine Hasan Tahsin Bey'e 2 ay (TBMM ZC. D. 1, C. 5, s.92) ve Meclisin 6 Ocak 1921 tarihli oturumunda Meclisin ikinci açılış yılı başlangıcına kadar izinli sayılması kararlaştırılmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 7, s.192).

2.3.2.3. Takrirleri

Mardin'deki Bazı Evkafın Kendi Tarafından İdaresine Dair Takriri

Hasan Tahsin Bey tarafından Mardin'deki bazı vakıfların idaresinin kendisi tarafından yapılması hakkında Meclise bir takrir verilmiştir. 14 Temmuz 1920 tarihli Meclis oturumunda TBMM'de okutulan bu takririn Evkâf Encümeni'ne gönderilmesine karar verilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 2, s.328).

2.3.2.4. Konuşmaları

Askeri, Siyasi Gelişmeler ve İçerde Yaşanan Hadiseler Hakkında Verilen İstizah Takriri Hakkındaki Konuşması

Meclisin 3 Temmuz 1920 tarihli gizli oturumunda milletvekilleri Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekili İsmet Bey'in askeri ve siyasi durumumuz ile içerde yaşanan gelişmeler hakkında ilgi vermesi için bir istizah takriri vermişlerdir. Bu takrir üzerine İsmet Paşa yaşanan gelişmelerin değerlendirildiği uzun bir beyanat vermiştir (TBMM GCZ. D. 1, C. 1, s. 52-58). İsmet Paşa'nın beyanatından sonra milletvekilleri söz alarak onlarda bulundukları yerlerde yaşanan gelişmeleri aktarmışlardır. Bu milletvekillerinden bir tanesi de Hasan Tahsin Bey olmuştur. Hasan Tahsin Bey tarihimize baktığımızda; Kur'an ve hadisin izinden gittiğimiz zamanlarda büyük işler başardığımızı, ayrılıklara düştüğümüzde ise Balkan Savaşı, Hicaz Vakası ve Suriye meselesinde olduğu gibi ağır bedeller ödediğimizi dile getirmiştir. Milli mücadele için maddi güçlere yani silah mühimmat cephane vs. ihtiyacımız olduğu gibi manevi kuvvete de ihtiyacımız olduğunu ifade eden Hasan Tahsin Bey; hiç vakit kaybedilmeden halkın içerisine milli mücadeleye katılımı artıracak aydınlar gönderilmesi ve irşad görevinin yerine getirilmesi gerektiğini söylediği şu konuşmayı yapmıştır (TBMM GCZ. D. 1, C. 1, s. 68).

“Muhterem arkadaşlar, düşmanlarımız mahza âlemi islâmı mahvü helak etmek ve muvahhidini ezmek azmü cezm ile yekdiğeri ile bilittifak (harekâtı tecavüzkârane) ye başladılar. Bizim mucibi necat ve felahımız Kuran-ı azimüşşan ve hadisi celili peygamberidir. Cenabı Allah nassı katında buyurur ki, (Va'tesimu bi habl-illâhi cemian

ve lâ teferreku) ve (Innemel mü'mi-nune ihvetün fe eshîlu beyne ahveykûm vettekullahe le allekûm turhamume) düsturu kudsisini düşünelim.

Zaten düşmanın istifadesinin tefrikamızdan ileri geldiği tahakkuk etti. Tefrika yüzünden şahit olduğumuz Rumeli faciası, Hicaz vakası, Suriye meselesi tarih sayfaları üzerinde elim bir timsal levhaları teşkil ediyor. Tefrikaya meydan vermezsek emin olunuz necat ve felah bizim için hazırdır. Asıl eseri mübeccel, eseri mübecceli Peygamberi ve kanunu kudsi-i Kur'anîdir. Biz bugün tarihimize müracaat edelim. Tarih bir aynadır. Ecdadımızın tarih ahvalini tetebbu edelim. Zira tarihini bilmeyen millet, babasını bilmeyen çocuğa benzer.

Göreceğiz ki revabıtı içtimaiyesi müstahkem ve mükemmel olanlar naili necat ve felah olmuştur. Cenabı Hak buyuruyor ki, «âlem ... (Bulunamadı)»

Bu düstur-u kudsi ile harekete mükellef ve bugün hakkı hayat ve hakkı istiklâli bu suretle temin mümkündür ve bir hadisi şerifte Peygamber buyuruyor ki, “Ümmetim dalâl üzerine içtima etmez.” Benim ümmetimden mutlaka bir fırka hakka muzaheret ... biz hakka hürmet için toplandık ve bu içtima emin olunuz son noktai ümittir. Biz İzmir’e, Adana’ya ve en yakın olan düşmanın işgal ettiği sahalara var kuvvetimizi, var mevcudiyetimizi sarf etmez isek doğru bir hareket yapmamış oluruz. Oralara kuvveti azime teşkil ve sevk ile mükellefiz. Vatan ve namus muhataradadır. Muaveneti ciddiye ve hakikiye lâzımdır.

Ben yalnız Mardin Mebusu değilim. Bütün Memalik-i Osmaniye’nin mebusuyum, bugün her birimiz daire-i intihabiyelerimize koşalım, hepimiz değilse bile icap edenleri koşturalım; halkı irşat edelim... istenilen kuvvetleri ihzar edelim ve zaten hazırdır da. Evvel emirde bu hususa sây ve ihtimam edelim ve o suretle müsterih olalım. Zaten müfredatı umuru ile meşgul olacak arkadaşlarımız çoktur. Bugün üssülesas olan şey kuvveti cem ve sevk ve ihtiyacatı temindir. Bu suretle teşkil olunacak kuvvetleri Adana, İzmir gibi en mühim noktalara sevkederiz.

Müdafaa hem maddî olur ve hem de manevî. Kuvve-i maddiye-i müdafaa silâhtır. Silâh ancak husemayı korkutur. Hâlbuki kuvvei maneviye-i müdafaa olan revabıtı içtimaiye, husemayı hem esir eder, hem de teshir eder. Her bir ilkaattan vikaye eyler. Binaenaleyh biz taraftaraf heyeti irşadiyeler gönderelim. Meclisimizin istediği kuvvetleri istediği nüfuzu istihsal ve temin edelim ve bu suretle felahımız tecelli etsin. Hiç bir dakikanın fevti doğru değildir....”

2.3.2.5. Hakkındaki diğer bulgular

Hasan Bey'in Vefatı Hakkında Mardin Mutasarrıflığından Meclise Gelen Telgraf

Meclisin 15 Eylül 1920 tarihli oturumunda meclis başkanı söz alarak Hasan Tahsin Bey'in vefat ettiği ile ilgili Mardin Mutasarrıflığından gelen telgrafi okutmuştur. Akabinde ailesine bir taziyetname yazılması ve meclis tarafından ailesine yardımda bulunulması dile getirilerek diğer günden maddelerine geçilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 12, s. 218).

2.4. İbrahim Bey (Turhan)

2.4.1. İbrahim Bey'in özgeçmişi

Hicri 1296 / Miladi 1880 yılında Mardin'de dünyaya gelen İbrahim Bey Derviş Ali Bey ile Fatma Hanım'ın çocuklarıdır. İlk ve orta öğrenimini Mardin'de tamamladıktan sonra 1900 yılının Nisan ayında liva tahrirat kaleminden kâtip olarak memuriyet hizmetine başlamıştır. Daha sonra muhasebe başkâtipliği görevinde bulunmuştur (Çoker, 1995, s.754). Bu görevdeyken I. Dönem TBMM seçimlerinde Mardin Milletvekili seçilen İbrahim Bey 24 Mayıs 1924 tarihinde TBMM'ye katılmıştır (İbrahim Bey'in Seçim Mazbatası).

Meclis'te çeşitli komisyonlarda görev yapan İbrahim Bey 1. Yasama Dönemi sonrasında yeniden memuriyet görevine dönmüştür. 22 Eylül 1923'te Muş muhasebeciliği, 4 Şubat 1925'te Ergani muhasebeciliği ve 4 Temmuz 1927'de Maraş muhasebeciliğine atanan İbrahim Bey 1 yıl sonra Maraş Defterdarlığına getirilmiştir. Daha sonra sırasıyla Artvin ve Bilecik Defterdarlığı⁴ görevlerinde bulunduktan sonra 1936 tarihinde emekliye ayrılmıştır (Çoker, 1995, s.754). Daha sonra çocuklarının eğitimi için İstanbul'a yerleşen İbrahim Bey 9 Ağustos 1968 tarihinde vefat etmiştir. Evli ve 2 çocuk babası olan İbrahim Bey Arapça bilmektedir (TBMM, 2010, s. 50).

⁴ Fahri Çoker her ne kadar 1936 tarihinde emekli olduğu bilgisini vermişse de Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki İbrahim Bey'in durumunun ne olduğu ile alakalı bir sorgu evrakında Artvin'de emekli olduğu bilgisi paylaşılmıştır. BCA 490-1-0-0-516-2073-7.

2.4.2. İbrahim Bey'in meclis çalışmaları

2.4.2.1. Mecliste almış olduğu görevler

İbrahim Bey Meclisin üçüncü yasama yılında 4. Şubede (TBMM ZC. D. 1, C. 18, s. 21). 4. Yasama Yılı'nda 3. Şubede görev yapmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 21) İbrahim Bey ayrıca Meclisin 4. Yasama Yılı'nda Kavanin-i Maliye Encümeni'nde de görev yapmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 42).

2.4.2.2. Kullanmış olduğu izinler

İbrahim Bey Meclisin 16 Eylül 1920 tarihli oturumunda 6 ay, Meclisin 16 Haziran 1922 tarihli oturumunda 10 gün (TBMM ZC. D. 1, C. 20, s. 441). Meclisin 9 Nisan 1923 tarihli oturumunda 3 ay (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 4). Meclisin 6 Mart 1922 tarihli oturumunda 1 Şubat 1922'den geçerli olmak üzere İbrahim Bey'e temdiden 2 ay izinli sayılmıştır (TBMM GCZ. D. 1, C. 3, s. 42-43). İbrahim Bey yasama dönemi boyunca 4 defa ve toplamda 11 ay 10 gün izin kullanmıştır.

2.4.2.3. Kanun teklifleri

İhracat Vergisi Hakkında Kanun Tasarısı ve Muvazene-i Maliye ve İktisat Encümenleri Mazbatalarının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki Teklifi

Meclisin 16 Eylül 1920 tarihli oturumunda ihracat vergisi kanun tasarısı görüşmeleri devam ederken, İbrahim Bey yapağı, tiftik ve ham ipekten alınacak ihracat vergisi hakkında şu teklifte bulunmuştur:

Riyaseti Celileye

	<i>Kilosu</i>	<i>Kr.</i>	<i>P</i>
<i>Yapağı</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	
<i>Tiftik</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>20</i>
<i>Ham İpek</i>		<i>30</i>	

Balada muharrer mevad fiyatının hizalarından muharrer fiyat mucibince tadilini teklif ederim.

Mardin Mebusu

İbrahim

İbrahim Bey tarafından 3 kalem ürüne uygulanacak ihracat vergisi oranı hakkındaki teklif yapılan oylama üzerine kabul edilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 4, s. 171).

İzmir Milletvekili Doktor Mustafa Bey'in İzinli Sayılıp Sayılmayacağına Dair Karar Verilmesi Hususunda Başkanlık Divanı Kararı Hakkındaki Teklifi

6 Kasım 1920 tarihli meclis kararıyla tedavi amacıyla Rodos'a giden ve 28 Şubat 1920 tarihine kadar izinli sayılan Doktor Mustafa Bey izin süresi bitmesine rağmen Rodos'tan geri dönmemiş; hem askeri istihbarat hem de Avrupa devletleri ile Ankara hükümeti arasında ilişkiler kurma vazifesini üstlenmiştir. 7 Ağustos 1921 tarihli başkanlık divanı toplantısında konu hakkında Amasya Milletvekili Bekir Sami Bey tarafından gönderilen telgraf değerlendirmeye alınmıştır. Doktor Mustafa Bey her ne kadar milli bir vazife üstlenmiş olsa da ne Müdafaa-i Milliye Vekâleti ne de İstihbarat Müdürlüğü tarafından kendisi ile ilgili bir görevlendirme yapılmamıştır. Bu durum

üzerine Meclis Başkanlık Divanı tarafından 1 Mart 1921 tarihinden, 8 Ağustos 1921 tarihine kadar geçen sürede Doktor Mustafa Bey'in durumunun ne olacağı konusunda meclis başkanlık divanı tarafından 1 tezkere gönderilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 12, s. 26). 8 Ağustos 1921 tarihli meclis oturumunda gündeme alınan tezkere okutulduktan sonra; Saruhan milletvekili Refik Şevket Bey konu hakkında söz almıştır. Mustafa Bey'in durumunu anlatan Refik Şevket Bey, O'nun tedavi amaçlı gittiği Rodos'ta izni bittikten sonra izinli sayılması ve ödeneğinin ödenmesi konusunda talepte bulunduğunu fakat bu talep hakkında bir işlem yapılmadığını dile getirmiştir. Doktor Mustafa Bey'in Meclis tarafından izinli olmamasına rağmen yaptığı faaliyetlerin başta Müdafaa-i Milliye Vekâleti yazışmalarına yansıdığını aktaran Refik Şevket Bey, her ne kadar 5 aylık ödeneğinin verilmesi mümkün olmasa da milletvekilliğinin düşürülmemesi ve bu süre zarfında izinli sayılması hususunda bir konuşma yapmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 12, s. 26, 27).

Refik Şevket Bey'den sonra söz alan İzmit Milletvekili Hafız Abdullah Efendi Meclisin çok önemli işlerinin olduğunu "Mademki vatana hizmet görevini yürütmüş o zaman izinli sayılarak milletvekilliğinin düşürülmemesi gerektiğini; ancak meclise katıldıktan sonra ödenek alması gerektiğini ifade etmiştir." Karahisarı Sahip Milletvekili Nebil Efendi ise Meclisin kararı olmadan izin süresini geçirmiş olan Doktor Mustafa Bey'in müstafi sayılması gerektiğini iddia etmiştir. Konya Milletvekili Vehbi Efendi ise Doktor Mustafa Bey'in yapmış olduğu çalışmalardan dolayı Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından takdir edilmesi gerekse de, iç tüzüğün gayet açık olduğu 5 ay 10 gündür izni bittiği halde meclise katılmayan Mustafa Bey'in müstafi sayılması gerektiğini iddia etmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 12, s. 27-28).

İbrahim Bey konu hakkında görüşmelerin yeterli olduğu, vatani hizmette bulunana Mustafa Bey'in meclis tarafından belirli bir süre izinli sayılması bu süre zarfında dönmemesi halinde ise müstafi sayılması hakkında şu teklifte bulunmuştur (TBMM ZC. D. 1, C. 12, s. 28);

Riyaset-i Celileye

Müzakere kafidir. Madem ki, mumaileyh Mustafa Bey vazife-i vataniye hizmetinde bulunuyor. Bugünden itibaren tayin edilecek bir müddet zarfında Meclise iltihak etmediği halde müstaîfı addolunmasını teklif ederim.

Mardin Mebusu İbrahim

İbrahim Bey'in yapmış olduğu teklif mecliste oylatılmamıştır. Yapılan görüşmelerin neticesinde meclis başkanı iç tüzük gereğince Mustafa Bey'in müstaîfı sayılması gerektiğini dile getirmiş ve yapılan oylama neticesinde Mustafa Bey meclis tarafından müstaîfı kabul olunmuştur (TBMM ZC. D. 1, C. 12, s. 29).

TBMM Teşekkürnamesiyle Usulü Taltif Hakkında Kanun Tasarısının 1. Ve 6. Maddelerinin Düzenlenmesi Hakkındaki Teklifi

Meclisin 13 Eylül 1921 tarihli oturumunda TBMM tarafından verilen teşekkürname ve taltif usulü hakkında görüşmelere geçilmiştir. Tasarının 1. Maddesi⁵ ile ilgili milletvekillerinden pek çoğunun düzenleme teklifi olmuştur. (TBMM ZC. D. 1, C. 12, s. 202-203). İbrahim Bey ise kanun tasarısının 1. Maddesi ile ilgili sadece kıta kumandanlarının meclis tarafından ödüllendirilmesini yanlış olduğunu savaş esnasında olağanüstü yararlık gösteren herkesin meclis takdirnamesiyle ödüllendirilmesi gerektiği hakkında şu teklifte bulunmuştur (TBMM ZC. D. 1, C. 12, s. 205);

Riyaset-i Celileye

Birinci maddenin bervechi zir tadilini teklif ederim.

Madde 1: *Bilfiil muharebe meydanlarında fevkalade yararlık gösterenler Türkiye Büyük Millet Meclisi takdirnamesiyle taltif olunur.*

Mardin

İbrahim Bey

İbrahim Bey tarafından kanun tasarısının 1. Maddesi hakkında yapılan düzenleme teklifi yapılan oylama neticesinde kabul edilmemiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 12, s. 205).

⁵ **Madde 1:** Muharebelerde bilfiil kıta kumandanı olarak fevkalade yararlık gösterenler, TBMM Teşekkürnamesiyle taltif olunur.

Kanun tasarısının 6. Maddesinde⁶ Büyük Millet Meclisi teşekkürnamesi için Başkumandanlık tarafından teklifte bulunulması yer almaktaydı. İbrahim Bey ise; Büyük Millet Meclisi Birinci Başkanı ve Başkumandanın birlikte teklifte bulunması hakkında şu düzenleme teklifinde bulunmuştur (TBMM ZC. D. 1, C. 12, s. 212);

Riyaseti Celileye

Altıncı maddenin bervechi zir tadilini teklif ederim.

Madde 6: *Büyük Millet Meclisi takdirnamesiyle taltif Büyük Millet Meclisi Reisievveli ve Başkumandanlık tavassutu ile Büyük Millet Meclisine arz ve inha olunur.*

Mardin

İbrahim

6. Maddenin düzenlenmesi hakkındaki gerek İbrahim Bey gerekse diğer milletvekillerinin düzenleme tekliflerine dair oylamaya İstanbul Milletvekili Dr. Adnan Bey'in teklifinden başlanmıştır. Adnan Bey'in teklifi yapılan oylama üzerine kabul edilmiş ve bunun üzerine diğer düzenleme tekliflerinin oylanmasına ihtiyaç duyulmamıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 12, s. 213).

Emniyet Genel Müdürlüğü 1922 Yılı Bütçe Görüşmeleri Sırasındaki Teklifi

İbrahim Bey Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesi içerisinde tasarrufa gidilmesi için Emniyet-i Umumiye Müfettişliğinin kaldırılması faslı ile ilgili bir teklifte bulunmuştur. İbrahim Bey müfettişliğin kaldırılmasından tasarruf edilecek miktarın önemli mevkilerdeki diğer yöneticilerin maaşlarının arttırılması hususunda şu teklifte bulunmuştur (TBMM ZC. D. 1, C. 20, s. 360);

⁶**Madde 6:** Büyük Millet Meclisi Teşekkürnamesiyle taltif Başkumandanlık tavassutiyle Büyük Millet Meclisine arz ve inha olunur.

Riyaseti Celileye

Emniyeti Umumiye Müfettişlerinin lağvından dolayı tasarruf edilecek meblağın mevzien mühim diğer liva kadrosunun ikmal ve tezyidi zımında vekâletin emrine verilmesini teklif eylerim.

Mardin

İbrahim

İbrahim Bey'in yapmış olduğu teklif görüşmeler esnasında oylatılmamış, teklif neticelendirilmemiştir.

Ziraat Bankası 1922 Yılı Bütçe Görüşmeleri Esnasındaki Teklifi

Ziraat Bankası 1922 yılı bütçesinin dördüncü fasıl dördüncü maddesindeki “Müteferrika” başlığında 14.400 lira ödenek konmuştur. İbrahim Bey kısıtlı bir bütçe ile ülkeye hizmet vermeye çalışan Ziraat Bankası'nın çeşitli giderler adı altında 14.400 lira ödeme yapmasının gereksiz bir harcama olduğunu; dolayısıyla ilgili maddedeki ödeneğin kaldırılması hakkında şu teklifte bulunmuştur (TBMM ZC. D. 1, C. 20, s. 247);

Riyaseti Celileye

Meclisi idare ücuratı içtimaiyesi mecalisi idare ve belediye azayı müntehabelerine verilmekte ve Ziraat Bankasının sermayesi pek az meblağa tenezzül ettiği böyle bir sırada böyle mühim bir meblağın bittabi hiçbir ihtiyaçlarını defetmiyecek zevata itası muvafık olamayacağından azayı mumaiylehimin cümleten devam etmeleri ve aksi halde vazaifi asliyelerine nihayet verilmek üzere ücreti içtimaiye olarak konulan (14 400) liranın tayyını teklif ederim ferman.

Mardin Mebusu

İbrahim

İstanbul'a İthal Edilecek Unlarda Hububattan Alınacak Günlük Resmi Hakkında Kanun Tasarısı'nın Düzenlenmesi İle İlgili Teklifi

Meclisin 7 Aralık 1922 tarihli toplantısında İstanbul'a getirilecek un ve hububatlardan alınacak gümrük vergisi hakkındaki kanun tasarısında asli tarifieden alınacak verginin Karadeniz sahilleri ve güney sınırlarımızı kapsamaması hakkında şu teklifte bulunmuştur (TBMM ZC. D. 1, C. 25, s. 265).

Riyaset-i Celileye

İstanbul'a gelecek buğday ve unlardan tarife-i asliye üzerinden alınacak resmin Bahrisiyah savahiliyle Cenup hudutlarımıza teşmilini teklif ederim

Mardin

İbrahim

İbrahim Bey'in teklifi konu ile alakalı olmadığı gerekçesiyle dikkate alınmamıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 25, s. 267).

2.4.2.4. Takrirleri

Suriye Sınır Hattının Belirlenmesi İle İlgili Takriri

Meclisin 6 Mart 1923 tarihli gizli oturumunda Lozan Konferansı'na gönderilecek heyetin İtilaf Devletlerine yapacağı barış teklifinin esaslarıyla ilgili görüşmeler devam ederken İbrahim Bey Suriye sınırının düzenlenmesi için hükümetin yapacağı teklife gerekli maddelerin ve eklemelerin bir an evvel eklenmesi ve bu konuda barış heyetinin bilgilendirilmesi gerektiği yönünde şu teklifte bulunmuştur (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 128);

Riyaseti Celileye

Suriye hududunun tashihi için Hükümetin teklif edeceği projeye icabeden mevad ve ahkâmın derç ve ithali ve bunun için azami surette ısrar ve müdafaada bulunulmasının Heyet-i Murahhasaya kat'iyen emir ve tebliği aksi halde ileride bu husus için müzakere hakkı mahfuz kalmak üzere sulh projesinde mütteliklerin teklif ettikleri gibi madde kayıt ve ithal edilmeyerek muallakta bırakılmasını teklif ederim.

Mardin
İbrahim

İbrahim Bey'in temenni içerikli bu teklifi hakkında bir oylama yapılmamıştır.

Avans Kanunu'nun Aile Harcırahlarına Yönelik 7. Maddesi'nin Yorumlanmasına Dair Karar İle Kavanini Maliye Encümeni Mazbatasının Aciliyetle Gündeme Dair Takriri

Meclisin 29 Aralık 1922 tarihli oturumunda İbrahim Bey tarafından verilen Avans Kanunu'nun Aile Harcırahlarına Yönelik 7. Maddesi'nin yorumlanmasına Dair Encümen Mazbatasının ivedilikle gündeme alınmasına dair takriri okutulmuştur. İbrahim Bey memurların ekonomik olarak zararını hissettiği Avans Kanunu'nun 7. Maddesinin yorumlanmasına dair Encümen Mazbatasının çok kısa bir görüşme ile sonuçlandırılabilirliğini ve bu durumun memurdaki mağduriyeti ortadan kaldıracığına yönelik şu takriri vermiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 26, s. 5):

Riyaseti Celileye

Avans Kanunu'nun aileler harcırahı hakkındaki 7. Maddesinin tefsirine dair Kavanini Maliye Encümeni 'nden Heyet-i Umumiyye 'ye muhavvel Heyet-i Vekil'e riyazeti tezkeresinin tul müddet tehirinden dolayı memurin bu yüzden zarar görmekte olduklarından ve zaten mesele bir tefsirden ibaret olup bir dakikalık iş olduğunda bugün müstaceliyetle ruznameye ahiz ve intiacını arz ve teklif eylerim.

Mardin
İbrahim

İbrahim Bey'in takriri meclis tarafından reddedilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 26, s. 5).

Meclisin 31 Ocak 1923 tarihli oturumunda Avans Kanunu'nun 7. Maddesi hakkındaki encümen mazbatası tefsirinin gündeme alınması ile ilgili İbrahim Bey yeni bir takrir vermiştir. Meclis Başkanı tarafından İbrahim Bey'in takririnin olduğu dile getirildikten sonra kendisi söz alarak 7. Maddenin tefsiri ile ilgili 5 satırlık bir yazının aylardır gündeme alınmadığı; bu durumun memurlarda mağduriyete neden olduğunu dile getirmiştir. İbrahim Bey'in sözlerine karşılık Erzurum Milletvekili Salih Efendi Maliye Vekili'nin gelip konu hakkında konuşmak istediğini söylemiştir. Salih Efendi'nin

sözlerine karşı İbrahim Bey mazbatanın yazıldığını çok önceden meclise sunulduğunu iki satırlık bir yazının bu kadar bekletilmesinin doğru olmadığını beyan etmiştir. Bunun üzerine mecliste konu hakkında yine bir oylama yapılmış ve İbrahim Bey'in takriri red edilmiştir. Takririn reddinden sonra meclis başkanı; 7. Maddenin tefsiri ile ilgili mecliste verilen sıra numarasının bekleneceğini daha öncesinde mazbatanın görüşülmesinin mümkün olmadığını söylemiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 27, s. 71).

Pontus Meselesi Hakkındaki Takriri

Meclisin 2 Ağustos 1922 tarihli gizli oturumunda Pontusçu çetelerin halka verdikleri zarar nedeniyle nasıl bir mücadele izleneceği hakkındaki görüşmelere devam edilmiştir. Nasıl bir yöntem izleneceği hususunda ise hükümet tarafından bölgeye 3.000 kişilik silahlı güç gönderilerek Pontusçu çetelerle mücadele kararı alınmıştır. Bu karardan sonra İbrahim Bey, 3.000 kişilik silahlı bir gücün oluşturularak bölgeye sevk edilmesinin zaman ve bütçe gerektiren zor bir uygulama olduğu; bölgedeki mezalimin bir an evvel durdurulması adına bölgedeki Nizamiye Fırkası'nın 3.000'e çıkarılarak çetecilerle mücadele edilmesi hususunda şu teklifte bulunmuştur (TBMM ZC. D. 1, C. 27, s. 71);

Riyaseti Celileye

Müzakere kâfidir. Pontus meselesi için Hükümet tarafından teşkili talep olunan üç bin jandarmanın bulunması uzun zamana ve hayli masrafa ihtiyaç bulunduğu ve meselenin kesbettiği nezaket ve bütçemizin müzayakası dolayısıyla uzun zaman intizara ve fazla masarifat ikama zaman ve mekânın tahammülü olmadığından buralara mahal kalmamak üzere orada mevcut nizamiye fırkası mevcudunun üç bine iblâğıyle doğrudan doğruya Dahiliye Vekâletinin emrine itası ve meselenin Dahiliye Vekâleti vasıtasıyla hal ve faslettirilmesini arz ve teklif ederim.

Mardin

İbrahim

2.4.2.5. Konuşmaları

Fransızlarla Yapılacak Anlaşma Nedeniyle Yaptığı Konuşma

Meclisin 16 Ekim 1921 tarihli gizli oturumunda Fransızlarla imzalanacak anlaşma gündemiyle bir oturum açılmıştır. Bu oturumda ilk sözü Mardin Mebusu İbrahim Bey almıştır. İbrahim Bey diğer milletvekillerine anlaşmanın olumsuz yönleri hakkında yeteri kadar açıklama yaptığını, kendisinin ise ağırlıklı olarak seçim bölgesi olan Mardin hakkında konuşacağını söylemiştir. Anlaşma taslağındaki sınırın kabulü halinde Mardin livasının neredeyse ortadan bölüneceğini ve Türkiye'ye kuzey Suriye'ye ise güney Mardin'in düşeceğini dile getirmiştir. Bu şartlarda verimli arazilerin önemli bir kısmının Suriye tarafında kalırken Türkiye tarafında ise dağlık taşlık bir arazinin kaldığını; bu arazide tarım ve hayvancılık yapmak mümkün olmadığı için Mardin ahalisi başta olmak üzere Diyarbakır, Siverek ve Maden ahalsinin bu durumdan olumsuz bir şekilde etkileneceğini iddia etmiştir. Bu aşiretlerin zamanının önemli bir kısmını Suriye tarafında kalan arazide geçirmek zorunda kalacağını bu durumda Suriye tarafındaki aşiretlerle sorun yaşanması halinde bunun çözülemez hale geleceğini dile getirmiştir. Fransızların bir anlaşma imzalamak için demiryolu hattını sınır olarak belirlemesinin son derece yanlış olduğunu dile getiren İbrahim Bey altı kazadan ibaret olan Mardin sancağının en önemli kazaları durumundaki Resulayn ve Cezire-i İbn-i Ömer'in sınırlarımız dışında kalacağını bu durumun bölge ekonomisine ağır bir darbe indireceğini iddia etmiştir. İbrahim Bey ayrıca sınırın bu haliyle kabulü durumunda Musul üzerindeki hakkımızı da kaybedeceğimize dair önemli bir öngöründe bulunmuştur. O civarda bulunan Azak köyünün bir Süryani köyü olduğu ve bu köyün bölgeye karşı bir fesad ocağı gibi hareket ettiğini dile getirmiştir. İbrahim Bey sınırın diğer tarafında yaklaşık 300.000 kişilik bir nüfus kaldığını bu nüfusun aşiret reisleri vasıtasıyla kontrol etmenin mümkün olduğunu ve aşiret reislerinin itilaf devletlerinin bölgedeki uygulamalarından memnun olmadığı için Hristiyan bir devletin egemenliği altında kalmak istemediklerini beyan etmiştir. İbrahim Bey Fransızların bir emrivaki ile bu sınırı bize kabul ettirerek dostluk sayfasını açamayacağını; sınırın Resulayn'ın güneyinden Cebel-i Ebyad ve Sincar'ı kapsayacak biçimde çizilmesi gerektiğini dile getirdiği şu konuşmayı yapmıştır (TBMM GCZ. D. 1, C. 2, s.335-336);

“Arkadaşlar; Fransızlarla akdedilecek itilafnamenin en mühim kısmını hudut meselesi teşkil ettiği ve daire-i intihabiyem mebusu olan arkadaşlar tarafından icap eden müdafaat yapıldığı ve mazarratı tadat edildiği için ben, belki Mardin'e ait kısım için maruzatta bulunacağım:

Fransızlarla cereyan etmekte olan müzakeratın merkezi sikleti, zannederim, Mardin livasiyle civar kısmının en mühim kıtasının cenup kısmındaki araziden alıyor. Heyeti Âlinizden o havaliye giden, gören zevat tasdik ederler ki, şimendifer hattının şimal ciheti dağlık ve taşlıktan, ibarettir. Ziraate gayri sâlihtir. O havalinin serveti iktisadiyesini temin eden hattın cenup kısmında, livamızın serveti azimesini teşkil eden ziraat ve mevaşisi hattın cenubunda temerküz etmektedir. Şimendifer hattı kasabanın üç dört saat mesafesinden geçtiği vs şimal kısmın kuvve-i inbatıyesi dûn bulunduğu için ziraatın kısmı küllisi cenuptaki arazide yapılmaktadır. Bu araziye terketmek, liva halkını iktisaden mahvetmek demektir. Aşairimizin ananet ve itiyadı kadimeleri veçhile, senenin altı, yedi ayı bu hudut ile mahdud kura arasındaki arazide imrar ediyor ve etmek mecburiyetindedir. Yalnız Mardin değil, Diyarbekir, Siverek, Maden ahalisi de bu zaruret altında olduğu gibi, bu kurada bu hudut dahilinde meskûn aşair ve kabail, azim bir İslâm kitlesi teşkil ediyor ve burada gayrimüslimlerden bir tek nefer bile mevcut değildir Bunlar Türkiye Hükümetine karşı merbutiyetlerini her suretle izhar etmiştir ve ediyor. Öyle zannediyorum ki, bu aşair, ananati kadimeleri iktizasınca her gününü bu ovanın bir vahaasında geçirmek istiyen bir ahalidir... Oldukları bir idarenin onlara bahşedeceği bir idareden bihakkın istifade edebilsinler ve her gün bir mevkide bulunan liva ahalisinin inzibatını temin edebilsinler. Diğer aşiretle bir karyenin, diğer bir karye ile arazi meselesinden münbais herhangi bir davayı, bir Hükümet hal ve fasl ve rüyet etmek istesin, mümkün değil halledemez. Binaenaleyh her iki Hükümet müşkül mevkide kalacaktır. Fransızlar bir müzakere zemini bulmak bir sulh yapmak isterlerse bu liva ve kazalar ahalisinin hududu kadimelerine el uzatmamalıdır. Şimendifer hattını hudut göstermek ve ona muharebelere zemin ihzar etmektir. Bize terk edecekleri bir arazide, belki Mardin'in bir kaç mislini almak istiyorlar. Bu hudutla altı kazadan ibaret olan Mardin sancağının merkezi olan Resûlayn, Cezire'yi tamamen terk ediyorlar. Bu livanın, daha doğrusu umum Diyarbekir vilâyetinin iktisadiyatını mahvetmiş oluyoruz. Hayatı ticariyeden mahrum etmiş oluyoruz. Hududun Nusaybin'den Arata, Dicle nehrine kadar şimale, Cezire-i İbni Ömer'i... kendi hudutları dahilinde bırakmak, şüphesiz Musul vilâyetine ait

hakki hükümranimizi iptal etmek demektir. Malûmu Âliniz Azak kariyesi bir Süryanî köyüdür. Fesad ocağıdır.

O havalide bulunan Süryanî kabaili fesat ocağıdır. Seferberlikte bu karye ahalisi büyük fenalıklar yapmıştır. Fransızların şimendifer hattını bırakıp da cenup tarafına çıkarmak, hududu çıkarmak veçhile edip elde edip bunlar vasıtasıyla orada meskûn aşairin başına fesat, vatana büyük, büyük gaileler, asayişsizlik ihdas ederek, Cezire Nusaybin..., siyasetine vesile aramaktır. Fransızlar Elcezire kıtasını bugün istilâya avni Hakla muvaffak olamazlar. Zira burada 300 bin nüfus vardır. Ancak ve ancak oradaki aşair rüessainı elde etmekle olur. Rüesayı mezkûre ise Musul'da din kardeşleri hakkında edilen mezalimi müşahede etmiş, ilmi yakın hasıl ettikleri için aşairi mezkûre kariyyen bir ecnebi hükümetinin boyunduruğu altında kalamaz ve hizmetlerini kabul etmezler. Geçen sene yapılan bir hatadan dolayı liva haricine, Deyrizor cihetlerine çıkarılan İbrahim Paşazade diğer aşair rüesasıyla müttehit hedeflerine kaniim... Bu hatamın artık tashih zamanı gelmiştir ve tashih edilmelidir. Ben tekrar ediyorum ki, Fransızlar hakikaten bizimle bir sulh yapmak isterlerse, dost olmak isterlerse bizi bir emrivakî karşısında bulundurmayıp Misakı Millimizi muhafaza ederek, civar kazalarımızın yani Mardin livasının hududu kadimi olan Resûlayn cenubundan Cebeliye'di, Sincar kazası olmalıdır. Bu liva için bundan başka çare-i hallolamaz. Bunun hilâfında da yapılacak her şey neticesizdir. Yeni harp, yeni gaile Bağdat şimendifer hattının Derbisey hattından ve bu şubesi müntehasından Diyarbekir'e temdit olan hat için tefsîlât görmedim. Beş altı saatlik dekovil hattına ait itilâfnamede bir kayıt ve sarahat görmedim. Dekovilin geçtiği Ömerağa Pınarı mevkiinde bir kömür madeni, bir de Tomadıği mevkiinde pek azim, pek büyük ve azim ormanlıklar vardır. Almanlar şimendiferlerini bu ormanlıktan idare ediyorlar. Bu babda Hariciye Vekilinin nazarı dikkatini celbederim. O havalide, Adana'da yapıldığı gibi, buralarda büyük fenalıklara sebep oluyor. Pek azim tahribat vaki olacak ki, bunun iktisaden zararı dahi azimdir. Marazzikir hududun, maruzatı sabıkam dairesinde, tashihini ve bunun aksi halinde yapılacak sulha muhalif olduğumu beyan ederim.”

İbrahim Bey kendi değerlendirmelerini yaptıktan sonra diğer milletvekilleri de anlaşma ile ilgili düşüncelerini aktarmışlardır. Tüm bunların neticesinde Mustafa Kemal Paşa anlaşma ile ilgili önemli değerlendirmelerin yer aldığı bir konuşma yapmıştır. Konuşması esnasında Misak-ı Milli sınırları hususuna da değinen Mustafa Kemal Paşa bazı milletvekillerinin Misak-ı Milli sınırlarında yer alan toprakların bırakıldığı

eleştirisine böyle bir hattın olmadığı iddiasıyla cevap vermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın *"Hattı mütareke nedir?böyle bir hat var mıdır? Yoktur."*değerlendirmesine karşılık İbrahim Bey: bu hattı *"Düşman'ın girmediği yerler olarak"* tanımlamıştır. İbrahim Bey'in bu tanımına karşı Mustafa Kemal Paşa bu tanımın hattı mütareke olmadığını bu bölgenin birinci dünya savaşının son günlerinde, kendi komutanlık sahası içerisinde yer aldığından konuya herkesten daha hâkim olduğunu dile getirmiştir. (TBMM GCZ. D. 1, C. 2, s. 354-355).

2.4.2.6. Sözlü soruları

El-Cezire Cephesi Eski Komutanı Nihat Paşa Hakkındaki Görüşmeler Esnasında Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa'ya Sözlü Suali

El Cezire Cephesi Komutanı Nihat Paşa hakkında yapılan şikâyetler üzerine 10 Ekim 1921 tarihinde görevden alınmıştı. Görev süresince herhangi bir suiistimalinin olup olmadığı yönünde yürütülen soruşturma üzerine Meclis'e Müdafaa-i Milliye Vekâleti adına bir tezkere gönderilmiştir. Tezkerenin görüşmeleri⁷ esnasında Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa Milletvekillerinin Nihat Paşa hakkındaki sorularına cevaplar vermiştir. Seçim öncesi El Cezire Kumandanlığı sahası içerisinde bulunan İbrahim Bey ise Nihat Paşa'nın bölgedeki birçok aşirete silah dağıtıp dağıtmadığı yönünde bir soru sormuştur. İbrahim Bey'in sorusuna cevap veren Kazım Paşa iddia edildiği gibi Nihat Paşa tarafından bölgedeki aşiretlere silah dağıtıldığı kabul edilmiştir. Kazım Paşa Nihat Paşa'nın dağıttığı bu silahlardan sonra kısa süre içerisinde bölgedeki aşiret reislerinin pek çoğunun 200-300 kişilik gruplarla hükümete bağlılığını bildirdiğini; bu olay sonrasında aşiretlerin elinden silahların alınmadığını dile getirmiştir. (TBMM ZC. D. 1, C. 20, s. 343).

Fransızlarla Yapılan İtilafname Hakkında Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'den Sözlü Suali

Meclisin 13 Ekim 1921 tarihli gizli oturumunda Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in Fransızlarla imza edilecek anlaşmanın şartları hakkında milletvekillerine bilgi

⁷ Görüşmelerin tamamı için bkz. TBMM ZC. D. 1, C. 20, s. 340-352

vermiştir. Türkiye ile Suriye arasındaki sınırın nasıl çizildiği konusunda beyanatta bulunurken İbrahim Bey sınırın Bağdat demiryolu hattını esas alması sebebiyle, demiryolunun Nusaybin'e kadar gittiği ondan sonra ise Dicle'ye kadar Cezire-i İbn-i Ömer'in ortasından geçtiği bu durumda Cezire-i İbn-i Ömer'in hangi tarafta kaldığını sormuştur. İbrahim Bey'in sorusuna karşılık Yusuf Kemal Bey; Cezire-i İbn-i Ömer'in henüz kimde kalmasına karar verilmediğini Cezire'nin gitmesine ya da elimizden çıkmasına karşı çıktıklarını dile getirmiştir. İbrahim Bey Yusuf Kemal Bey'in bu cevabına karşılık Nusaybin'de Cezire-i İbn-i Ömer'in kimde kaldığının açıkça belirtilmediğini dile getirerek Hariciye Vekili'ne serzenişte bulunmuştur. (TBMM GCZ. D. 1, C. 2, s. 14).

Müdafaa-i Milliye Vekâleti 1922 Yılı Bütçesi Görüşmeleri Esnasında Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa'dan Suali

Meclisin 19 Temmuz 1922 tarihli gizli oturumunda Müdafaa-i Milliye Vekâleti ile ilgili Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa ordunun harcamaları vs. hususunda bilgi vermekteydi. Kazım Paşa komutanlıkların nerede bulundukları, sayıları vs. konusunda milletvekillerini bilgilendirirken, “Ankara Kumandanlığı hakkında da bilgi vermiştir. Ankara Kumandanlığı hususu konuşulurken İbrahim Bey söz alarak iki komutanın bir yerde nasıl görev yaptığını sormuştur. İbrahim Bey'in sorusuna cevaben Kazım Paşa iki değil, on komutanın da görev yapabileceğini, sıralı hiyerarşi içerisinde pek çok kişinin görev alabileceğini bildirmiştir. Ankara kumandanlığının esas vazifesinin şehrin güvenliğini sağlamak olduğu bunun dışındaki birliklerin ise her ne kadar kumandanlık emrinde gözüke de başta Batı Cephesi olmak üzere Ankara dışında görevlendirildiğini söyleyerek İbrahim Bey'in sualini cevaplanmıştır. (TBMM GCZ. D. 1, C. 3, s.521).

El Cezire Cephesi Kumandanı Nihat Paşa'nın Savunmasının Mecliste Görüşülmesi Esnasında Mersin Milletvekili Selahaddin Bey'den Suali

El Cezire Cephesi Komutanı Nihat Paşa hakkında komutanlık sahası içerisinde bulunan bölgelerde halktan rüşvet aldığını bazı aşiret reislerini kayırdığı görevini suiistimal ettiği iddiasıyla komutanlık sahasındaki sivil şahsiyetlerden ve komutanlık sahası içinde yer alan vilayetlerin milletvekillerinden gelen şikâyetler üzerine Nihat Paşa hakkında bir soruşturma açılmıştır. Soruşturmanın neticesinde Nihat Paşa'nın merkez

kumandanlığına çekilmesi ve kendisi hakkında bir Adliye Encümeni mazbatası hazırlanması söz konusu olmuştur. Meclisin 22 Temmuz 1922 tarihli gizli oturumunda önce Adliye Encümeni mazbatasına daha sonra da Nihat Paşa'nın savunması okutulmuştur. (TBMM GCZ. D. 1, C. 3, s.550-564).

Nihat Paşa'nın savunmasının okutulmasından sonra milletvekillerinden bazıları Nihat Paşa'yı savunurlarken önemli bir kısmı da Nihat Paşa'ya karşı ağır ithamlarda bulunmuştur. Nihat Paşa hakkında olumsuz değerlendirmelerde bulunanlardan biri de Mersin Milletvekili Salahaddin Bey olmuştur. Salahaddin Bey'in Nihat Paşa hakkındaki olumsuz değerlendirmelere devam ederken İbrahim Bey söz alarak Nihat Paşa hakkında yeterince olumsuz değerlendirmeler yaptığını biraz da paşanın iyi yönlerinden bahsetmesi gerektiğini dile getirerek Nihat Paşa'yı savunmuştur. Bunun üzerine Salahaddin Bey Nihat Paşa'nın idari kusurlarını kabul ettiğini buna karşılık 1920 yılında İstanbul'dan kaçarak El Cezire cephesine gelen Nihat Paşa'nın yolda soyulduğunu, yaverinin şehit edildiğini, ilk geldiği günlerde 300 kişilik küçük bir birliği zaman içerisinde büyük bir orduya dönüştürdüğünü söyleyerek İbrahim Bey'in talebi üzerine Nihat Paşa'nın olumlu yönlerini dile getirmiştir. (TBMM GCZ. D. 1, C. 3, s.568-569).

Lozan Konferansı'ndaki Barış Teklifleri Hakkında Hükümet Üyelerinin Açıklamaları Esnasında Meclis Başkanı Rauf Bey'den Sözlü Suali

Meclisin 4 Mart 1923 tarihli gizli oturumunda Lozan Barış Konferansı'ndan dönen üyeler meclis başkanı Rauf Bey öncülüğünde milletvekillerinin sorularına cevap vermişlerdir. Erzurum Milletvekili Durak Bey, Dışişleri Bakanı İsmet Paşa'dan boğazlarda güvenliğin sağlanması için konuşlandırılacak 12.000 asker hakkında bir soru sormuştur. İsmet Paşa konu hakkında Durak Bey'e gerekli açıklamaları yapmıştır. (TBMM GCZ. D. 1, C. 4, s.77).

İsmet Paşa'dan sonra konuşmayı meclis başkanı Rauf Bey devam ettirmiştir. Boğazlar konusunda açıklama yaparken İbrahim Bey 12.000 asker ile boğazların güvenliğini sağlanıp sağlanamayacağı hususunda Rauf Bey'e bir soru yöneltmiştir. Rauf Bey boğazlarda konuşlandırılacak 12.000 askerin sadece İstanbul mıntikalarına ve gayri askeri yerlere ait bir rakam olduğunu Trakya ve diğer yerlerde istediğimiz kadar asker bulundurma hakkımızın devam ettiğini bildirmiştir. Konuşmasının devamında sayı olarak

12.000 askerin azımsanmaması gerektiğini, hiç asker bulundurmamaktan daha iyi olduğu cevabını vermiştir. (TBMM GCZ. D. 1, C. 4, s.87).

2.4.2.7. Diğer milletvekillerinin yaptığı teklif ve takrirlerde tespit edilen imzası

1. Yozgat Milletvekili Ahmet Bey ve arkadaşlarının; gayri müstahak ve naehil olarak tayin edilen memurlar hakkında istizah takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 2, s. 185-186).

2. Diyarbakır Milletvekili Kadri Bey ve arkadaşlarının harcırah ödemelerinde eşitliğe riayet edilmediğine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 2, s. 262).

3. Diyarbakır Milletvekili Kadri Bey ve arkadaşlarının, memur olan milletvekillerinin her iki unvanı kullanabilmeleri hakkındaki takriri(TBMM ZC. D. 1, C. 2, s. 322-324).

4. Kastamonu Milletvekili Abdulkadir Kemali Bey ve arkadaşlarının, Hukuk-u Esasiye ve tahsisat hakkında, Hukuk-u Esasiye Encümeni mazbatasının 4. Maddesinin değiştirilmesi hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 381).

5. Malatya Milletvekili Lütfi Bey ve arkadaşlarının, Büyük Millet Meclisi Üyesi ödeneklerinden % 40 indirim yapılmasının gerekçesinin açıklanması hakkında takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 503).

6. Bayazıt Milletvekili Mehmet Bey ve arkadaşlarının, Meclisin şeklinin tespitine ve nisab-ı müzakereye ve ödeneklere ve meclis üyeliği ile beraber sürdürülebilecek memuriyetlere dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 505-506).

7. Mardin Milletvekili Esat Bey ve arkadaşlarının, Şurayı Devlet makamının yetkilerine haiz bir heyet oluşturulması hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 4, s. 77).

8. Erzurum Milletvekili Mustafa Durak Bey ve arkadaşlarının, göçmenlerin bir an evvel yurtlarına gönderilmelerine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 10, s. 419-420).

9. Erzincan Milletvekili Tevfik Bey ve arkadaşlarının Dersimli Zeynozade Bego Ağa'nın maluliyetine binaen kalan cezasının affına dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 12, s.265-266).

10. Burdur Milletvekili İsmail Suphi Bey ve arkadaşlarının işgalden kurtarılan yerler hakkında alınacak tedbirlere dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 609-610).

11. Kastamonu Milletvekili Abdulkadir Kemali Bey ve arkadaşlarının Meclisin Ankara'dan başka bir yere nakli hakkındaki takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 25-26).

12. Sinop Milletvekili Dr. Rıza Nur Bey ve arkadaşlarının, hilafetin Osmanlı hanedanına ait olduğuna ve halifenin bu hanedandan Büyük Millet Meclisi'nce seçileceğine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s.304).

13. Aydın Milletvekili Esat Efendi ve arkadaşlarının, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ek maddelerinin kaldırılması ve seçimlerin yenilenmesine dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 283).

14. Mardin Milletvekili Esat Bey ve arkadaşlarının, Çorum Milletvekili Ferit Bey'in Memurun Emeklilik Kanunu'nun düzenlenmesi hakkındaki teklifinin acele olarak görüşülmesine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 6)

15. Erzurum Milletvekili Mustafa Durak Bey ve arkadaşlarının, Pontus meselesi hakkındaki teklifi (TBMM GCZ. D. 1, C. 3, s.685-686).

2.5. Mehmet Necip Bey (Güven)

2.5.1. Mehmet Necip Bey'in özgeçmişi

Mehmet Necip Bey Hicri 1292-/1876 Miladi yılında Mardin'de dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mehmet Emin Bey, annesinin adı ise Emine hanımdır (Yılmaz, 2017, s.45). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin önemli ailelerinden biri olan Gülpınarlar aşiretine mensupturlar (Kıran, 2022, s. 273). Eğitimi özel olarak tamamlamıştır. 23 Ocak 1894'te Mardin Belediyesi'nde memuriyet hayatına başlamıştır. 4 Haziran 1900'de Ziraat Bankası şubesine kâtip olarak atanmış, 8 Eylül 1903'te ise Bankanın müdür yardımcılığına yükseltilmiştir. 24 Şubat 1914'te Banka Müdürlüğü görevine getirilmiştir (Mehmet Necip Güven'in Tercüme-i Hal Belgesi).

Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Fırkasına girerek burada çeşitli görevlerde bulunmuştur (Çoker, 1995, s. 755). Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra işgal günlerinde Mardin'de kurulan Mardin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde görev almıştır (Bozan, 2023, s.78). 1. Dönem TBMM seçimlerinde Mardin'den Milletvekili seçilmiş ve Mayıs 1920'de TBMM'ne katılmıştır (Mehmet Necip Güven'in Seçim Mazbatası). Mehmet Necip Bey'in seçim mazbatasını Meclisin 5 Haziran 1920 tarihli oturumunda Seçim Mazbatasını Tetkik Encümeni tarafından kabul edilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 2, s. 73). Necip Bey milletvekili iken Kastamonu İstiklal Mahkemesi'nde 4 ay

ve Kayseri İstiklal Mahkemesi'nde ise 11 ay mahkeme üyeliği ve başkanlığı görevlerinde bulunmuştur (BCA 490-01-313-1282-3-30). II. TBMM seçimlerinde de 295 oy alarak Mardin'den milletvekilliğini devam ettirmiştir (Mehmet Necip Güven'in Seçim Mazbatası).

II. TBMM'nin açıldığı günlerin en önemli hadiselerinden biri olan Lozan Barış Anlaşması oylamasında anlaşmaya hayır oyu veren 14 milletvekilinden bir tanesi olmuştur (Uyar, 2023, s. 166-167). II. Yasama Dönemi sona erdikten sonra Mardin'e dönen Mehmet Necip Bey 1 Ekim 1927'de memuriyetinden emekliye ayrılmış; 1947 senesinde İstanbul'a yerleşmiştir (Çoker, 1995, s. 756). 10 Ocak 1960 tarihinde vefat eden Mehmet Necip Bey Zincirlikuyu mezarlığına defnedilmiştir (Çiçek, 2016, s.216).Evli olan Mehmet Necip Bey'in 7 çocuğu bulunmaktaydı (TBMM, 2010, s.50).

2.5.2. Necip Bey'in meclis çalışmaları

2.5.2.1. Mecliste almış olduğu görevler

Mehmet Necip Bey Meclisin 3. yasama yılında 1. Şubede (TBMM ZC. D. 1, C. 18, s. 20) Meclisin 4. Yasama Yılı'nda 2. Şubede görev yapmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 20).

Necip Bey ayrıca Meclisin 27 Eylül 1922 tarihli oturumunda Kavanin-i Maliye Encümeni tarafından gönderine bir tezkere ile Kavanin-i Maliye Encümen Kâtipliği görevine getirilmiştir. (TBMM ZC. D. 1, C. 23, s. 188). Meclisin 4. Yasama yılında Kavanin-i Maliye Encümeni'ne seçilmiştir(TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 42).

Necip Bey'in Muvazene-i Maliye Encümeni Kâtipliğine Seçilmesi

Meclisin 9 Kasım 1920 tarihli oturumunda Muvazene-i Maliye Encümeni Kâtibi Mustafa Bey'in pek çok işle uğraşması nedeniyle kâtiplik görevinden ayrıldığını; O'nun yerine üyelerden Necip Bey'in atandığı hakkında şu mazbata gönderilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 5, s. 320).

Riyaseti Celileye

Muvazene-i Maliye Encümeni Kâtibi Mustafa Bey birçok meşagilden dolayı mezkûr kitabetten çekilerek mezkûr kitabe azadan Mardin Mebusu Necip Bey'in intihap olunduğu malumat olmak üzere arz olunur.

1 Teşrinisani 1336

Muvazene-i Maliye En. Re.

Mazbata Muharriri

Ferit

Fuat

Meclisin 28 Kasım 1920 tarihli toplantısında Necip Bey İktisat Encümeni'ne seçilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 6, s. 78).

Meclisin 6 Aralık 1920 tarihli oturumunda İstiklal Mahkemesi Üyeliği için yapılan seçimde Necip Bey ve Lazistan Milletvekili Abidin Bey eşit sayıda oy almışlardır. Kura çekimi neticesinde İstiklal Mahkemesi Üyeliğine Necip Bey seçilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 6, s. 225). Necip Bey'in İstiklal Mahkemesi üyelik görevi 20 Temmuz 1922 tarihinde son bulmuştur (TBMM ZC. D. 1, C. 21, s. 455).

27 Kasım 1922 tarihli Kavanin-i Maliye Encümeni toplantısında Encümen Başkanlığı'na seçilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 25, s. 159).

2.5.2.2. Kullanmış olduğu izinler

Necip Bey Meclisin 12 Mayıs 1921 tarihli oturumunda 3 ay (TBMM ZC. D. 1, C. 10, s. 281). Meclisin 24 Mart 1923 tarihli oturumunda 3 ay (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 156) ve Meclisin 28 Mart 1923 tarihli oturumunda 10 gün izinli sayılmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 196) Yasama dönemi boyunca 3 defa ve toplamda 6 ay 10 gün izin kullanmıştır.

2.5.2.3. Kanun teklifleri

Mıntaka Ziraat Mektepleri'nin Ziraat Bankası Tarafından İdare Edilmesine Dair Kanun Tasarısının 5. Maddesi'nin Değiştirilmesi Hakkındaki Teklifi

Türkiye genelinde açılmış ve açılacak Ziraat Mektepleri'nin Ziraat Bankası tarafından idare edilmesi hakkındaki Kanun Tasarısı'nın 5. Maddesi'nin⁸ görüşülmesi sırasında Necip Bey tarafından bir düzenleme teklifinde bulunmuştur. İktisat Vekâleti tarafından öğretmenlerin maaşlarının ve öğrencilerin masraflarını yekûnu belirlendikten sonra bu paranın Ziraat Bankası'na havale edilmesi ve gerekli ödemelerin Ziraat Bankası'ndan yapılması hususunda şu teklifte bulunmuştur; (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 328).

Riyaset-i Celileye

Beşinci maddenin bervechi ati tadilini teklif eylerim.

Mardin Mebusu

Necip

5- Mıntaka mekteplerinin tedrisatını tanzim ve teftiş ve çiftlik idaresinin muamelatı fenniyesinin murakebe hususatı İktisat Vekâletine ait olup muallimin maaşatıyla talebenin masarifi Vekâleti mezkura bütçesine vaz' edilerek Ziraat Bankasına tediye ve oradan tesviye edilir.

Yapılan görüşmeler üzerine Necip Bey'in düzenleme takriri kabul edilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 329).

Rüsumat İdarelerince Müsadere Edilen Kaçak Eşya Hakkındaki Kanun Tasarısı'nın Düzenlenmesi İle İlgili Teklifi

Meclisin 4 Eylül 1922 tarihli oturumunda gümrük idareleri tarafından el konulan kaçak eşyalar hakkında kanun tasarısı ve Kavanini Maliye Encümeni Mazbatası Meclis'te

⁸ **Madde 5 :** Mıntaka Mektepleri'nin tedrisatını tanzim ve teftiş ve çiftlik idaresinin muamelatı fenniyesini murakabe hususatı İktisat Vekaleti'ne ait olup muallimin maaşatıyla talebenin masarifi iksaiyyesi de vekaleti mezkure bütçesinden tesmiye edilir.

görüŖülmeye başlanmıştır (Kanun Tasarısı ve Encümen Mazbatası Meclis tutanaklarında yer almamıştır). Yapılan görüşmeler esnasında milletvekilleri iki hususun üzerinde durmuştur. Bunlardan birincisi; ülkeye kaçak yollardan sokulurken yakalanan malların durumu. İkincisi ise; ülkeye girmesi kesinlikle yasak iken yakalanan malların durumu. Milletvekilleri özellikle kanun gereği ülkeye girmesi kesinlikle yasak olan ürünlere ne gibi bir muamele uygulanacağı bunun af konusu edilip edilmeyeceği yönünde ciddi tartışmalar yapmışlardır (Kanun tasarısı görüşmeleri için bkz. TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 488-496).

Necip Bey'in ise yapmış olduğı düzenleme teklifinde bahsedilen tartışmaya girmemiş; kaçak eşyanın getirildiğı bölge hususunda bir teklifte bulunmuştur. Necip Bey Maliye Vekâleti tarafından yapılan Af Kanunu tasarısında Halep bölgesinden kaçak yollarla getirilen eşyanın af kapsamına alınmasına dair şu teklifte bulunmuştur; (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 492).

Riyaset-i Celileye

Maliye Vekâletinden teklif olunan Af Kanununun yalnız Halep'den dâhile sevk olunan eşya ve hayvanata teşmilini teklif eylerim.

4 Eylül 1338

Mardin Mebusu Necip

Necip Bey'in yapmış olduğı bu düzenleme teklifi milletvekillerinin oylarıyla reddedilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 492).

Matbuat Genel Müdürlüğü 1922 Yılı Bütçesi Hakkındaki Teklifi

7 Ekim 1922 tarihinde Matbuat Genel Müdürlüğü 1922 bütçesi 344. Fash görüşülürken Sebilürreşad ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetelerine yapılacak yardımlar hususunda kesinti yapılması konusunda Necip Bey tarafından bir teklifte bulunulmuştur. Yıllık 5700 lira yardım öngörülen Sebilürreşad'a 1500; Yıllık 17.000 lira yardım öngörülen Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ne ise 5000 lira yardım yapılması hakkında şu teklifte bulunmuştur; (TBMM ZC. D. 1, C. 23, s. 296).

Riyaset-i Celileye

Müzakere kâfidir. Sebilürreşad’a senevi beş bin yedi yüz lira, Hâkimiyet-i Milliye’ye on yedi bin lira muavenet çoktur. Çünkü bunlar gazetelerini beşer kuruşa satıyorlar. Binaenaleyh, Sebilürreşad’a senevi bin beş yüz, Hakimiyet-i Milliye’ye beş bin lira verilmek suretiyle Anadolu matbuatının muavenet maddesinden on altı bin beş yüz liranın tenzili ile faslın 67.590 lira olarak kabulünü teklif eylerim.

16 Eylül 1338

Mardin Mebusu Necip

Gerek Necip Bey gerekse diğer milletvekillerinin vermiş oldukları takrir ve yapılan görüşmeler neticesinde 84.090 lira olarak hazırlanan 344. faslın 30.000 lira indirilerek 54.090 lira olarak kabul edilmiştir. Genel kurulda kabul edilen miktar Necip Bey’in teklif ettiğiinden dahi düşük bir miktar olduğundan O’nun teklifinin oylanmasına gerek kalmamıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 23, s. 303).

İdare-i Kur’a ve Nevahi Kanunu Tasarısının 108. Maddesi Hakkındaki Teklifi

Meclisin 19 Ekim 1922 tarihli oturumunda İdare’i Kur’a ve Nevahi Kanunu’nun 108. Maddesinin⁹ görüşmelerine geçilmiştir. Madde hakkında pek çok milletvekili lehte ya da aleyhte görüşlerini bildirmiştir. (Bkz. TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 31-41). Necip Bey ise 108. Maddede yer alan seçim için Meclis üyeliğinden olduğu gibi dışarıdan da aday gösterilebilir kısmının metinden çıkarılması hususunda şu teklifte bulunmuştur; (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 37).

Riyaset-i Celileye

Müzakere kâfidir. 108 inci maddedeki (intihap Meclis azası meyanından yapılabileceği gibi hariçten de icra olunabilir) fıkrasının tayyî ile maddenin diğer kısmının aynen kabulünü teklif ederim.

Mardin Mebusu Necip

⁹ **Madde 108:** Nahiye müdür ve muavinleri ve Heyeti İdare Azası iki sene müddetle Nahiye şurasınca intihap olunur, seçilir. İntihap Meclis-i Azası meyanından yapılabileceği gibi hariçten de icra olunabilir. İntihap olunan müdür ve muavinler Şeraiti Kanuniyye’yi haiz olmadıkları takdirde, kaymakamın mütalaası ve Encümeni Vilayeti’n kararı üzerine intihabı vaki redolunur. Bu takdirde meclis Şeraiti Kanuniyye’yi haiz diğer aza intihabına mecburdur. İntihabı red olunmayan müdür ve muavinlerin memuriyetleri kaymakamlıkça tasdik ve tebliğ olunur.

Necip Bey ile birlikte bazı milletvekilleri tarafından “hariçten intihap olunur” kısmının 108. maddeden çıkarılması hususunda teklifte bulunulmuştu. Dahiliye Encümeni’nin gelen talepler hususunda “hariçten” kısmını ilgili maddeden çıkarması üzerine Necip Bey ve diğer milletvekillerinin tekliflerinin oylanmasına gerek kalmamıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 38, 39).

Lozan Barış Konferansı’nda İtilaf Devletleri’nin Yaratmak İstedığı Türk- Kürt Ayrımına Karşı Sulh Heyetimizin Şiddetle Tepki Göstermesi Hakkındaki Teklifi

İtilaf Devletleri tarafından Lozan Barış Konferansı’nda ayrılık meydana getirmek maksadı ile Türkiye’deki diğer etnik grupların “Gayri Türk” sıfatıyla konferansa katılması ile alakalı bir nota verilmişti. Bu notaya karşı Sulh Heyeti tarafından izlenmesi gereken siyaset hususunda; Türk ile Kürdün ayrılmaz bir bütün olduğunu; Misak-ı Milli dâhilinde gayr-i Türk tabirini taşıyan hiçbir unsur bulunmadığı hakkında kendisi ve Mardin milletvekilleri namına şu teklifte bulunmuştur; (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 373).

Riyaset-i Celileye

Sulh Konferansına daveti tazammun eden Nota ki –Nefretle yadedeçeğim-gayritürk tabiri vardır. Ben Kürdüm ve bu suretle cihana bir defa daha ilan ediyorum ki Misak-ı Milli dahilinde böyle bir tabiri taşıyan bir fert dahi yoktur. Çünkü camiasında bulunan Türk, Kürt bir küldür ve yek vücuttur. Heyet-i Murahhasamızdan rica ederim böyle kelimeyi işittiği zaman kemali nefretle reddetmesini teklif ederim.

3 Teşrinisani 1338

Mardin Mebusları Namına

Necip

1923 Yılı Birinci Avans Kanunu’nun 4. Maddesi İle İlgili Düzenleme Teklifi

Meclisin 28 Şubat 1923 tarihli oturumunda, 1. Avans Kanunu görüşmelerine geçilmiştir. Avans Kanunu tasarısının 4. Maddesinde¹⁰ un ve buğdaydan beş misli vergi alınması teklif edilmiştir. İstanbul’a getirilecek un ve buğdaylardan beş misli verginin çok yüksek olduğu ve bu durumun halkta mağduriyete neden olacağı, bu sebeple vergi oranının 3 misline düşürülmesi hakkında Necip Bey tarafından şu teklifte bulunulmuştur; (TBMM ZC. D. 1, C. 27, s. 537).

Riyaset-i Celileye

Dördüncü maddede İstanbul’a ithal edilecek un ve buğdaylardan tarife-i asliyenin beş misli alınacak ise bu resim çok ve ahalinin mağduriyetini mucip olacağından sulhün akdina kadar tarife-i asliyenin üç misli gümrük resminin alınması yolunda maddenin tadilini teklif eylerim.

Mardin

Necip

İbrahim Bey’in takririndeki gibi İstanbul’daki un ve buğdaydan üç misli vergi alınması yönünde Saruhan milletvekili Ömer Lütfi Bey de bir teklifte bulunmuştu. İki milletvekilinin teklifi birlikte okutulmuş ve yapılan oylama üzerine İstanbul’da un ve buğdaydan alınacak gümrük vergisinin üç misli olması teklifi kabul edilmemiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 27, s. 538).

29 Nisan 1922 Tarihli Hiyanet-i Vataniye Kanunu’nun Birinci Maddesinin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun Teklifi

Meclisin 11 Nisan 1923 tarihli oturumunda Necip Bey tarafından Hiyanet-i Vataniye Kanunu’nun birinci maddesinin yeniden düzenlenmesi ve talep edilen düzenlemenin hemen, aynı gün içerisinde Meclis gündemine alınması yönünde bir teklifte bulunulmuştur. Necip Bey; Hiyanet-i Vataniye Kanunu’nun birinci maddesinde yapılacak değişiklikle saltanatın kaldırılmasından sonra tüm yetkiyi uhdesinde barındıran

¹⁰ **Madde 4:** Kavanini Mahsusası mucibince 1338 senesinde tarh ve istifa olunan bilumum tekalif ve rüsum ile harçlar aynı nispet dairesinde olmak üzere, 1339 senesi maliyesi zarfında da tarh ve tahsil olunur. Ancak İstanbul’da dahi Türkiye Büyük Millet Meclisi kanunları mucibince muamele ifa edilecek ve yalnız dakik ve buğdaylardan beş misli gümrük resmi alınacaktır.

TBMM'nin manevi şahsına karşı sözlü, yazılı veya fiili olarak muhalefet eden, bu konuda yayın yapanların vatan haini sayılması için şu teklifte bulunmuştur (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 32).

Riyaset-i Celileye

Vatanın en ağır devri felâketinde halası mutlakamızı filien temin eylemiş bulunan Hakaimiyet-i Milliye'nin istikrarı tammı için Hiyanet-i Vataniye Kanununun birinci maddesi yerine atideki madde-i muaddilenin müstacelen ve bugün bilmüzakere kabulünü teklif eylerim.

Mardin

Necip

29 Nisan 1338 Tarihli Hiyanet-i Vataniye Kanununun Birinci Maddesini Muaddil Kanun

Madde 1. *Hiyanet-i Vataniye Kanununun birinci maddesi berveçhi ati tadil edilmiştir: Saltanatın ilgasına ve hukuku hakimiyet ve hükümlerinin gayri kabili terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere Türkiye halkının mümessili hakikisi olan Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesinde mündemiç bulunduğu dair 1 Teşrinisani 1338 tarihli karar hilafında veya Türkiye Büyük Millet Meclisinin meşruiyeti aleyhinde kavlen veya tahriren veya fiilen mualefet veya ifsadat veya neşriyatta bulunan kesian hain-i vatan addolunur.*

Madde 2. *İş bu kanun tarihi neşrinden muteberdir.*

Madde 3. *İş bu kanunun icrayı ahkamına Adliye Vekili memurdur.*

Necip Bey'in teklifi okutulduktan sonra oturum başkanı teklifin hemen müzakeresine geçilmesini oylamaya tabi tutmuştur. Oylamadan bazı milletvekilleri encümenine gitmeden görüşmelerinin uygun olmadığını söylemiştir. Yapılan oylamada teklifin ivedilikle görüşülmesi reddedilmiş ve usul gereğince Layiha Encümenine havale edilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 32).

12 Nisan 1923 tarihli Meclis oturumunda Layiha Encümeni raporu Mecliste okutulmuş ve Necip Bey'in teklifi Adliye Encümenine havale edilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 65). Teklif henüz Adliye Encümeninde iken Erzurum Milletvekili Salih Efendi ile arkadaşları Necip Bey'in teklifinin Meclis gündemine alınması için oylama

yapılması hususunda 15 Nisan 1923 tarihinde bir takrir vermişlerdir (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 158). Takrirden sonra söz alan Necip Bey lüzumsuz ve sebepsiz yere teklifinin gündeme alınmadığını; bu teklifin önemli olduğunu dile getirmiştir. Necip Bey'den sonra söz alan oturum başkanı; içtüzük gereğince milletvekillerinin tekliflerinin encümende 3 ay bekletilebileceğini lakin bu durumun 3 aydan önce görüşme talep edilmesine engel olmadığını bildirerek takriri oylatmak istemiştir. Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Bey, uygulamanın içtüzüğe aykırı olduğunu dile getirmişse de yapılan oylama neticesinde Necip Bey'in teklifinin Meclis gündemine alınması için ikinci defa oylama çoğunluk olmadığı için oylanmamıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 158-159). Aynı gün Edirne Milletvekili Şeref Bey ve arkadaşları da teklifin önemi ve aciliyeti nedeniyle Meclis gündemine alınması hususunda bir takrir vermişlerdir (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 175). Takririn oylanıp oylanmayacağı hususunda yine milletvekilleri arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmış; bazı milletvekilleri Meclisin oylama yapabileceğini iddia ederken bazıları ise içtüzük gereğince bunun mümkün olmadığını iddia etmişlerdir. Verilen kısa bir aradan sonra tartışmalar aynen devam etmiş ve Erzurum Milletvekili Mehmet Salih Bey ve arkadaşları yeni bir takrir vermişlerdir (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 175, 176).

Yaşanan bu gelişmeler üzerine bir karara varamayan oturum başkanı oylama yapıp yapılmaması hakkında bir tartışma başlatarak sözü Maliye Vekili Hasan Fahmi Bey'e vermiştir. Hasan Fehmi Bey; oylamanın ilgili teklif üzerine olabileceği, teklifin müzakeresi için içtüzüğün bir engel oluşturmadığını iddia ederek Necip Bey'in teklifinin gündeme alınması gerektiğini iddia etmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 177). Hasan Fehmi Bey'den sonra birçok milletvekili söz alarak teklifin gündeme alınıp alınmaması hususunda Meclisin yetkisinin olup olmadığı hakkında görüş beyana etmişlerdir (Tartışmaların tamamı için bkz. TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 177-182). Nihayetinde Edirne Milletvekili Şeref Bey ve arkadaşlarının, Necip Bey'in teklifinin önemine ve aciliyetine binaen Meclis gündemine alınması konusundaki takrirleri kabul edilmiş ve teklif gündeme alınmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 182).

Necip Bey'in Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesinin düzenlenmesi hakkındaki teklifi okutulduktan sonra görüşmelere başlanmıştır. Saruhan Milletvekili Refik Şevket Bey söz alarak teklifin lehinde bir konuşma yapmıştır. 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılarak Meclisin tek egemen güç haline getirildiğini, Meclisin çok basit konular için dahi cezai yaptırımlar uygularken kendisine karşı yapılacak yıkıcı muhalefete karşı cezasız kalmaması gerektiğini dile getirmiştir. Aynı şekilde sadece

Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nda değil Ceza Kanunu'nda da meclise karşı yazılı, sözlü ve fiili muhalefete cezai yaptırım bulunması gerektiğini dile getirmiştir. (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 183-184). Refik Şevket Bey'den sonra söz alan Sinop Milletvekili Hakkı Hami Bey teklifin aleyhinde bir konuşma yapmıştır. Öncelikli olarak 1 Kasım 1992'de alınan kararın oy birliği ile alındığı; dolayısıyla Necip Bey'in teklifine muhalefet etmenin 1 Kasım kararlarına muhalefet etmek olarak yorumlanmaması gerektiğini dile getirmiştir. Esasında saltanatın kaldırılması sürecinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yapılan değişikliklerle Meclisin alternatifsiz bırakıldığı ve ona muhalefet etmenin suç olduğunu daha önceden belirlendiğini dile getiren Hakkı Hami Bey bu suçu işleyenin hangi cezayı alacağının açıklığa kavuşturulması gerektiğini dile getirmiştir. Hakkı Hami Bey teklifin bu haline; adliye encümenince cezanın nasıl verileceği hususunda daha kapsamlı bir çalışmayla belirlenmesi gerektiği için karşı olduğunu ifade etmiştir. (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 194-195).

Hakkı Hami Bey Meclise karşı muhalefetin cezalandırılmak istenirken bir meclis istibdatı ortaya çıkmasına da fırsat verilmemesi gerektiğini bu konuda çok hassas davranılmak zorunda olunduğunu ifade etmiştir. Zorunluluklar gereği istiklal mahkemelerinin kurulduğu ilk günlerden yapılan bazı uygulamaların son derece yanlış sonuçlar doğurduğunu ve bundan dolayı istiklal mahkemesi kanununun bazı maddelerinde düzenlemelere gidildiğini hatırlatan Hakkı Hami Bey bu teklifinde mevcut haliyle kabulünü ileride sorunlar yaratacağını iddia etmiştir. Özellikle masum kişilerin kötü niyetli şahıslarca bu madde vesilesiyle cezalandırılmasının yaratacağı manevi sorumluluğu almak istemediğini dile getiren Hakkı Hami Bey, hiç olmazsa teklifin bugün değil birkaç gün daha müzakere edilerek son şeklini alması gerektiğini söylemiştir. (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 186).

Görüşmelerin yeterli olduğunu dile getiren oturum başkanı maddelerin görüşülmeye geçilmesini istemiş ve de birinci maddeyi şu şekilde okutmuştur;

Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun Birinci Maddesinin Tadili Hakkında Kanun

Madde 1. *Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun birinci maddesi bervechi ati tadil edilmiştir:*

Saltanatın ilgasına ve hukuka hakimiyet ve hükümrâninin gayri kabili terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere Türkiye halkının mümessili hakikisi olan Büyük Millet Meclisi'nin şahsiyeti maneviyyesinde mündemich bulunduğuna dair 1 Teşrinisani 1338

tarihli karar hilafında veya TBMM'nin meşruiyeti aleyhinde kavlen veya tahriren veya fiilen muhalefet veya ifsadat veya neşriyatta bulunan kesan, hain-i vatan addolunur.

Maddenin okutulmasından sonra söz alan İzmit Milletvekili Sırrı Bey, bu kanunun insanların hürriyetlerini sınırlandırdığı, tabiri caizse insanlara pranga vurduğunu bu nedenle bu kanunun ülkemizde uygulanmaması gerektiğini dile getirerek, kanuna muhalefeti ortaya koymuştur. Kanunun uygulanması nedeniyle baskı ile karşı karşıya kalacak birçok gencin ülkemize terk etmek mecburiyetinde kalacağını iddia etmiştir. (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 187).

Sırrı Bey, Abdülhamid döneminde on yıl hapis yatmış birisi olarak hürriyetin değerini çok iyi bildiğini; bu kanuna ihtiyaç hâsıl olup olmadığını Meclisin bir kere daha düşünmesi gerektiğini söylemiştir. Sırrı Bey, kanunun bu haliyle çıkarılmasının Türkiye’de hürriyetleri sınırlandıracağını iddia ederek konuşmasını tamamlamıştır. Sırrı Beyden sonra söz alan Dâhiliye Vekili Ali Fethi Bey kanunun lehinde bir konuşma yapmıştır. Hâkimiyeti milliyenin tam anlamıyla tesisi adına bu kanunun zorunluluğunu dile getiren Ali Fethi Bey kanun sebebiyle özgürlüklerin sınırlandırılacağı, Türkiye’nin ilim irfan âleminde uzaklaşacağı yönündeki değerlendirmeleri yersiz bulduğunu ifade etmiştir.

Karahisarı Sahip milletvekili Mehmet Şükrü Bey kanunun adliye encümeninde olgunlaştırılmasını ileride yaşanacak sıkıntıları önleyeceğini iddia etmiştir. Birinci maddenin görüşmelerinin yeterli bulunması üzerine kanun maddesi hakkındaki düzenleme tekliflerine geçilmiştir. Saruhan Milletvekili Refik Şevket Bey “Meşruiyeti aleyhinde” fıkrası yerine “meşruiyetine isyanı söz konusu olursa” fıkrasının getirilmesine; muhalefet kelimesinden önce “ankasdin= kasten” kelimelerinin ilave edilmesini teklif etmiştir. Refik Şevket Bey’in düzeltme teklifi yapılan oylama neticesinde kabul edilmiş ve 1. Maddenin son hali şu şekle dönüşmüştür:

Madde 1. Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun birinci maddesi bervechi ati tadil olunmuştur:

Saltanatın ilgasına ve hukuku hâkimiyet ve hükümrâninin gayri kabili terk ve tecezzi ve ferağ olmak üzere Türkiye halkının mümessili hakikisi olan Büyük Millet Meclisi’nin şahsiyeti maneviyyesinde mündemich bulunduğuna dair 1 Teşrinisani 1338 tarihli karar hilafında veya TBMM’nin meşruiyetine isyani mutazammın kavlen veya

tahriren veya fiilen ankasdin muhalefet veya ifsadat ve neşriyatta bulunan kesan, hain-i vatan addolunur.

Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun düzenlenmesi hakkındaki kanun teklifinin kabulünden sonra adliye encümeni tarafından cezalandırmanın nasıl olacağına yönelik usûl ve esasların nasıl olacağına yönelik 8. Maddede kabul edilmiştir. (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 190-192).

Pontus Meselesi Hakkındaki Teklifi

Meclisin 21 Ağustos 1922 tarihli gizli oturumunda Pontusçu çetelerin halka verdikleri zarar nedeniyle nasıl bir mücadele izleneceği hakkında gizli oturum açılmıştır. Milletvekillerinin bölgede yaşanan Pontusçu mezalimi ile ilgili söylemlerinden sonra bazı milletvekilleri takip edilecek yöntem hususunda tekliflerde bulunmuşlardır. Bu tekliflerden bir tanesi de Necip Bey'e aittir. Necip Bey Tokat ve Amasya bölgesinde Pontusçuların Müslüman halka karşı kötü muamelelerde bulundukları, cinayetler işlediklerinin herkes tarafından bilindiğini; buna karşılık Müslüman ahalinin elinde yeteri kadar silah ve cephane olmaması sebebiyle yeterince direniş gösteremediğini dile getirmiştir. Bu nedenle bölgedeki Müslüman ahalinin Müdafaa-i Milliye Vekâleti vasıtasıyla silahlandırılması hususunda şu teklifte bulunmuştur. (TBMM GCZ. D. 1, C. 3, s. 686).

Riyaset-i Celileye

Tokat, Amasya havalisinde Pontusçuların Ahaliî İslâmiyeye vuku bulan feci tecavüzleri malûmdur. Ahaliî mahalliye ise yedinde lüzumu kadar esleha ve cephane bulunamadığı cihetle kendini tamamıyla müdafaa ve muhafaza edememekte ve bu ahvalin tahtı tesirinde kura mezruatı cayır cayır yakılmakta olduğu mevsukan istihabar olunmuştur, binaenaleyh oradaki kura için telâfisi gayri kabili feci bir âti ihzar etmekte bulunan bu hale karşı eşkıyanın tecavüzüne maruz mahaller ahalisine herhalde Hükümet-i mahalliye vasıtasıyla tevzi edilmek üzere Meclisçe tensip buyrulacak kâfi miktar esliha ve cephanenin Müdafaa-i Milliye Vekâletinden mahallerine tesrian sevkinin tahtı karara alınmasını teklif eylerim.

Mardin

Necip

Necip Bey'in teklifi ile ilgili bir oylama yapılmamıştır.

TBMM 1922 Yılı Bütçesi Görüşmeleri Sırasındaki Teklifi

Meclisin 30 Eylül 1922 tarihli gizli oturumunda TBMM bütçesi görüşmelerine başlanmıştır. Görüşmelerde 18 Mart 1922 tarihli karara göre vergilerin 100 lira üzerinden alınırken ödeneklerin 40 lira üzerinden yapılması hususu birçok milletvekili tarafından eleştiriye tabii tutulmuştur. Milletvekilleri ya vergilerin 40 lira zerinden alınması ya da ödeneklerin 100 liraya çıkarılması gerektiği ile ilgili düşüncelerini aktarmışlardır. Yaşanan tartışmalar üzerine Necip Bey 18 Mart 1922 tarihli kanun gereğince ödeneklerin o tarihten itibaren 100 lira üzerinden hesaplanması ve ödemelerin yapılması hususunda bir teklifte bulunmuştur. Necip Bey'in teklifi hakkında bir oylama yapılmamıştır.

2.5.2.4. Takrirleri

Divan-ı Riyaset Kâtipliklerine İki Kişinin Seçilmesine Dair Takriri

Meclisin 2 Aralık 1920 tarihli oturumunda Necip Bey tarafından, Meclis kâtiplerinden bir üyenin İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçilmesi, bir üyenin de seçim bölgesinde izinli bulunması nedeniyle boş olan iki kâtipliğe iki kişinin seçilmesi hakkında şu teklifte bulunmuştur; (TBMM ZC. D. 1, C. 6, s. 173).

Riyaset-i Celileye

Meclis kâtiplerinden iki zatın İstiklâl Mahkemesi azalığına intihap edilmiş edilmiş olması, bir zatın dahi mezunen daire-i intihabiyesinde bulunması sebebiyle münhal bulunan mezkur iki kitabete iki zatın intihabını teklif eylerim.

Mardin Mebusu

Necip

Necip Beyin takriri okunduktan sonra söz alan Meclis Başkanı İstiklâl Mahkemesi üyesi olarak giden kâtibin fazla kalmayacağı, kısa zamanda döneceğini düşündüğünü dile getirmiştir. Bu nedenle Meclis uygun bulursa seçim yapılmamasının yerinde olacağını ifade etmiştir. Bu sözler üzerine Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey bu yetkinin Başkanlık Divanında olduğunu söylemiştir. Süleyman Sırrı Bey'in sözleri üzerine Meclis

Başkanı, Süleyman Sırrı Bey'e hak verdiğini ifade etmiş ve tavriri Başkanlık Divanına havale etmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 6, s. 173).

Karahisarısahip Milletvekili Mustafa Hulusi Efendi'nin, Konya Eşrafından Başaralı Mustafa Efendi'nin Affı Hakkındaki Kanun Teklifi İle İlgili Tavriri

Karahisarısahip Milletvekili Hulusi Efendi Tarafından bölgede hayırseverliği ile tanınan Milli Mücadele'ye maddi ve manevi yardımlardan geri durmayan Başaralı Mustafa hakkında Konya İstiklal Mahkemesi tarafından verilen hapis cezasının affı hakkında bir kanun teklifinde bulunmuştur. Mustafa Hulusi Efendi'nin teklifi Adliye Encümeni tarafından görüşülmüş ve konu hakkında meclise bir mazbata sunulmuştur. Mazbataya göre rüşvet vermekten dolayı üç yıl hapis cezasına mahkûm olan Başaralı Mustafa'nın affının mümkün olmadığı bildirilmiştir. Mazbata görüşmeleri sırasında Necip Bey tarafından görüşmelerin yeterli olduğu, Büyük Taarruzda kazanılan zafer münasebetiyle Başaralı Mustafa ve Bidayet Reisi İhsan Efendilerin hakkındaki hükmün kaldırılmasına yönelim şu teklifte bulunmuştur; (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 525).

Riyaset-i Celileye

Müzakere kâfidir. Şükrane-i zafer olmak üzere, Konya İstiklâl Mahkemesince mahkûm Başaralı Mustafa ve Bidayet Reisi İhsan Efendiler hakkındaki hükmün ref'ini teklif eylerim.

Mardin Mebusu

Necip

Necip Bey ile birlikte bazı milletvekilleri de Başaralı Mustafa ve İhsan Efendilerin affedilmesi hakkında teklifte bulunmuşlardır. Milletvekillerinden bazıları ise yapılan bu uygulamanın doğru olmadığı, Meclisin bu şekilde verilen cezaları kaldırmasının mahkemeleri itibarsızlaştıracığı yönünde görüş beyan etmişlerdir (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 525-528). Bu görüşmelerden sonra Yozgat milletvekili Feyyaz Ali Bey ile birlikte Necip Bey tarafından ilgili şahısların doğrudan Meclis kararıyla affedilmesi yönünde 3 maddelik bir teklifte bulunmuşlardır (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 529);

Meclis Riyasetine

Madde 1: Rüşvet maddesinden dolayı mahkum Başaralı Mustafa Efendi, Bidayet Reisi İhsan ve aza Sabit ve Refet Efendiler affedilmiştir.

Madde 2: İş bu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3: İş bu kanun icrasına Adliye Vekili memurdur.

Yozgat

Mardin

Feyyaz Ali

Necip

Feyyaz Ali Bey ve Necip Bey tarafından yapılan bu tekliften sonra yeniden görüşmelere geçilmiştir. Erzurum milletvekili Hüseyin Avni Bey kişilere yönelik af kanununun son derece yanlış olduğunu; bunun yerine vatana ihanet dışında verilen kapsamlı bir genel af takririnin bulunduğunu; dolayısıyla bu teklifin de genel af içerisinde çözülmesi gerektiğini belirten bir konuşma yapmıştır. Konya milletvekili Vehbi Efendi ise; son derece kıymetli bir şahsın bu şekilde affedilmesinde bir sakınca olmadığını belirtmiştir. Akabinde söz alan İzmir milletvekili Refet Paşa ise; zaferin yakın olduğu ama hala kesin zafer kazanılmadığı için bir genel af teklifinin yanlış olacağını belirten bir konuşma yapmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 529-530). Konuşmalardan sonra bazı milletvekilleri konu hakkında tekliflerde bulunmuşlardır. Bu esnada Feyyaz Ali Bey ve Necip Bey yaptıkları teklife dair bir düzenlemede bulunmuşlar ve sadece Başaralı Mustafa ve İhsan Efendilere yönelik af talebinde bulunmuşlardır (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 530, 531). Yapılan ilk oylamada Başaralı Mustafa ve İhsan Efendiler için af talebi Mecliste kabul edilmemiştir. Daha sonra tek başına Başaralı Mustafa'nın affına dair bir oylama yapılmış ve bu oylamada Başaralı Mustafa'nın affı Meclis tarafından kabul edilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 531). Bu durum üzerine İzmir milletvekili Tahsin Bey ve arkadaşları affı teklif edilen 4 şahıstan 3'ünün affedilmemesine karşılık Başaralı Mustafa Efendi'nin tek başına affedilmesinin adaletsiz olduğu için tayin-i esami ile oylanması hususunda bir takrir vermişlerdir (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 531). Yaşanan gelişmeler üzerine konu hakkında gizli oturum yapılmasına karar verilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 532).

Çekirge İtlaflı İçin İktisat Vekaleti'ne 30.000 Lira Verilmesine Dair Temenni Takriri

Meclisin 21 Mart 1921 tarihli oturumunda Necip Bey ve arkadaşları tarafından çekirgeyle mücadele kapsamında kullanılmak üzere hükümet tarafından İktisat Vekâlet'ine 30.000 lira ödenek verilmesi hususunda bir temenni takriri verilmiştir. Temenni takriri mecliste okutulduktan sonra hükümete gönderilmiştir. (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 532; BCA 30-10-0-0-5-30-8).

2.5.2.5. Konuşmaları

Lozan'a Gönderilecek Heyetin Orada Takip Edeceği Siyaset Hakkında Hariciye Vekili İsmet Paşa'nın Beyanatı ve Bu Hususta Yaşanan Görüşmeler Esnasındaki Sözleri

Büyük Taarruzun zaferle sonuçlanması, Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması sonrasında Barış Konferansı'nın Lozan'da toplanması kararlaştırılmıştı. Bu sırada İsmet Paşa Hariciye Vekilliği'ne getirilmiş ve O'nun başkanlığında bir Sulh heyeti oluşturulmuştu. Meclisin 3 Kasım 1922 tarihli oturumunda İsmet Paşa Lozan'da takip edilecek siyaset hususunda milletvekillerine bir beyanatta bulunmuştur. (İsmet Paşa'nın beyanatı için bkz. TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 340-342).

İsmet Paşa'dan sonra söz alan İzmit Milletvekili Sırrı Bey itilaf devletlerinin Misak-ı Milli'miz de belirlemiş olduğumuz sınırlarda tamamıyla hâkim olmamızı engelleyen bir siyaset güttüklerini; Fransa ile yapılan Ankara anlaşması gereğince Güney sınırlarımızda mantık dışı bir sınır çizildiğini belirtmiştir. Çizilen bu sınır sebebiyle Türkiye'de bulunması gereken önemli bir nüfusun güneyde bırakıldığını, kardeşlerin, babaların, evlatların birbirinden koparılarak coğrafyaya ve milliyet esasına aykırı bir sınır tesis edildiğini iddia etmiştir. Örnek olarak da bir bölgede on tane Arap başka bir bölgede ise 20 tane Türk var diye sınırların girintili çıkıntılı yapıldığını söylemiştir. Necip Bey ise kendi seçim bölgesini esas alarak bölgede Arap olmadığını iddia ederek konuşmaya müdahil olmuştur. Sırrı Bey Necip Bey'e cevaben "Olsak dahi bunun bir şeyi değiştirmeyeceğini Ankara Anlaşması'nda çizilen sınırın Misak-ı Milliye uygun hale getirilmesi için Lozan'da heyete büyük görevler düştüğünü dile getirmiştir. (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 344).

Görüşmelerin devamında Sırrı Bey'in yapmış olduğu konuşmanın bir benzeri Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey tarafından yapılmıştır. Yusuf Ziya Bey Fransızlar ile yapılan kalıcı bir anlaşma olmadığı tam aksine geçici olduğunu ve bu geçici anlaşmanın Mardin, Nusaybin, Suruç ve Kilis'te hayatı felce uğrattığını; Antep Maraş ve Urfa'da dahi anlaşmanın olumsuz etkilerinin görüldüğünü dile getirmiştir. Yusuf Ziya Bey'i desteklemek için konuşmaya müdahil olan Necip Bey Bitlis'inde bu yaşananlardan olumsuz etkilendiğini iddia etmiştir. Yusuf Ziya Bey çizilen bu sınırın Güney sınırlarımızda hayatı felç ettiğini yinelemiştir. İlerleyen zamanda sınırın diğer tarafında kalan mezarlıklarımıza cenaze defnedilmesine dahi Suriye Hükümeti'nin engel olacağını iddia etmiştir. Sadece Antakya ve civarında 300.000 Müslüman Türk'ün sınırlarımızın dışında bırakıldığını iddia eden Yusuf Ziya Bey'in sözleri, Necip Bey tarafından 500.000 olarak düzeltilmiştir. (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 352-353).

7 Mayıs 1921 Tarihli Gümrük Tarifesine Eklenerek Yeniden Düzenlenen Kanun Tasarısı Görüşmelerindeki Sözleri

Meclisin 30 Aralık 1922 tarihli oturumunda Gümrük Tarifesinin yeniden düzenlenmesi ile ilgili kanun tasarısı için Kavanini Maliye Encümeni ve İktisat Encümeni tarafından ayrı ayrı mazbatalar hazırlanmıştır. Tasarının 6. Maddesinde¹¹ İktisat Encümeni'nin önerdiği 12 misli vergi alınması yer almıştır. 6. Madde ile ilgili görüşmeler devam ederken Kavanini Maliye Encümeni Reisi sıfatıyla Necip Bey söz almış ve İktisat encümeni 12 misli vergi teklif ederken, Kavanini Maliye Encümeni ise 15 misli vergi teklif ettiğini; Meclisin öncelikli olarak bu rakamı netleştirmesi gerektiği kendisinin 15 misli vergiye taraftar olduğunu beyan etmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 26, s. 129).

İcra Vekilleri Heyet-i Reisi ve Hariciye Vekâleti Vekili Rauf Bey'in Lozan Barış Konferansında Yaşanan Gelişmeler İle İlgili Beyanatı Esnasındaki Sözleri

Meclisin 3 Ocak 1923 tarihli oturumunda Lozan'da yaşanan gelişmelerle ilgili Rauf Bey tarafından meclisteki milletvekillerine bir beyanat verilmiştir. İtilaf devletleri ile yaşanan sorunlar ve bu sorunlara dair gelişmeler hakkında Rauf Bey çeşitli başlıklarda

¹¹ **Madde 6:** 7 Mayıs 1337 tarihli kanuna merbut (D) cetvelinde muharrer eşya ve mevaddın ithali memnuniyeti ref'edilerek (B) cetvelindeki mevad ile bittevhit her iki cetveldeki eşya ve mevaddan Gümrük Tarifesi asliyesinin on iki misli üzerinden resim ahz olunacaktır. Taze, tuzlu ve konserve zeytinlerden dahi ithalat resmi iş bu nispet dahilinde istifa olunur.

milletvekillerini aydınlatan bir konuşma yapmıştır. Konuşmanın Musul ile alakalı kısmında; İngilizlerin Musul'dan vazgeçmek istemedikleri, buna karşılık Misak-ı Milli sınırlarımız içerisinde kalan ve büyük çoğunluğu kürtlerden müteşekkil bu coğrafyayı bırakmayacaklarını dile getirmiştir. Musul hakkında İngiliz ve Türk baş delegeleri arasında bir görüşme gerçekleştiğini İngilizlerin Musul'u silah yoluyla aldıkları için teslim etmek istemediklerini aktarmıştır. Rauf Bey'in konuşması sırasında söz alan Necip Bey Musul'un silah yoluyla alınmadığını İngiliz temsilcinin yalan söylediğini dile getirmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 26, s. 147).

Necip Bey'in müdahalesinden sonra konuşmasına devam eden Rauf Bey Musul'un İngilizlere Cemiyet-i Akvam tarafından verildiğini bu yüzden İngilizlerin Musul'dan vazgeçmediklerini, buna karşılık Kuzey'de bir sınır düzenlemesi için Türk tarafına öneride bulunduğunu aktarmıştır. Rauf Bey'den sonra tekrar söz alan Necip Bey İngilizlerin Musul'u da vermek zorunda kalacağını iddia etmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 26, s. 147).

2.5.2.6. Sözlü soruları

1922 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı Görüşmelerinde Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Dr. Rıza Nur Bey'den Sözlü Suali

Meclisin 25 Ekim 1922 tarihli oturumunda Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti bütçesinin 175. Fasl görüşmeleri esnasında Muavenet-i İçtimaiye idaresinde istihdam edilmek üzere 30 lira maaşlı bir memur ve 10 lira maaşlı bir kâtip olmak üzere bütçenin 175. Faslına 40 lira ilavesi teklif edilmiştir. Bu teklif üzerine Necip Bey istihdamın hangi tarihten itibaren geçerli olacağına dair bir sözlü soru yöneltmiştir. Bu soru karşısında vekâleti adına konuşan Dr. Rıza Nur Bey istihdamın dört ay süreyle geçerli olacağını, henüz hangi memurların görev alınacağını tayin edilmediğini beyan etmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 169).

Bütçenin 180. Fasl görüşmelerinde yine Necip Bey tarafından Rıza Nur Bey'e bir önceki yıl iaşe için 440 bin lira ödenek verildiği, bu ödeneğin tamamının kullanılıp kullanılmadığına dair yeni bir soru yöneltmiştir. Rıza Nur Bey ise Necip Bey'e cevaben bir önceki yıl iaşeden harcamanın 206 bin lira olduğunu; sevkiyata ise 193 bin lira para harcandığını yani paranın tamamının kullanıldığını beyan etmiştir. Bu yıl ise zirai aletler

için 10.000, hayvanlar için 40.000 ve tohumluk için 40.000 olmak üzere 90.000 lira; iaşe ve iskân için ise 120.000 lira olarak yapılan talebin meclis tarafından kabul buyurulmasını istemiştir. Necip Bey Rıza Nur Bey'e; hükümetin teklifinde 159.000 kûsür lira talep edildiğini aradaki farkın nereden kaynaklandığını sorması üzerine Rıza Nur Bey; daha sonradan bu fasla 50.000 lira Batı Anadolu için, 20.000 lira da Trakya için ekleme yapıldığını söyleyerek Necip Bey'in sualini cevaplamıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 178).

İstanbul Teşkilat-ı Hazırası İçin Üç Milyon Lira Avans Verilmesine Dair Kanun Tasarısı Görüşmeleri Esnasında Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey'den Suali

Mudanya Ateşkes Antlaşması gereğince İstanbul şehri TBMM Hükümeti'nin denetimine girmiştir. 1 Kasım 1922 tarihinde Osmanlı saltanatının kaldırılmış olması münasebetiyle İstanbul'daki devlet kurumlarının, personellerinin maaşlarının ödenmesi konusuna çözüm getirmek amacıyla 5 Aralık 1922 tarihinde bölgedeki memurların maaşlarının ödenmesi amacıyla 3 Milyon Lira avans verilmesi hakkındaki kanun tasarısı meclis gündemine alınmıştır. Konu hakkında Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey bu kanun tasarısının gerekliliklerine dair tafsilatlı bir konuşma gerçekleştirmiştir. Hasan Fehmi Bey'in üzerinde durduğu hususlardan birisi henüz Devlet Teşkilatı kadroları tam anlamıyla oluşturulmadan bunlara yönelik bütçe yapılmasının doğru bir uygulama olmadığına dair olmuştur. Ama memur maaşlarının ödenmesi zorunluluğu nedeniyle başka bir çıkar yol bulunamadığı da bizzat kendisi tarafından itiraf edilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 25, s. 209-214).

Necip Bey Hasan Fehmi Bey'e kadrolar yapılmadan bunun nasıl yapılacağı hakkında bir soru yöneltmiştir. Hasan Fehmi Bey Necip Bey'e cevaben; kullanılacak ya da ödenecek olan ücretlerin memuriyet görevlerinde bulunup maaşlarını hak etmiş bir personele verileceğini bunun geçmişe yönelik bir borç kapatma gibi yorumlanması gerektiğini ifade etmiştir. Hasan Fehmi Bey konuşmasının devamında İstanbul için tahsis edilecek 3 Milyon lira ödeneğin esasında kendileri için bir yük oluşturmayacağını kanun tasarısında da belirtildiği gibi bu paranın İstanbul'un gelirlerinden karşılanacağını; şimdilik İstanbul'dan 1 Milyon 200.000 lira toplandığını dile getirmiştir. Necip Bey bu paranın bir ayda toplandığını yoksa daha önceden var olan bir para mı olduğunu Hasan Fehmi Bey'den sual etmiştir. Hasan Fehmi Bey İstanbul'da idareyi devraldıklarında

100.000 liraya varmayan bir para olduğunu diğer paranın ise TBMM Hükümeti'nin İstanbul'u devrinden sonra toplandığını ifade etmiştir. Konuşmasının devamında paraların öncelikli olarak maaş hak edişlerini karşılamak için kullanılacağı, İstanbul'daki yeni teşkilatın bakanlıklar tarafından yapılacağı Maliye Vekâleti olarak kendilerinin bu konuya müdahil olmayacağını beyan etmiştir. Necip Bey Hasan Fehmi Bey'e kadroların içerisinde damatların¹² olup olmayacağına dair yeni bir soru yöneltmiştir. Hasan Fehmi Bey kadroların oluşturulması konusuna vekâlet olarak kendilerinin karışmayacağını yinelemiş Ayan Meclisi üyeleri için bir tahsisat ayrılmadığını hatta Hıyanet-i Vataniye'den mahkûm olanlara da herhangi bir ödeme yapılmayacağını beyan etmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 25, s. 214-215).

2.5.2.7. Diğer milletvekillerinin yaptığı teklif ve takrirlerde tespit edilen imzası

1. Karahisarı Sahip Milletvekili Mehmet Şükrü Bey ve arkadaşlarının izin sürelerini aşan milletvekillerinden günlük kesinti yapılması hakkında takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 2, s. 315).
2. Diyarbakır Milletvekili Kadri Bey ve arkadaşlarının, memur olan milletvekillerinin her iki unvanı kullanabilmeleri hakkındaki takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 2, s. 322-324).
3. Antep Milletvekili Kılıç Ali Bey ve arkadaşlarının, Dâhiliye Vekili Hakkı Behiç Bey'in açıklamalarının yeterli görülerek kendisine itimat edilmesi ve istifasının iadesi hakkındaki takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 112-113).
4. Canik Milletvekili Hasan Fehmi Bey ve arkadaşlarının, Kanun-i Esasi Encümeni tarafından hazırlanan esas maddeler ve tahsisat mazbatasını önemine binaen aciliyetle meclis gündemine alınması hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 312).
5. Kangırı Milletvekili Behçet Bey ve arkadaşlarının, Hukuk-u Esasiye ve tahsisat hakkında, Hukuk-u Esasiye Encümeni mazbatasının 4. Maddesinin değiştirilmesi hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 385).
6. Bayazıt Milletvekili Mehmet Bey ve arkadaşlarının, Meclisin şeklinin tespitine ve nisab-ı müzakereye ve ödeneklere ve meclis üyeliği ile beraber sürdürülebilecek memuriyetlere dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 505-506).

¹² Necip Bey'in damat tabiriyle kastettiği Ayan Meclisi üyeleridir.

7. Bayazıt Milletvekili Mehmet Bey ve arkadaşlarının, nisabı- müzakere hakkındaki takrirı (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 518-519).
8. Burdur Milletvekili İsmail Suphi Bey ve arkadaşlarının, Kırşehir Milletvekili Yahya Galip Bey'in milletvekilliğine itirazı hakkındaki takrirı (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 241-242).
9. Çorum Milletvekili Fuat Bey ve arkadaşlarının, İcra Vekilleri Seçimine Dair Kanunu'nun düzenlenmesi hakkındaki kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 5, s.291).
10. Konya Milletvekili Ömer Vehbi Efendi ile arkadaşlarının, Mecelle-i Ahkâm-ı Cezaiye tertip edilmesine dair takrirı (TBMM ZC. D. 1, C. 9, s. 281-282).
11. Cebelibereket Milletvekili İhsan Bey ve arkadaşlarının, Kars, Ardahan sancaklarıyla bu sancaklara bağlı yerlerde adliye teşkilatının bir an önce kurulmasına dair takrirı (TBMM ZC. D. 1, C. 10, s. 229-230).
12. Çorum Milletvekili Ferit Bey ve arkadaşlarının Ankara Eski Valisi Reşit Bey'in ailesine maaş tahsis edilmesi hakkındaki kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 16, s. 81-82).
13. Kastamonu Milletvekili Abdulkadir Kemali Bey ve arkadaşlarının, Meclisin Ankara'dan başka bir yere nakli hakkındaki takrirı (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 25-26).
14. Konya Milletvekili Refik Bey ve arkadaşlarının, işgalden kurtarılan yerlerdeki felaketzede halkın ızdıraplarının azalması, ihtiyaçlarının temini ve genel durumlarını incelemek üzere meclisten oluşturulan bir heyet gönderilmesi konusunda takrirı (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 95).
15. Trabzon Milletvekili Hasan Bey ve arkadaşlarının Kırşehir Eski Milletvekili Bekir Bey Efendiye ait İstida Encümeni mazbatasının aciliyetle görüşülmesi hakkındaki takrirı (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 228).
16. Sinop Milletvekili Dr. Rıza Nur Bey ve arkadaşlarının, hilafetin Osmanlı hanedanına ait olduğuna ve halifenin bu hanedandan Büyük Millet Meclisi'nce seçileceğine dair takrirı (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s.304).
17. Bitlis Milletvekili Arif Bey ve arkadaşlarının Lozan'da Türk – Kürt ayrımı yapmak isteyenlere karşı Erzurum Milletvekili Necati Bey ve Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey'in azınlıklar hakkındaki nutuklarının acilen dünya kamuoyuna ilanı hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 373).

18. Konya Milletvekili ve arkadaşlarının İstiklal Mahkemesi ödeneklerine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 25, s. 301-302).
19. Saruhan Milletvekili Avni Bey ve arkadaşlarının, Ziraat Bankası bütçesinin ivedilikle görüşülmesine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 26, s. 46).
20. Saruhan Milletvekili Reşat Bey ve arkadaşlarının, Barış Heyeti müşavirlerinden Burdur Milletvekili Veli Bey'in Meclis'e katılması için bir karar alınmasına dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 27, s. 545).
21. Aydın Milletvekili Esat Efendi ve arkadaşlarının, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ek maddelerinin kaldırılması ve seçimlerin yenilenmesine dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 283).
22. Mardin Milletvekili Esat Bey ve arkadaşlarının, Çorum Milletvekili Ferit Bey'in Memurun Emeklilik Kanunu'nun düzenlenmesi hakkındaki teklifinin acele olarak görüşülmesine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 6).
23. Isparta Milletvekili Hüseyin Hüsnü Bey ve arkadaşlarının, Şer'iyye Vekili Vehbi Efendi'nin müstahikkini ilmiye ödeneğini kendi seçim bölgesi ulemasına tahsis ettiği ve kayınbiraderini himaye ettiğine dair Şer'iyye Vekâleti'nden istizah takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 31).
25. Erzurum Milletvekili Mustafa Durak Bey ve arkadaşlarının, Pontus meselesi hakkındaki teklifi (TBMM GCZ. D. 1, C. 3, s.685-686).

2.6. Mithat Bey (Ulusal)

2.6.1. Mithat Bey'in özgeçmişi

Hicri 1290 / Miladi 1874 tarihinde Mardin'de dünyaya gelmiştir. Mithat Bey Millizade Yusuf Efendi ile Meryem Hanım'ın çocuklarıdır. İlk ve orta öğrenimini Mardin Rüştiye'sinde tamamlayan Mithat Bey 1894 yılında Mardin liva İdare Heyeti II. Kâtibi olarak devlet memurluğu görevine başlamıştır. Bir müddet sonra Başkâtiplik görevine yükselen Mithat Bey 1908 yılının Mayıs ayında Siverek Liva idare kurulu başkâtipliğine atanmıştır. 1917 yılı Temmuz ayında Hazro Bucak Müdürü iken Osmanlı Mebusan

Meclisi'nin son dönem seçimlerinde Mardin Milletvekili seçilmiştir. İstanbul'daki Mebusan Meclisi'ne kötü hava koşulları nedeniyle ancak Şubat 1920'de katılabilen 16 Mart 1920 tarihinde Mebusan Meclisi'nin itilaf devletleri tarafından basılarak dağıtılması üzerine İstanbul'dan ayrılmıştır (Çoker, 1995, s. 757).

Son Osmanlı Mebusan Meclisi üyelerinin TBMM'nin doğal üyesi kabul edilmesi münasebetiyle, İstanbul'dan ayrılan Mithat Bey 24 Mayıs 1920 tarihinde TBMM'ye katılmıştır (Mithat Bey'in Seçim Mazbatası). Mithat Bey'in seçim mazbatasını Meclisin 5 Haziran 1920 tarihli oturumunda Seçim Mazbatasını Tetkik Encümeni tarafından kabul edilmiştir (TBMM ZC. D. 1, C. 2, s. 73). TBMM'de çeşitli komisyonlarda görev yapan Mithat Bey 1. Yasama dönemi sona erdikten sonra Mardin'e dönmüş ve 17 Aralık 1923 tarihinde vefat etmiştir. Evli ve 6 Çocuk babası olan Mithat Bey Arapça bilmekteydi (TBMM, 2010, s. 50).

Soyadı Kanunu'ndan sonra Mithat Bey'in çocukları "Ulusal" soyadını kullanmışlardır¹³.

2.6.2. Mithat Bey'in meclis çalışmaları

2.6.2.1. Mecliste almış olduğu görevler

Mithat Bey Meclisin 3. yasama yılında 1. Şubede (TBMM ZC. D. 1, C. 18, s. 20), 4. Yasama yılında 3. Şubede görev yapmıştır (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 21).

Mithat Bey Meclisin 3. yasama yılında Layiha Encümeni Mazbata Muharrirliği (TBMM ZC. D. 1, C. 21, s. 198), 15 Temmuz 1922 tarihinde Memurin Muhakemat Tetkik Heyeti üyeliği (TBMM ZC. D. 1, C. 21, s. 383) ve Dâhiliye Encümeni üyeliği (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 42) görevlerinde bulunmuştur.

2.6.2.2. Kullanmış olduğu izinler

Mithat Bey Meclisin 16 Eylül 1920 tarihli oturumunda 6 ay ve Meclisin 9 Nisan 1923 tarihli oturumunda Meclis Başkanlık Divanı kararı gereğince 1 ay izin kullanmıştır

¹³ TBMM Albümü adlı eserde ise Mithat Bey'in soyadı "Milli" olarak geçmektedir.

(TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 4). Mithat Bey I. Yasama dönemi boyunca 2 defa ve toplam 7 ay izin kullanmıştır.

2.6.2.3. Konuşmaları

Müdafaa-i Milliye Vekâleti 1922 Yılı Bütçesi Münasebetiyle Sözleri

Meclisin 19 Temmuz 1922 tarihli oturumunda 1922 Müdafaa-i Milliye Vekâleti bütçesi görüşülmeye başlanmıştır. Görüşmelerden Müdafaa-i Milliye Vekili Kazım Paşa, vekâlet bütçesi hakkında ne gibi harcamalar yapıldığı, kesintiler uygulandığı hakkında milletvekillerini aydınlatmıştır. Asker Alma Başkanlığı'nın tasarruflar doğrultusunda dokuz yerde şubesinin kapatıldığını, küçük yerlerde inzibat zabiti teşkilatının oluşturulmadığını dile getirmiştir. Kazım Paşa'nın bu sözüne müdahale eden Mithat Bey, El Cezire cephesinde mevcut olduğunu iddia etmiştir. Mithat Bey'in sözlerine karşılık Kazım Paşa Asker Alma Daire Başkanı'nın İnzibat Teşkilatı'na da vekâlet ettiğini bundan ötürü esasında İnzibat Teşkilatlarının El Cezire cephesinde lav edildiğini dile getirerek Mithat Bey'in sözlerine cevap vermiştir. Mithat Bey Kazım Paşa'nın bu cevabına karşılık inzibat teşkilatlarının hala bulunduğu tezinde ısrarcı olmuşsa da Kazım Paşa bunu bir polemige dönüştürmemiş vekâlet bütçesi ile alakalı meclisi bilgilendirmeye cevap vermiştir (TBMM GCZ. D. 1, C. 3, s. 320).

2.6.2.4. Diğer milletvekillerinin yaptığı teklif ve takrirlerde tespit edilen imzası

1. Bitlis Milletvekili Resul Bey ve arkadaşlarının memur milletvekillerinden bir kısmının memuriyetinin üzerinde kaldığı diğer bir kısmının yerlerine başkasının tayin olduğuna dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 2, s. 264).

2. Konya Milletvekili Refik Bey ve on arkadaşının, bir önceki toplantıda yaşanan tartışma nedeniyle icra vekillerinden açıklama istenmesine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 2, s. 292-293).

3. Diyarbakır Milletvekili Kadri Bey ve arkadaşlarının, memur olan milletvekillerinin her iki unvanı kullanabilmeleri hakkındaki takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 2, s. 322-324).

4. Canik Milletvekili Hasan Fehmi Bey ve arkadaşlarının, Kanun-i Esasi Encümeni tarafından hazırlanan esas maddeler ve tahsisat mazbatasını önemine binaen aciliyetle meclis gündemine alınması hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 312).
5. Kastamonu Milletvekili Abdulkadir Kemali Bey ve arkadaşlarının, Hukuk-u Esasiye ve tahsisat hakkında, Hukuk-u Esasiye Encümeni mazbatasının 4. Maddesinin değiştirilmesi hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 3, s. 381).
6. Diyarbakır Milletvekili Hacı Şükrü Bey ve arkadaşlarının, cephe gerisindeki çeşitli yerlerden azami direnişin sağlanabilmesi için yeterli donanımına sahip herkesin görevlendirilmesi hakkında tavrı (TBMM ZC. D. 1, C. 4, s. 42-43).
7. Mardin Milletvekili Esat Bey ve arkadaşlarının, Şurayı Devlet makamının yetkilerine haiz bir heyet oluşturulması hakkındaki teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 4, s. 77).
8. Çorum Milletvekili Ferit Bey ve arkadaşlarının, Başkumandanlık Kanunu'nun 3 ay daha uzatılmasına dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 16, s.202).
9. Ergani Milletvekili Hakkı Bey ve arkadaşlarının, 23 Nisan 1923 tarihinden önce çeşitli derecelerde suçlardan mahkûm olan şahısların aklarına dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 17, s.8-9).
10. Lazistan Milletvekili Esat Bey'in Karadeniz sahiline dışarıdan ithal edilecek, hububat ve unun geçici gümrük vergisinden istisna tutulmasına dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 17, s. 124-125).
11. Bitlis Milletvekili Yusuf Ziya Bey ve arkadaşlarının İktisat Vekili Sırrı Bey'e güvenoyu verilmesine dair tavrı (TBMM ZC. D. 1, C. 19, s. 411).
12. Sivas Milletvekili Vasıf Bey ve arkadaşlarının Müdafaa-i Milliye Encümeni'nin Bahriye Dairesi'nin, Müdüriyet-i Umumiye 'ye kalbine dair kanun teklifinin ivedilikle görüşülmesine dair tavrı (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 318).
13. Burdur Milletvekili İsmail Suphi Bey ve arkadaşlarının işgalden kurtarılan yerler hakkında alınacak tedbirlere dair tavrı (TBMM ZC. D. 1, C. 22, s. 609-610).
14. Kastamonu Milletvekili Abdulkadir Kemali Bey ve arkadaşlarının Meclisin Ankara'dan başka bir yere nakli hakkındaki tavrı (TBMM ZC. D. 1, C. 24, s. 25-26).
15. Saruhan Milletvekili Avni Bey ve arkadaşlarının, Ziraat Bankası bütçesinin ivedilikle görüşülmesine dair tavrı (TBMM ZC. D. 1, C. 26, s. 46).

16. Muş Milletvekili Abdulgani Bey ve arkadaşlarının altıncı avans kanununun 7. Maddesinin yorumlanmasına dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 27, s. 481-482).
17. Ergani Milletvekili Sırrı Bey ve arkadaşlarının Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun altıncı ve sekizinci maddelerinin düzenlenmesine dair kanun teklifi (TBMM ZC. D. 1, C. 28, s. 61).
18. Mardin Milletvekili Esat Bey ve arkadaşlarının, Çorum Milletvekili Ferit Bey'in Memurun Emeklilik Kanunu'nun düzenlenmesi hakkındaki teklifinin acele olarak görüşülmesine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 6).
19. Isparta Milletvekili Hüseyin Hüsnü Bey ve arkadaşlarının, Şer'iyye Vekili Vehbi Efendi'nin müstahikkini ilmiye ödeneğini kendi seçim bölgesi ulemasına tahsis ettiği ve kayınbiraderini himaye ettiğine dair Şer'iyye Vekâleti'nden istizah takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 31).
20. Karahisarı Sahip Milletvekili Ömer Lütfü Bey ve arkadaşlarının, Büyük Millet Meclisi üyelerinin İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmesine dair takriri (TBMM ZC. D. 1, C. 29, s. 152).
21. Erzurum Milletvekili Mustafa Durak Bey ve arkadaşlarının, Pontus meselesi hakkındaki teklifi (TBMM GCZ. D. 1, C. 3, s.685-686).

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Osmanlı Devleti'nin 18. Yüzyıldan itibaren içerisinde bulunduğu siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal sorunları aşmak amacı ile girişmiş olduğu Batılılaşma hareketi, devletin her alanda ciddi bir dönüşüm süreci yaşamasına neden olmuştur. Bu dönüşüm siyaset mekanizmasını da etkilemiştir. III. Selim döneminden itibaren Meşveret Meclisi'nin yeniden hayata geçirilmesi Osmanlı'yı ileride bir rejim değişikliği ile karşı karşıya bıraktıracak sürecin başlangıcı olmuştur. II. Mahmud ıslahatları ve Tanzimat Dönemi ıslahatları Osmanlı Devleti'nin ciddi bir parlamento birikimi elde etmesine vesile olmuştur. Özellikle Batı'daki siyasal dönüşümü gözlemleyen ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasal / toplumsal krizlerin ancak bir rejim değişikliği ile çözüleceğini iddia eden Jön Türkler adı verilen grup öncülüğünde saltanata karşı bir egemenlik mücadelesi başlatılmıştır. Bu mücadele 20 Aralık 1876 tarihinde Kanun-i Esasi'nin kabulü neticesinde sonuca ulaşmıştır. Kısıtlı da olsa milli egemenlik ilkesi Osmanlı siyasal rejiminin bir parçası haline gelmiştir.

İlk defa Osmanlı Devleti'nde millet iradesi ile seçilen temsilciler parlamentoda görev yapmaya başlamışlardır. Bu durum uzun sürmeyecek ve 1877-78 Osmanlı / Rus Savaşı'nı bahane eden Sultan II. Abdülhamid tarafından meşrutiyet idaresine son verilecektir. 1878-1908 seneleri arasında Sultan II. Abdülhamid monarşi ile devlet yönetimini sürdürecektir. Meşrutiyet idaresinin yeniden siyasal rejim olmasını isteyen muhalifler ise Abdülhamid'e karşı mücadelesini sürdüreceklerdir. Bu mücadele 23 /24 Temmuz 1908 tarihinde meşrutiyet yeniden ilan edilmiş ve II. Meşrutiyet dönemi başlamıştır. O güne kadar gizli bir cemiyet olarak varlığını sürdüren İttihat ve Terakki Cemiyeti, İttihat ve Terakki Fırkası adı ile bir siyasi partiye dönüşmüştür. 1908 yılında yapılan seçimlerin İttihat ve Terakki Fırkası ezici bir üstünlük ile kazanmıştır. Daha sonradan diğer siyasi partilerin kurulmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde demokrasi önemli bir aşama kaydetmiştir. 1909 anayasa değişikliğinden sonra devlet yönetiminde yetki önemli ölçüde parlamentonun eline geçmiştir.

Bu şartlar içerisinde Trablusgarp, Balkan Savaşları 1914 yılında ise I. Dünya Savaşı'na girilmiştir. Osmanlı Devleti, ittifak devletleri safında yer almış olduğu I. Dünya Savaşı'nda yardım, taarruz ve savunma cepheleri adı altında dokuz farklı cephede dört

yıl savaşmak zorunda kalmıştır. Bu cephelerden Çanakkale ve Kafkas Cephesi dışında diğer cephelerde yaşanan mağlubiyetler neticesinde özellikle Hicaz Yarımadası'ndan Anadolu'ya kadar geniş bir toprak parçası kaybedilmiştir.

30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamak suretiyle savaştan mağlup olarak çıktığını kabul etmiştir. Başta ateşkesin 7. Maddesi olmak üzere şartları birbirinden son derece ağır 24 madde ile Osmanlı Devleti'nin savunma refleksleri ortadan kaldırılmıştır. 3 Kasım 1918 tarihinde Musul ile başlayan işgal süreci başta Güney ve Güneydoğu Anadolu ardından Anadolu'nun diğer bölgelerine sıçramıştır. İşgal kuvvetlerinin özellikle Ermeni ve Rum çeteler üzerinden Müslüman ahaliye karşı girişmiş oldukları katliamlar, silahlı direniş birliklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca işgale uğrayan ya da uğramayan eldeki son vatan topraklarında Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri adı ile siyasal örgütlenmeler kurulmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkması ile beraber Milli Mücadele O'nun öncülüğünde örgütlenmeye ve kitleselleşmeye başlatılmıştır. Erzurum Kongresi'nde Doğu vilayetlerindeki dağınık cemiyetler, Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında örgütlenmiş; Sivas Kongresi'nde ise Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı ile ülkedeki tüm direniş cemiyetleri tek çatı altında birleştirilmiştir. Milli Mücadele adına kongrelerde alınmış olan kararların yasal bir zemine kavuşmasını isteyen Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in yeniden açılması için büyük gayret göstermiş; bu gayret Amasya Görüşmelerinden sonra neticeye ulaşmıştır. Anadolu Rumeli ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin denetiminde yapılan seçimler neticesinde çoğunluğu vatansever milletvekillerinden oluşan Son Osmanlı Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da çalışmalarına başlamıştır. Milli Mücadele adına o güne kadar alınmış olan kararlar 17 Şubat 1920 tarihinde Misak-ı Milli Kararları adı ile kabul edilerek milli mücadele yasal bir kimliğe kavuşturulmuştur. Misak-ı Milli kararlarının Türk ve Dünya kamuoyuna ilan edilmesinden sonra itilaf devletleri 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'u resmen işgal etmişlerdir. Aynı gün Osmanlı Mebusan Meclisi işgal kuvvetleri tarafından basılmış milletvekillerinin bir kısmı tutuklanmış bu gelişmeler üzerine son Osmanlı Mebusan Meclisi 18 Mart 1920 tarihinde son toplantısını yaparak dağılmıştır.

İstanbul'da yaşanan gelişmeleri yakından takip eden Mustafa Kemal Paşa 17 Mart 1920 tarihinde askeri ve mülki erkânının göndermiş olduğu telgrafta devletin yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ortadan kaldırıldığı, bu durumun ortaya çıkardığı şartlara dayanarak bir "Meclis-i Müessisan" kurulmasının zorunluluğunu dile getirmiştir. "Meclis-i Müessisan" tabirine Sivas Valisi Reşit Paşa, III. Kolordu Komutanı Albay

Salahaddin Bey ve 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa henüz milletin bu tabire alışık olmadığı gerekçesi ile karşı çıkmışlardır. Yapılan bu uyarılar üzerine Mustafa Kemal Paşa 19 Mart 1920 tarihinde yeni bir genelge göndererek “Salahiyet-i Fevkalade-i Haiz” bir meclis açılması için kısa sürede seçimlerin yapılması ve her livanın bir seçim bölgesi olarak kabul edilmesi, her seçim bölgesinden beş milletvekilinin seçilerek Ankara’ya gönderilmesi talimatını vermiştir. Bu talimat uyarınca bazı yerlerde engellemelerle karşılaşılrsa da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’nin denetimlerinde seçimler yapılmış ve milletvekilleri Ankara’ya doğru yola çıkmışlardır.

23 Nisan 1920 tarihinde 115 milletvekilinin katılımı ile TBMM’nin açılışı yapılmıştır. Meclisin en yaşlı üyesi olarak, açılış konuşmasını yapan Sinop Milletvekili Şerif Bey tam bir bağımsızlık için bu meclisin oluşturulduğunu dile getirmiş ve I. TBMM’nin öncelikli görevinin milletin istiklalini sağlamak olduğunu ortaya koymuştur. I. TBMM 23 Nisan 1920 tarihinden, 16 Nisan 1923 tarihine kadar bu anlayış ile çalışmalarını yürütmüştür. Ayrıca I. TBMM’nin tek hedefi işgalcilere karşı bağımsızlık mücadelesi olmamış; Mustafa Kemal Paşa’nın 24 Nisan 1920 tarihinde meclise verdiği önergede geçen “Hâkimiyet bila kayd-ü şart milletindir.” İlkesi doğrultusunda saltanata karşı bir egemenlik mücadelesi de verilmiştir. Bu özelliği ile de aynı zamanda I. TBMM bir kurucu meclis özelliği taşımıştır.

Araştırma konumuzu oluşturan Mardin’den I. TBMM’ye altı milletvekili katılmıştır. Bu milletvekillerinden Derviş Bey, Esat Bey, Hasan Tahsin Bey, İbrahim Bey ve Mehmet Necip Bey 19 Mart 1920 tarihli seçim genelgesine dayanarak seçilmişlerken, Mithat Bey ise Son Osmanlı Mebusan Meclisi üyelerinin doğal üye kabul edilmesi nedeniyle Mardin Milletvekili olarak mecliste görev yapmıştır. Mardin’den seçilen altı milletvekilinin tamamı Mardin doğumludurlar.

Milletvekillerinin eğitim düzeylerine baktığımızda; Esat, İbrahim ve Mithat Beyler Rüştîye mezunu, Hasan Tahsin Bey İdadi mezunu, Derviş Bey Medrese mezunudur. Mehmet Necip Bey ise eğitimini özel olarak almıştır. Milletvekillerinin yaş dağılımına baktığımızda Mardin Milletvekilleri içerisindeki en genç olanı 40 yaşındaki İbrahim Bey iken en yaşlı olanı ise 61 yaşındaki Hasan Tahsin Bey’dir. Milletvekillerinden Hasan Tahsin Bey I. Yasama Dönemi devam ederken 12 Eylül 1921 tarihinde vefat etmiştir. O’nun dışındaki diğer 5 milletvekili ise Yasama Dönemi sona erinceye kadar Milletvekilliklerine devam etmişlerdir. Derviş Bey ve Mehmet Necip Bey II. Yasama Dönemi’nde de Milletvekilliklerine devam ederlerken; Esat Bey, İbrahim Bey ve Mithat Bey tek dönem milletvekilliği yapmışlardır. Milletvekillerinden Derviş ve

Mehmet Necip Bey’ler bir yabancı dil bilmezlerken, Esat Hasan Tahsin, İbrahim ve Mithat Bey’ler yabancı dil bilmekteydi. Yabancı dil bilen milletvekillerinin tamamı Arapça bilmekteydi. Hasan Tahsin Bey’in Arapça dışında Farsça ve Fransızca’yı da bu sebeple Mardin Milletvekilleri içerisinde en fazla yabancı dil bilen milletvekilinin Hasan Tahsin Bey olduğu tespit edilmiştir.

Mardin Milletvekillerinin meslek dağılımlarına baktığımızda ise; Milletvekillerinin tamamının bürokrasi içerisinde önemli görevler yaptıkları, bucak müdürlüğü, nüfus müdürü başkâtipliği, mal müdürlüğü, defterdar, banka müdürü gibi görevler aldıkları görülmüştür.

Milletvekillerinin I. Yasama Dönemi içerisinde, yasama ve denetim faaliyetlerine baktığımızda:

Derviş Bey şube görevleri dışında layiha ve istida encümenlerinde görev alarak meclisin kurumsal çalışmasına katkıda bulunmuştur. Yasama dönemi boyunca bireysel olarak tahrir, teklif ve söz alma vs. gibi yasama çalışmalarına katılmayan Derviş Bey’in diğer milletvekillerinin vermiş olduğu teklif ve tahrirlerde imzasının bulunduğu tespit edilmiştir. Derviş Bey’in diğer milletvekillerinin vermiş olduğu 31 teklif ve tahrirde imzası tespit edilmiştir. Derviş Bey yasama dönemi boyunca bir defa izin kullanmış ve yasama çalışmalarına aktif biçimde katılmıştır.

Esat Bey I. Yasama Dönemi içerisinde şube görevlerinin yanında Memur-in Muhakemat Heyeti ve Layiha Encümeni üyeliklerinde görev alarak meclisin kurumsal çalışmasına katkıda bulunmuştur. Esat Bey I. Yasama Dönemi içerisinde 2 kanun teklifi 2 de tahrir vermiştir. Bunun dışında diğer Milletvekillerinin vermiş olduğu 18 tahrir ve teklifte imzası tespit edilmiştir. Esat Bey, yasama dönemi içerisinde üç defa ve toplamda beş ay izin kullanmıştır.

Hasan Tahsin Bey meclise katıldıktan sonra nükseden göz rahatsızlığı sebebiyle izin aldığından ve 12 Eylül 1920 tarihinde vefat ettiğinden dolayı herhangi bir şube ve encümen üyeliği görevinde bulunmamıştır. Mecliste bulunduğu kısa süre içerisinde 1 tahrir verdiği ve 1 konuşma yaptığı tespit edilmiştir.

İbrahim Bey I. Yasama Dönemi’nde şube görevlerinin yanında Kavanin-i Maliye Encümeni’nde görev alarak meclisin kurumsal çalışmasına katkıda bulunmuştur. İbrahim Bey I. Yasama Dönemi içerisinde dört defa ve toplamda 11 ay 10 gün izin kullanmıştır. Bu kadar fazla izin kullanmasına rağmen mecliste bulunduğu süre içerisinde yasama ve denetim faaliyetlerine önemli katkılar sunan İbrahim Bey’in 6 teklif ve 3 tahrir verdiği tespit edilmiştir. Kendisinin Mardin Milletvekili olması, bölgeyi iyi biliyor olmasının da

etkisiyle Fransızlar ile yapılacak Ankara Anlaşması ile Türkiye – Suriye sınır hattının belirlenmesi adına önemli bir konuşması tespit edilmiştir. İbrahim Bey’in ayrıca genel kurul görüşmeleri esnasında ilgili bakanlıklara dair beş defa sözlü suali olduğu görüşmüştür. Son olarak diğer milletvekillerinin yapmış olduğu 15 takdir ve teklifte imzası tespit edilmiştir.

Mehmet Necip Bey şube görevleri dışında Kavanin-i Maliye Encümeni üyeliği, kâtipliği ve başkanlığı, İktisat Encümeni üyeliği ile Kastamonu ve Kayseri İstiklâl Mahkemesi üyelikleri ile Mardin milletvekillikleri içerisinde meclisin kurumsal çalışmalarına en fazla katkıda bulunan milletvekili olmuştur. Üç farklı zamanda toplamda 6 ay 10 gün izin kullanan Mehmet Necip Bey, mecliste bulunduğu süre içerisinde 9 teklifte bulunmuştur. Tekliflerin çoğunu iktisadi meselelerde ilgili olan Mehmet Necip Bey’in Lozan Barış Konferansı esnasında Türk- Kürt ayrımı yaratmaya çalışan İngiltere Dış İlişkileri Bakanı Lord Curzon’un TBMM tarafından protesto edilmesi ile ilgili teklifi son derece önemlidir. Mehmet Necip Bey ayrıca 1’i temenni takriri olmak üzere 3 takdir vermiştir. Mehmet Necip Bey’in farklı konularda meclis genel kurulunda üç konuşma yaptığı; ilgili bakanlıklara dair genel kurul görüşmeleri esnasında 2 defa sözlü sual yönelttiği tespit edilmiştir. Mehmet Necip Bey’in ayrıca diğer milletvekilleri tarafından verilen 25 takdir ve teklifte imzasının bulunduğu görüşmüştür. Mehmet Necip Bey gerek idari çalışmalara katkısı gerekse yasama ve denetim faaliyetlerine katkısı ile Mardin Milletvekilleri içerisinde en fazla yasama ve denetim faaliyetlerine katılan milletvekili olmuştur.

Mardin Milletvekillerinden sonuncusu olan Mithat Bey’e baktığımızda ise; Mithat Bey şube görevlerinin dışında Layiha Encümeni Mazbata Muharrirliği, Memur-in Muhakemat Tetkik Heyeti üyeliği ve Dâhiliye Encümeni üyeliği görevlerinde bulunarak meclisin kurumsal çalışmalarına katlı sağlamıştır. I. Yasama Dönemi boyunca iki defa ve toplamda yedi ay izin kullanan Mithat Bey’in 1 defa genel kurul konuşması yaptığı görülmüştür. Mithat Bey’in diğer milletvekillerinin yapmış olduğu 21 takdir ve teklifte imzası tespit edilmiştir.

Mardin Milletvekillerinin I. Yasama Dönemi boyunca yapmış oldukları yasama ve denetim faaliyetlerini topluca değerlendirdiğimizde: 1920-1923 aralığında 6 milletvekilinin 17 kanun teklifi, 9 takdir, 6 söz alma, 7 sözlü sual ve 110 diğer milletvekillerinin takdir ve tekliflerinde imzaları görülmüştür.

KAYNAKLAR

Arşivler

- TBMM Arşivi

Derviş Bey'in Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre: 1 Sicil No:326.

Derviş Bey'in Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre: 2 Sicil No:326.

Derviş Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi, TBMM Arşivi, Devre: 2 Sicil No:326.

Esat Bey'in Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre: 1 Sicil No:327.

Hasan Tahsin Efendi'nin Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre: 1 Sicil No:328.

İbrahim Bey'in Seçim Mazbatası Devre:1 Sicil No: 326.

Mehmet Necip Güven'in Seçim Mazbatası, TBMM Arşivi, Devre: 1 Sicil No:331.

Mehmet Necip Güven'in Tercüme-i Hal Belgesi, TBMM Arşivi, Devre: 2 Sicil No:331.

Mithat Bey'in Seçim Mazbatası Devre:1 Sicil No:330.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA 30-10-0-0-5-30-8.

BCA; 30-10-0-0-133-953-9.

BCA 490-1-0-0-512-2075-3.

BCA 490-1-0-0-516-2073-7.

Resmi Yayınlar

TBMM Açık Oturum Zabıtları, Devre 1.

TBMM Gizli Celse Tutanakları, Devre 1.

Düstur, 3. Tertip, C.1.

Resmi Gazete.

Telif ve Tetkik Eserler

Ahmad, F. (1971). *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, (Çev. Nuran Ülken), İstanbul: Sander Yayınları.

Akşin, S. (1997). *Türkiye'nin Yakın Tarihi I. Cilt*, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı.

Akşin, S. (2000). "Siyasal Tarih: 1789-1908", *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, (Yayın Yönetmeni: Sina Akşin), İstanbul: Cem Yayınevi, ss. 77-190.

Armaoğlu, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarih 1789-1914*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Atatürk, M. K. (2003). *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Aydemir, Ş. S. (1992). *Enver Paşa*, İstanbul: Remzi Yayınları.

Berkes, N. (2002). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bozan, O. (2023). "Milli Mücadele Döneminde Mardin", *Milli Mücadelenin Yerel Tarihi 1918-1923(Cilt 8): Diyarbakır, Mardin, Elazığ, Malatya, Adıyaman, Tunceli, Siirt, Şırnak*, (Edt. Mustafa Göleç vd.), Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, ss. 61-105.

Çam, E. (2000). *Çağdaş Devlet Sistemleri*, İstanbul: Der Yayınları.

Çiçek, R. (2016). "Kastamonu İstiklâl Mahkemelerinin Bölgede Güvenlik ve Asayişin Sağlanmasındaki Rolü", *İstiklâl Mahkemeleri Sempozyumu 10-11 Aralık 2015/Adıyaman*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, ss. 209-251.

Çoker, F. (1995). *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923 III. Cilt*, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.

Deniz, Ş. (2005) *Türkiye'de Parlamenter Sistem ve Hükümet Sistemi Tartışmaları*, Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi].

Faroqhi, S. (2011). *Türkiye Tarihi 1603-1839 Geç Osmanlı İmparatorluğu*, Ankara: Kitap Yayınevi.

Girgin, K. O. (2013). *Türkiye'de Seçim Tarihi*, İstanbul: Sokak Kitapları Yayıncılık.

- Güneş, İ. (1997). *Türk Parlamento Tarihi Meşrutiyet'e Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, Cilt: I, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Güneş, İ. (2008). *Birinci Dönem TBMM'nin Düşünce Yapısı (1908-1923)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İdem, T. (2015). *Adana (Seyhan) Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1920-1960)*, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Doktora Tezi].
- İnalçık, H. (1964). "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", *Belleten*, XXVIII (112), ss. 603-622.
- Kabasakal, M. (1991). *Türkiye'de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960)*, Ankara: Tekin Yayınevi.
- Karabekir, K. 1960). *İstiklal Harbimiz*, İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Karaca, T. N. (2004). *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı Tarihi C. VIII*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karpat, K. H. (2000). *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, (Çev. Dilek Özdemir), İstanbul: İmge Yayınları.
- Kıran, İ. (2022). "Aristokrat Kürt Aileler: Gülpınarlar", *The Journal of Mesopotamian Studies*, 7(2), ss. 261-286.
- Köstüklü, N. (2013). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Araştırmaları I*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Mango, A. (2009). *Atatürk Modern Türkiye'nin Kurucusu*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 2. Kitap, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 122.
- TBMM (2010). *TBMM Albümü 1920-2010 1. Cilt 1920-1950*, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1.
- Teke, A. V. (2009). *Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde I-V. Dönem Adana Milletvekilleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi].
- Tekgündüz, C. (2013). *Birinci Millet Meclisi'nde İçel (Silifke) Milletvekilleri*, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi].

- Tosun, H. (2002). “Türkiye’de Demokrasinin Gelişim Sürecine Genel Bir Bakış”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVIII (52), s. 187-234.
- Tunaya, T. Z. (1985). “1876 Kanun-i Esasîsi ve Türkiye’de Anayasa Geleneği”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi C. I*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 27-39.
- Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Cilt: 1, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Ural, Ş. (1999). “Demokrasi Kavramı Toplumsal Değerler ve Birey”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40(2-3), ss. 451-460.
- Uyar, H. (2023). “İkinci Meclis’te “Lozan’a Hayır” Diyen Milletvekilleri ve Siyasi Akıbetleri”, *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Cumhuriyet’in 100. Yılı Özel Sayısı), ss. 155-170.
- Yılmaz, C. A. (2017). “Milli Mücadele’den Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne: Mehmet Necib Güven ve Meclis Faaliyetleri”, *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(1), ss. 44-55.

EKLER

EK-1: I. TBMM’de Görev Yapan Mardin Milletvekilleri

	
ESAT BEY (ÖNEN)	HASAN TAHSİN BEY (ARTIKI)
	
İBRAHİM BEY (TURAN)	MEHMET DERVİŞ BEY (URAL)
	
MEHMET NECİP BEY (GÜVEN)	MİTHAT BEY (ULUSAL)

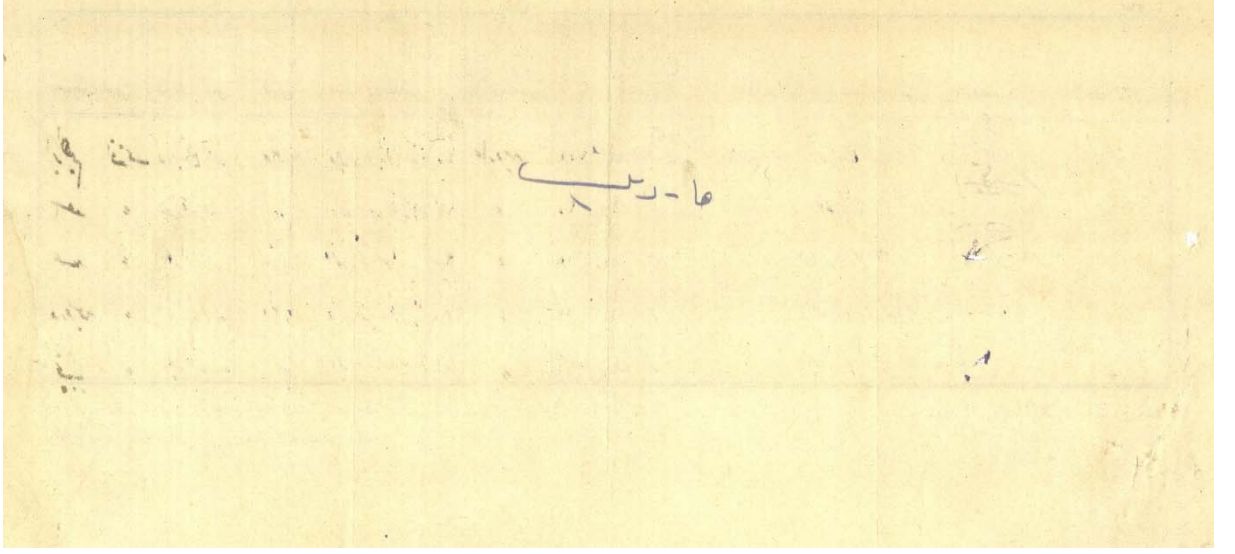
Kaynak: <https://www.tbmm.gov.tr/Kutuphane/MazbataAramaSonuc>

EK-2a: 19 Mart 1920 Tarihli Seçim Beyannamesine Göre Seçilen Mardin Milletvekillerinin Seçim Mazbatası

ملاحظات	اعضای	ملکیت و ملکدهکی مفصل آدرسی	آقرده تاریخ مراصلی	قائم مجلس	دائر انتخابی	سی	مسلک و وظیفه	صنعتی	پدریند اسمی	معیونک اسمی
	محمد	ماریه ۶ در بدیهه اقدار	۱۰۴	۶۰۴	ماریم	۶۰	ماریه ۶ در بدیهه اقدار	ماریم	در بدیهه اقدار	ابرهیم
	محمد	ماریه ۶ در بدیهه اقدار	۱۰۴	۶۰۴	ماریم	۶۰	ماریه ۶ در بدیهه اقدار	ماریم	در بدیهه اقدار	اسعد
	محمد	ماریه ۶ در بدیهه اقدار	۱۰۴	۶۰۴	ماریم	۶۰	ماریه ۶ در بدیهه اقدار	ماریم	در بدیهه اقدار	محمد
	محمد	ماریه ۶ در بدیهه اقدار	۱۰۴	۶۰۴	ماریم	۶۰	ماریه ۶ در بدیهه اقدار	ماریم	در بدیهه اقدار	در بدیهه
	محمد	ماریه ۶ در بدیهه اقدار	۱۰۴	۶۰۴	ماریم	۶۰	ماریه ۶ در بدیهه اقدار	ماریم	در بدیهه اقدار	محمد

یوکک برماهت تاریخیهی حاضر بولان یوکک ملت مجلسی اعضای عترمه سنک تاریخه اچتدار بررکدر اولوق اوزره سجالرینک جمع و تنظیمه مجلس دیوان ریاستی قرار ویرشد . اشو - یوکک املاسی ایلخانه مخصوصه امضا دخی وضع اولنهرق مذکور سجه اساس اولوق اوزره باشکتابته اعطاسی موجودر .

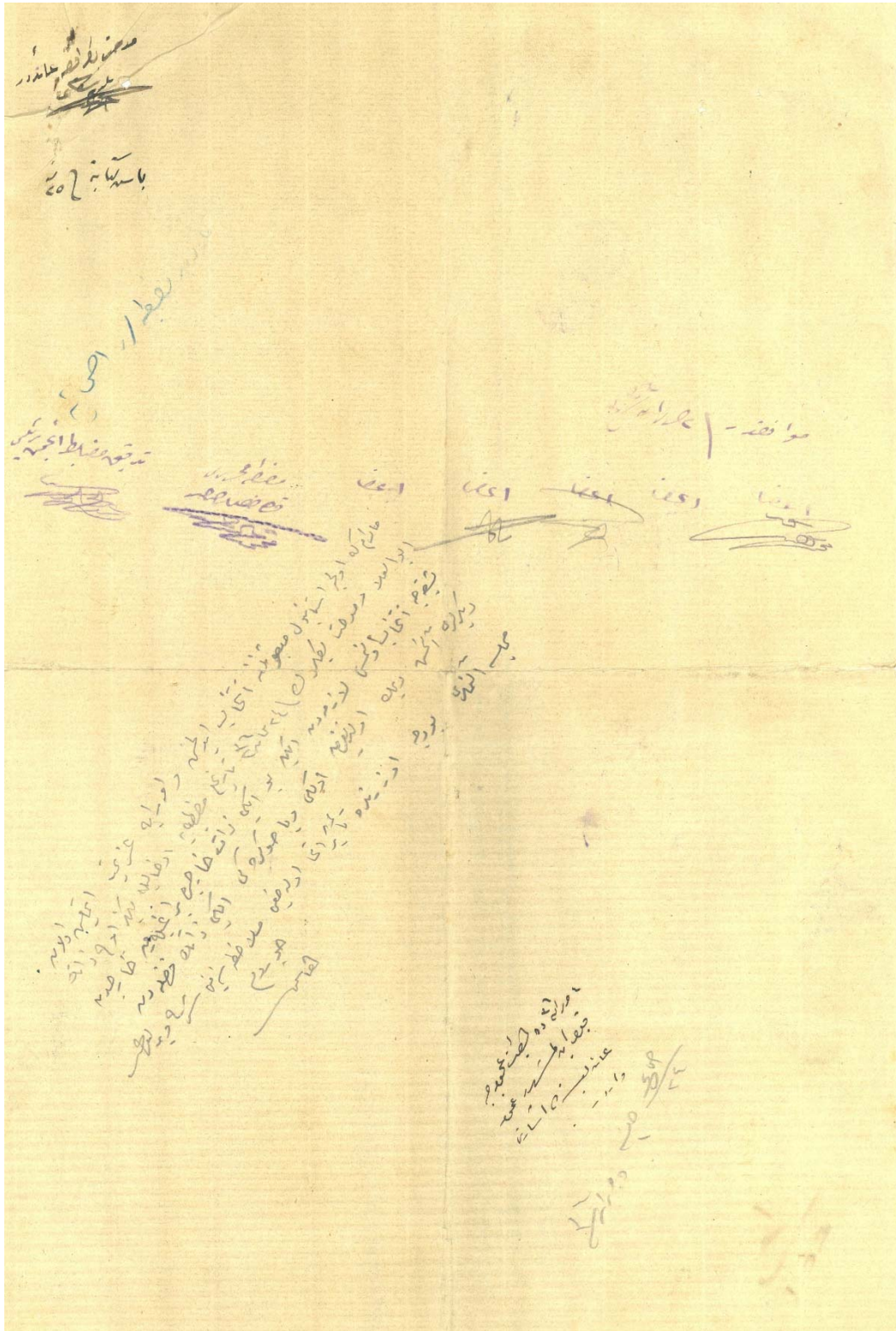
EK-2b: 19 Mart 1920 Tarihli Seçim Beyannamesine Göre Seçilen Mardin Milletvekillerinin Seçim Mazbatası

Kaynak: TBMM Arşivi, *Esat Beyin Seçim Mazbatası*, s. 2

[illegible]

EK-3b: Mithat Bey'in (Ulusal) Seçim Mazbatası

Kaynak: TBMM Arşivi, Mithat Beyin Seçim Mazbatası, s. 2

EK-4: Mehmet Derviş Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi

تورکيا بويوکملت مجلئسه ايکنجي دورۀ انتخابيه اعضا انتخاب اولوتان ذوات کرامه خصوص مختصر ترجمه حال و رقه سيدو .

تهريت :

دائرۀ انتخابيه اسمي بدريتک اسمي تاريخ تولدی عمل تولدی مساکي	مارديہ محمد رسوليه خضر محمد افندي ۸۶ ماردينه جليک کبردر مؤريتہ	انتخابدن اول سوک مأموردی مأموردکلسه انتخابدن اول سوک و نه ق مضبطۀ انتخابيه تاريخی قاج و أمی ايله بموت انتخاب اولدی مضبطه سبک مجلس هرات محمد ميه منجه تاريخ تصدیقی (*) مجلسه تاريخ الزحاق
		پنج صنف نايه مدرک -- ۱۰ مدره ایوز تیره ایک ایلیم براتی به ارشم ۱۰ مدره تاریخه ایلمی افندی پنج صنف تصدیقه ۱۱/۸/۱۹

مختصر ترجمہ مال (**)

[illegible][illegible]

قوله

EK-5: Mehmet Necip Bey'in Tercüme-i Hal Belgesi

تورکيا بويونک ملت مجلسنه ايکينجي دوره انتخابيه ده اعضا انتخاب اولونان ذوات گرامه مخصوص مختصر ترجمه حال ورفه يدير .

قویت :

داوود خانیه سی	مار دیرنه خجاش	اتخابدن اول سوک ماموری	مار دیرنه زراعت بانفیس بدیدیریک
اسی	محمد خجاش	مأموردکسه اتخابدن اول سوک وضیق	—
بدیریک اسی	محمد بدیریک	مضبطه اتخابیه تاریخی	۲۰ نوامبر ۱۳۰۹
تاریخ تولدی	۱۳۹۵ نمرگ	قاچ رای ایلمی موت اتخاب اولدی بی	ایکونو فسادلیه
محل تولدی	مار دیرنه	مضبطه منک مجلس هیئت عمومی منجه تاریخ تصدیق (۱)	۲۱ نوامبر ۱۳۰۹
مساک	مالی ب	مجلسه تاریخ التحاق	۱۰ نوامبر ۱۳۰۹

(**) مختصر ترجمہ

[illegible]

(۴) پوخانه مجلس هیئت تدوین و تصحیح املا اولاد جعفر .

*) ترجمه حال اداسیونیک بولغایه اطلاعیه لازمدر : اوجه اعضاكان تحصیل اشکاري فکتیو واکال تحصیل ویتلهلری، فکتیو نشانی و لکی مجراسلرده اعضا اولوق بولونوب بولمقدورینه دایر ممکن مرتبه فقهده واضع معلومات دره و اشوبو ایضا حاکان، نایبخلاره اکالی رجا اولونور .